

Konferencja Międzynarodowa „Stan gospodarstw rolnych po akcesji w 2004 r. do Unii Europejskiej w świetle danych FADN”

Pułtusk, 7-8 IX 2009

Konferencja Międzynarodowa „Stan gospodarstw rolnych po akcesji w 2004 r. do Unii Europejskiej w świetle danych FADN”

Pułtusk, 7 - 8 IX 2009

Opracowanie
mgr Joanna Szmigiel

Warszawa 2010

Konsultacja merytoryczna
mgr Elżbieta Olewnik
mgr inż. Izabela Cholewa
mgr inż. Adam Smolik

Redakcja techniczna
mgr Joanna Szmigiel
mgr inż. Rafał Tarasiuk
mgr inż. Justyna Żurakowska
mgr inż. Alicja Wituszyńska
mgr Paweł Michalak

Tłumaczenie
Contact Language System

Projekt okładki
mgr Joanna Szmigiel

ISBN: 978-83-7658-198-9

Institut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej
- Państwowy Instytut Badawczy
Zakład Rachunkowości Rolnej
00-950 Warszawa, ul. Świętokrzyska 20, skr. poczt. nr 984
Tel.: (22) 505 44 39
Tel./faks: (22) 826 93 22
E-mail: portal@fadn.pl
Internet: www.fadn.pl; www.polskifadn.eu

Spis treści

Wstęp.....	5
Otwarcie konferencji – Lech Goraj.....	7
Pułtusk w Unii Europejskiej – Wojciech Dębski.....	11
Wyzwania dla polskiego rolnictwa - Andrzej Kowalski.....	23
Stan gospodarstw rolnych w Czechach po przystąpieniu do UE - Josef Hanibal.....	55
Zmiany w estońskich gospodarstwach rolnych po wstąpieniu do UE - Eduard Matveev.....	75
Wyniki osiągnięte przez gospodarstwa rolne - Łotwa, państwa bałtyckie, UE - Valda Bratka.....	79
Litewski FADN przed przystąpieniem Litwy do UE i po jej przystąpieniu	
- Arvydas Kuodyš, Rima Daunyte.....	97
Rolnictwo w Słowenii 5 lat po przystąpieniu do Unii Europejskiej - Tomaž Cör.....	105
Wyniki węgierskich gospodarstw rolnych w porównaniu z innymi państwami	
- Szilárd Keszthelyi.....	117
Sytuacja ekonomiczna gospodarstw rolnych w Polsce po roku 2004 - Lech Goraj.....	127
Gospodarstwa rolne Polski północnej po wstąpieniu do Unii Europejskiej	
- Grażyna Karmowska.....	139
Dyskusja.....	149
Analiza struktury produkcji i wyników ekonomicznych gospodarstw rolnych Unii Europejskiej.	
Wpływ rozszerzenia UE - Sophie Helaine.....	155
Uwagi metodyczne do wyników gospodarstw rolnych w 2007 r. objętych FADN	
- Sophie Helaine	165
Wpływ rozszerzenia UE w 2004 r. na rolnictwo w Niemczech - Rainer Meyer	175
Zmiany strukturalne, produktywność i wydajność czynnika produkcji: wstępne wyniki badań na podstawie danych Polskiego FADN - Lech Goraj, Heinrich Hockmann.....	189
Wpływ akcesji na przemiany strukturalne w rolnictwie polskim - Walenty Poczta.....	199
Dyskusja.....	221
Program konferencji.....	223
Zdjęcia.....	225

Wykaz skrótów

AWU	jednostka przeliczeniowa pracy (ang. Annual Work Unit).
CAP	Wspólna Polityka Rolna (ang. Common Agricultural Policy).
DG-AGRI	Dyrekcja Generalna ds. Rolnictwa (ang. Directorate-General Agriculture).
EC	Komisja Europejska (ang. European Commission).
ESU	europejska jednostka wielkości (ang. European Size Unit).
EU	Unia Europejska (ang. European Union).
euro	jednostka monetarna, obowiązująca w większości krajów członkowskich Unii Europejskiej.
EUROSTAT	Urząd Statystyczny Unii Europejskiej.
FADN	Sieć Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych (ang. Farm Accountancy Data Network).
FNI	dochód netto z gospodarstwa rolnego (ang. Farm Net Income).
FNVA	wartość dodana netto z gospodarstwa rolnego (ang. Farm Net Value Added).
FSS	Badanie Struktury Gospodarstw Rolnych (ang. Farm Structure Survey).
FWU	jednostka przeliczeniowa pracy członków rodziny (ang. Family Work Unit).
GUS	Główny Urząd Statystyczny.
IERiGŻ- PIB	Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej- Państwowy Instytut Badawczy.
LU	jednostka przeliczeniowa zwierząt (ang. Livestock Unit).
NVA	wartość dodana netto (ang. Net Value Added).
Polski FADN	System Zbierania i Wykorzystywania Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych.
SGM	standardowa nadwyżka bezpośrednia (ang. Standard Gross Margin).
UAA	ziemia użytkowana dla celów rolniczych = użytki rolne (ang. Utilized Agricultural Area).
UE-2	państwa, które przystąpiły do UE w 2007 r.: Bułgaria i Rumunia.
UE-10	państwa, które przystąpiły do UE w 2004 r.: Cypr, Czechy, Estonia, Litwa, Łotwa, Malta, Polska, Słowacja, Słowenia i Węgry.
UE-15	państwa UE przed akcesją 2004 r. tzw.: „ Stara Unia” : Austria, Belgia, Dania, Finlandia, Francja, Grecja, Hiszpania, Holandia, Irlandia, Luksemburg, Niemcy, Portugalia, Szwecja, Wielka Brytania oraz Włochy.
UE-27	wszystkie państwa tworzące UE na dzień dzisiejszy.
UR	użytki rolne.

Wstęp

W dniach 7-8 września 2009 roku odbyła się Konferencja Międzynarodowa „Stan gospodarstw rolnych po akcesji w 2004 r. do Unii Europejskiej w świetle danych FADN”, zorganizowana przez Zakład Rachunkowości Rolnej Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej-Państwowego Instytutu Badawczego, w piątą rocznicę funkcjonowania FADN w Polsce.

Miejscem konferencji był „Dom Polonii” w Pułtuskach.

Przewodniczącym konferencji był dr inż. Lech Goraj - Kierownik Zakładu Rachunkowości IERiGŻ-PIB w Warszawie, pełniący jednocześnie funkcję stałego przedstawiciela Polski ds. FADN w Brukseli.

Celem konferencji było dokonanie oceny wpływu Wspólnej Polityki Rolnej na sytuację ekonomiczną gospodarstw rolnych krajów członkowskich po upływie pięciu lat od akcesji do Unii Europejskiej.

Śród licznych gości zagranicznych w konferencji czynnie uczestniczyła przedstawicielka Komisji Europejskiej, Pani Sophie Helaine oraz przedstawiciele FADN z Estonii, Litwy, Łotwy, Czech, Niemiec, Słowenii i Węgier.

Ze strony polskiej w konferencji uczestniczyli członkowie Dyrekcji i Rady Naukowej IERiGŻ-PIB, członkowie Komitetu Krajowego ds. Polskiego FADN, reprezentanci Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu, Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego w Szczecinie, Instytutu Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, Głównego Urzędu Statystycznego, Agencji Nieruchomości Rolnych, Ośrodków Doradztwa Rolniczego oraz pracownicy Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej-Państwowego Instytutu Badawczego.

Na konferencji gościnnie wystąpił Pan Kazimierz Plocke - Sekretarz Stanu w Ministerstwie Rolnictwa i Rozwoju Wsi, pełniący także funkcję przewodniczącego Komitetu Krajowego ds. FADN, który wygłosił referat pt. „Zmiany w polskim rolnictwie po akcesji do Unii Europejskiej”. W konferencji czynnie wziął udział także Pan Wojciech Dębski - Burmistrz Miasta Pułtusk, który przybliżył uczestnikom zmiany jakie zaszły w Pułtuskach po przystąpieniu Polski do UE. Gościnnie wystąpiła również Pani Aleksandra Szelągowska - Dyrektor Departamentu Finansów w MRiRW, Wiceprzewodnicząca Komitetu Krajowego ds. FADN, która przedstawiła „Finansowanie polskiego rolnictwa w dobie kryzysu finansowego i gospodarczego w Unii Europejskiej”.

Analiza prezentowanych na konferencji zmian stanu gospodarstw rolnych, zaistniałych po akcesji do UE, opracowanych na podstawie danych FADN, pokazała bardzo wyraźnie pozytywne efekty przystąpienia tych krajów do struktur europejskich oraz WPR. Niestety efekty te uległy osłabieniu głównie z powodu zmiany sytuacji dochodowej spowodowanej wzrostem cen. Podczas konferencji wskazano na potrzebę dokonywania określonych ocen w zróżnicowanych pod wieloma względami państwach. Zapowiedziano kontynuację takich analiz i międzypaństwowej wymiany doświadczeń. Postulat ten został przyjęty z dużym uznaniem przez uczestników konferencji.

Otwarcie konferencji

Dr inż. Lech Goraj
Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej
-Państwowy Instytut Badawczy
Zakład Rachunkowości Rolnej

Szanowne Panie i Szanowni Panowie!

Mam zaszczyt powitać wszystkich zgromadzonych uczestników Konferencji Międzynarodowej „Stan gospodarstw rolnych po akcesji w 2004 r. do Unii Europejskiej w świetle danych FADN” zorganizowanej z okazji 5 lat funkcjonowania Polskiego FADN.

Pragnę serdecznie powitać gospodarza terenu na którym odbywa się konferencja, Pana Wojciecha Dębskiego, Burmistrza Miasta Pułtusk.

Bardzo serdecznie i ciepło witam przybyłych gości zagranicznych, którzy przyjęli zaproszenie do aktywnego uczestnictwa w konferencji i przygotowali specjalne prezentacje.

Serdecznie witam przybyłych na naszą konferencję:

- Pana Ministra Krzysztofa Ardanowskiego z kancelarii prezydenta RP,
- przedstawiciela ambasady Niemiec Pana Klaus Grimmela,
- wybitnych przedstawicieli administracji, nauki i statystyki z kraju i z zagranicy,
- witam Pana Prof. Wojciecha Józwiaka, Przewodniczącego Rady Naukowej Instytutu,
- witam przedstawicieli rodziny Polskiego FADN poczynając od członków Komitetu

Krajowego, pracowników ośrodków doradztwa rolniczego oraz zakładu rachunkowości rolnej Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej-Państwowego Instytutu Badawczego.

Specjalne słowa powitania kieruję do przedstawicieli fundamentalnego składnika Polskiego FADN, którym jest prawie 12,5 tys. rolników prowadzących dobrowolnie rachunkowość oraz ok. 2 tys. współpracujących z nimi doradców.

Bardzo serdecznie witam Pana Profesora Andrzeja Kowalskiego, Dyrektora Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej-Państwowego Instytutu Badawczego, który zainauguruje konferencję referatem pod tytułem: wyzwania dla rolnictwa polskiego po uzyskaniu statusu członka UE.

Głównym celem konferencji jest dokonanie oceny wpływu Wspólnej Polityki Rolnej na sytuację ekonomiczną gospodarstw rolnych krajów członkowskich po upływie pięciu lat od akcesji do Unii Europejskiej.

Uzupełniającymi tematami konferencji jest ocena wpływu poszerzenia UE na stan rolnictwa Państw „Starej Unii” na przykładzie Niemiec oraz na organizację i wykorzystanie bazy danych FADN na szczęblu Komisji Europejskiej.

Podczas tej konferencji zostaną przedstawione prezentacje przez:

- przedstawicieli siedmiu państw członkowskich, które przystąpiły do UE w 2004 r.,
- przedstawiciela jednego z krajów założycielskich Wspólnoty Europejskiej, naszego sąsiada z zachodu, z Niemiec

oraz

- przedstawiciela Komisji Europejskiej.

Wszyscy prezynterzy są czynnymi członkami zespołów uczestniczących w tworzeniu FADN.

Podczas konferencji wystąpi także czterech przedstawicieli użytkowników danych FADN, w tym jeden z zagranicy.

Podstawową bazą empiryczną przygotowanych prezentacji są dane FADN.

Po poszerzeniu Unii Europejskiej w 2004 r. wielkość bazy wzrosła o 25%, licząc wówczas 75 tys. gospodarstw rolnych. Ten zbiór reprezentował ok. 4 mln gospodarstw towarowych funkcjonujących na obszarze UE, w tym ok. 1 mln gospodarstw położonych na obszarze 10 nowych państw członkowskich.

Szanowni Państwo!

Po zakończeniu konferencji wykonana zostanie specjalna publikacja, w której uwzględnione będą także głosy z dyskusji.

Językami roboczymi konferencji są język polski i angielski.

Przebieg konferencji będzie tłumaczony w trybie symultanicznym przez pracowników firmy CLS Contact.

Firma ta jest także odpowiedzialna za elektroniczny zapis wypowiedzi. Z tego powodu uprzejmie proszę o wypowiedzi z użyciem mikrofonu.

Osobą odpowiedzialną za organizację techniczną i za oprawę artystyczną konferencji jest Pan Lech Pażuchowski.

Życzę Państwu miłego pobytu i zachęcam do aktywnego uczestnictwa w konferencji.

Mam nadzieję, że uczestnictwo w niej przyczyni się do lepszego wzajemnego poznania i rozwinięcia twórczej współpracy.

Szanowni Państwo!

Przed wystąpieniem Pana Profesora Andrzeja Kowalskiego, przekazuję głos Burmistrzowi miasta Pułtusk Panu Wojciechowi Dębskiemu.

Wojciech Dębski
Burmistrz Miasta Pułtusk

Pułtusk w Unii Europejskiej

PUŁTUSK WITA UCZESTNIKÓW KONFERENCJI

7-11 września 2009 r.

5-LECIE F.A.D.N.

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej - Państwowy Instytut Badawczy

PUŁTUSK W UNII EUROPEJSKIEJ

WOJCIECH DĘBSKI – BURMISTRZ MIASTA PUŁTUSK

PULTUSK, 7-11 września 2009 r.
KONFERENCJA MIĘDZYNARODOWA Z OKAZJI 5-LECIA F.A.D.N.

PULTUSK W UNII EUROPEJSKIEJ

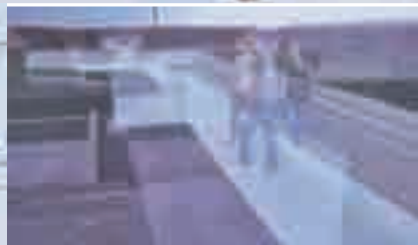

Wilkierz – „Konstytucja” miasta Pułtuska z 1729 roku

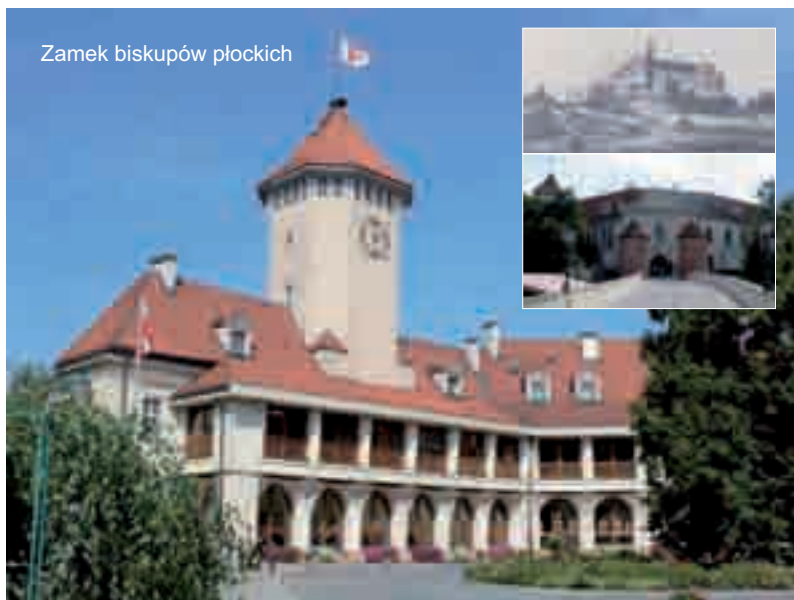

XIII-wieczny gród średniowieczny

Plan i wizualizacja
skansenu archeologicznego

Zamek biskupów płockich

Pułtuskie kościoły

Renesansowa polichromia

PULTUSK, 7-11 września 2009 r.
KONFERENCJA MIĘDZYNARODOWA Z OKAZJI 5-LECIA F.A.D.N.

PULTUSK W UNII EUROPEJSKIEJ

Meteoryt Pułtusk – 30 stycznia 1868 r.

PULTUSK, 7-11 września 2009 r.
KONFERENCJA MIĘDZYNARODOWA Z OKAZJI 5-LECIA F.A.D.N.

PULTUSK W UNII EUROPEJSKIEJ

Tradycje edukacyjne

W 1565 r. bp Andrzej Noskowski sprowadził do Pultuska jezuitów, którzy 1566 r. powołali kolegium. Od poł. XVI w. przy jezuickiej szkole działał pierwszy w Rzeczypospolitej teatr publiczny. W szkole wykładali m.in. ks. Piotr Skarga i Jakub Wujek, a ukończyli ją m.in.: Jerzy Ossoliński – kanclerz koronny, Andrzej Batory – kardynał oraz Maciej Kazimierz Sarbiewski – poeta łaciński, a także Wiktor Gomulicki. W 1781 r. szkołę przejęli benedyktyni i prowadzili do 1832 r. Po pożarze budynku w 1826 r. zbudowano czteroklasowe progimnazjum męskie.

PULTUSK, 7-11 września 2009 r.
KONFERENCJA MIĘDZYNARODOWA Z OKAZJI 5-LECIA F.A.D.N.

PULTUSK W UNII EUROPEJSKIEJ

Tradycje edukacyjne
Akademia Humanistyczna
im. Aleksandra Gieyszтора

PULTUSK, 7-11 września 2009 r.
KONFERENCJA MIĘDZYNARODOWA Z OKAZJI 5-LECIA F.A.D.N.

PULTUSK W UNII EUROPEJSKIEJ

26 grudnia 1806 roku – bitwa pod Pułtuskiem i Gołyminem

PULTUSK, 7-11 września 2009 r.
KONFERENCJA MIĘDZYNARODOWA Z OKAZJI 5-LECIA F.A.D.N.

PULTUSK W UNII EUROPEJSKIEJ

Europejska Federacja Miast Napoleońskich

PUŁTUSK, 7-11 września 2009 r.
KONFERENCJA MIĘDZYNARODOWA Z OKAZJI 5-LECIA F.A.D.N.

PUŁTUSK W UNII EUROPEJSKIEJ

Fundusze UE wykorzystane przez Pułtusk

Fundusze przedakcesyjne

SAPARD

- Budowa sieci wodociągowej wraz z przyłączami w miejscowości Przemiarowo
- Rozbudowa składowiska odpadów komunalnych w Płocochowie gm. Pułtusk
- Modernizacja drogi gminnej Moszyn – Gromin
- Modernizacja drogi gminnej Kleszewo - Lipa – Chmielewo
- Budowa sieci wodociągowej we wsi Kleszewo i Olszak
- Budowa oznakowanie i promocja 4 tras rowerowych na terenie gminy Pułtusk

Wartość całkowita inwestycji - 5.481.000 zł
Dofinansowanie ze środków unijnych - 2.093.900 zł

Składowisko odpadów w Płocochowie

PULTUSK, 7-11 września 2009 r.
KONFERENCJA MIĘDZYNARODOWA Z OKAZJI 5-LECIA F.A.D.N.

PULTUSK W UNII EUROPEJSKIEJ

Fundusze poakcesyjne

Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego 2004-2006

- Przebudowa dróg gminnych we wsi Grabówiec
- Budowa kanalizacji sanitarnej z przyłączami zadanie I do szpitala
- Budowa krytej pływalni gminnej w istniejącej w stanie surowym hali sportowej

Wartość całkowita inwestycji - 16.158.500 zł
Dofinansowanie ze środków unijnych - 6.677.000 zł

Sektorowy Program Operacyjny „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006”

- Budowa zewnętrznego boiska wielofunkcyjnego we wsi Boby
- Budowa zewnętrznego boiska wielofunkcyjnego we wsi Płocochowo
- Budowa zewnętrznego boiska wielofunkcyjnego we wsi Przemiarowo
- Urządzenie i oznakowanie trasy rowerowej „Szlak Pelty”

Wartość całkowita inwestycji - 956.700 zł
Dofinansowanie ze środków unijnych - 606.100 zł

PULTUSK, 7-11 września 2009 r.
KONFERENCJA MIĘDZYNARODOWA Z OKAZJI 5-LECIA F.A.D.N.

PULTUSK W UNII EUROPEJSKIEJ

Fundusze UE - ZAMIERZENIA na lata 2007-2013 - projekty realizowane oraz projekty w trakcie oceny

Nazwa inwestycji (lata realizacji)	Program	Wartość całkowita (w tys. PLN brutto)	Dofinansowanie (w tys. PLN brutto)
Przebudowa ciągu komunikacyjnego na odcinkach Lipniki Kolonia – Płocochowo, Lipniki – Płocochowo (lata 2008-2009)	RPO WM 2007-2013	3 123,7	2 592,9
Przebudowa ciągu komunikacyjnego obejmującego drogę gminną we wsi Boby Kolonia oraz odcinek drogi gminnej Boby - Głódki (lata 2008-2009)	RPO WM 2007-2013	1 903,7	1 579,3
E -Pultusk - rozwój e-administracji oraz rozbudowa i modernizacja infrastruktury teleinformatycznej Urzędu Miejskiego (lata 2008-2010)	RPO WM 2007-2013	1 262,3	1 062,6
Rozbudowa kanalizacji sanitarnej w aglomeracji Pultusk (lata 2009-2012)	PO Infrastruktura i Środowisko	47 003,0	26 071,7
Wodociąg we wsi Gnojno (lata 2009-2012)	PROW 2007-2013	2 151,8	1 571,2
Stacja Uzdatniania Wody w Trzcincu – zadanie II (lata 2009-2010)	PROW 2007-2013	2 051,8	1 535,8
Budowa Hali sportowej przy Gimnazjum nr 1 (lata 2008-2009)	RPO WM 2007-2013	10 153,7	8 630,6
Budowa hali sportowej przy ZS nr 2 (lata 2008-2009)	RPO WM 2007-2013	8 781,7	7 464,4
Adaptacja i remont budynku OSP Trzciniec do wykorzystania na potrzeby świetlicy wiejskiej (rok 2009)	PROW 2007-2013	584,7	435,0

PULTUSK, 7-11 września 2009 r.
KONFERENCJA MIĘDZYNARODOWA Z OKAZJI 5-LECIA F.A.D.N.

PULTUSK W UNII EUROPEJSKIEJ

Rewitalizacja staromiejskiej zabudowy zabytkowej wyspy oraz drogowych i pieszych ciągów komunikacyjnych (2009 – 2003)	RPO WM 2007-2013	9 808,3	8 168,4
Rozwój dostępu do Internetu dla mieszkańców Gminy Pultusk	RPO WM 2007-2013	2 951,3	2 508,6
Podniesienie poziomu wykształcenia mieszkańców obszarów wiejskich- szkolenia dla rolników (rok 2008)	PO KL	50,0	50,0
„Chwyć drugą szansę” – kursy zawodowe dla osób wykluczonych społecznie (rok 2008)	PO KL	215,9	190,6
„Kuznia kadr- podnosimy kompetencje uczniów pultuskich szkół”	PO KL	978,8	945,3
„Nasze umiejętności naszą wizytówką”	PO KL	993,8	960,3
Edukacja szansą rozwoju mieszkańców obszarów wiejskich	PO KL	50,0	50,0
Rozwój elektronicznej administracji w samorządach województwa mazowieckiego wspomagającej niwelowanie dwudzielności potencjału województwa EA	Geodeta Województwa Mazowieckiego	partnerstwo w projekcie	
Przyspieszenie wzrostu konkurencyjności województwa mazowieckiego, przez budowanie społeczeństwa informacyjnego i gospodarki opartej na wiedzy poprzez stworzenie zintegrowanych baz wiedzy o Mazowszu BW	Geodeta Województwa Mazowieckiego	partnerstwo w projekcie	
Po pierwsze jakość- wdrożenie nowoczesnych metod zarządzania w urzędach administracji samorządowej Urząd JST XXI WIEKU	PO KL	partnerstwo w projekcie	
	MSWiA	partnerstwo w projekcie	

Dziękuję za uwagę

Andrzej Kowalski

Institut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej
– Państwowy Instytut Badawczy

Wyzwania dla polskiego rolnictwa

Konferencja Polskiego FADN

Wyzwania dla polskiego rolnictwa

Andrzej Kowalski

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej -PIB
Katedra Rozwoju Obszarów Wiejskich Szkoła Główna Handlowa

PUŁTUSK 07 WRZESIEŃ 2009

Wyzwania dla polskiego rolnictwa .....

- *5 lat w UE*
- *Rola i znaczenie rolnictwa w gospodarce narodowej w dobie globalizacji.*
- *Rola polityki ekonomicznej w kształtowaniu modeli rozwoju rolnictwa*
- *Główne współczesne strategie rozwoju rolnictwa*
- *Wnioski*

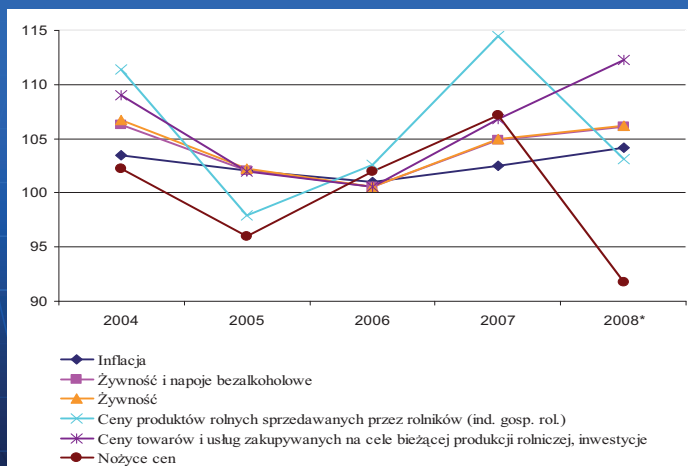
- Wzajemne pełne otwarcie rynków nie było hamulcem rozwoju polskiej gospodarki żywnościowej, lecz stało się dla niej silnym impulsem rozwoju.

- W ciągu 5 lat naszego członkostwa w UE eksport produktów rolno-spożywczych zwiększył się z **4,0 do 11,3** mld EUR (**2,8-krotnie**), a import z **3,6 do 9,8 mld (także 2,8 krotnie)**, natomiast nadwyżka wzrosła 3,3-krotnie z **0,4 do 1,5 mld EUR**
- Jeszcze szybciej rozwijała się wymiana handlowa innymi krajami UE. Dostawy żywności z Polski do krajów UE-25 w latach 2003-2005 zwiększyły się o **248%** a przywóz do naszego kraju wzrósł o **212%**

- Poprawiło się dodatnie saldo handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi:
- ogółem z 0,4 mld EUR w 2003 r. do 1,5 mld EUR w 2008 r.
- z krajami UE-25 z 0,4 mld EUR do 2,3 mld EUR w 2008 r.
- z krajami UE-15 z 0,2 mld EUR do 0,8 mld EUR w 2008 r. (ale było 1,5 mld w latach 2006-2007)
- z krajami UE-12 z 0,2 mld EUR do 1,5 mld EUR w 2008 r.

- Rozwój cen w otoczeniu rynkowym był i jest niekorzystny zarówno dla rolników, jak i przetwórców. Wskaźniki wzrostu cen produktów rolnych i cen żywności były i są niższe od wskaźników inflacji i od dynamiki cen środków produkcji dla rolnictwa.

Polski sektor żywnościowy 5 lat po akcesji

Polski sektor żywnościowy 5 lat po akcesji

Po wejściu Polski do UE globalna produkcja rolnictwa w cenach stałych wyniosła ok. 58,5 mld zł i była średnio o 2,5% wyższa niż w latach 2001-2003. W tym okresie produkcja zwierzęca wzrosła o 6,9%, a produkcja roślinna obniżyła się o 1,1%.

Po wejściu Polski do UE nastąpił przede wszystkim duży wzrost dostaw rynkowych mięsa czerwonego i drobiowego oraz przetworów mięsnych. Jest to wynik uprzemysławiania przetwórstwa rolno-spożywczego i jego koncentracji, wymuszonej przez procesy dostosowawcze do standardów unijnych.

- Działami rolnictwa, które po wejściu do UE wykazują wzrost produkcji, są sektor drobiarski oraz uprawa rzepaku, m.in. ze względu na rosnący popyt na biopaliwa.

- Kontynuowany był trend wzrostowy dostaw serów dojrzewających, napojów i deserów mlecznych, wyrobów czekoladowych i piwa oraz napojów bezalkoholowych.

- Wejście Polski do UE nie wywarło istotnych zmian w poziomie produkcji tak ważnych działów polskiego rolnictwa jak zboża, mleko i mięso wieprzowe.

- Trwa silna tendencja spadkowa produkcji okopowych, szczególnie ziemniaków i okopowych pastewnych. Po wejściu do UE obniżyła się nieco produkcja owoców, ale jej obecny poziom jest o ok. 15% wyższy niż w latach 1998-2000.

- Spadek spożycia żywności nastąpił tylko w pierwszym roku naszej akcesji do UE i wynikał on głównie z dużego wzrostu cen żywności i napojów bezalkoholowych. Spadek spożycia żywności zahamowany został w 2005 roku, a od 2006 roku na większości rynków odnotowano ponowny wzrost popytu na produkty rolno-spożywcze, aż do przełomu lat 2008/2009.

- W latach 2003–2008 zaszły istotne zmiany w sytuacji dochodowej gospodarstw rolnych w Polsce. Po uzyskaniu przez Polskę w 2004 r. statusu kraju członkowskiego Unii Europejskiej dochody polskich rolników bardzo wyraźnie wzrosły. Zrealizowane dochody uzyskiwane z gospodarstw rolnych w okresie przedakcesyjnym zwiększyły się ponad dwukrotnie w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną (pracującą co najmniej 2200 godzin w gospodarstwie rolnym w ciągu roku).

Po wejściu Polski do UE nastąpiło ożywienie produkcyjne w przemyśle spożywczym. Wartość produkcji sprzedanej przemysłu spożywczego od 2003 roku zwiększa się w tempie 6-7% rocznie.

Tabela 1
Środki publiczne, współfinansujące programy „wiejskie”
w latach 2004 – 2008
(szacunki; wypłacone beneficjentom środki publiczne
krajowe i unijne w mln złotych)

Nazwa programu	Środki wypłacone (mln złotych)
SAPARD	2 000
Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2004 - 2006	14 000
SPO „Restrukturyzacji Modernizacja Sektora Żywnościowego oraz Rozwój Obszarów Wiejskich 2004 – 2006	6 000
Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007 - 2013	4 000
Ogółem	26 000

Polski sektor żywnościowy 5 lat po akcesji

- Wyniki handlu zagranicznego świadczą o dużej konkurencyjności polskich producentów żywności na rynkach zagranicznych i wskazują, że nasza oferta eksportowa jest zarówno bezpieczna i dobra jakościowo, jak i atrakcyjna cenowo dla zagranicznych konsumentów.

- Konkurencyjność polskich producentów żywności wynika przede wszystkim z posiadania przez nich przewag konkurencyjnych o charakterze kosztowo-cenowym. Mamy wyraźną przewagę cenową (niższe ceny) na wielu rynkach podstawowych produktów rolnych. Wśród grup produktów o relatywnie najwyższej pozycji konkurencyjnej na Jednolitym Rynku Europejskim (JRE) dominują produkty pracochłonne.

- Mimo obserwowanych pozytywnych przeobrażeń, skuteczne konkurowanie z pozostałymi państwami Wspólnoty utrudnia nadal stosunkowo niski poziom koncentracji produkcji rolniczej i przetwórstwa żywności, niska wydajność pracy w przemyśle spożywczym oraz mało aktywny marketing i promocja polskich produktów rolno-spożywczych.

- Należy zwrócić uwagę, że potencjał produkcyjny i eksportowy oraz pozycja konkurencyjna polskiego sektora rolno-spożywczego po przystąpieniu do UE kształtuje się w ramach ograniczeń wyznaczonych przez niepełny poziom płatności bezpośrednich.

- Po akcesji Polski do UE okazało się, że zagrożenia są mniejsze niż wcześniej oceniano, a nasi producenci żywności dobrze wykorzystują szanse, jakie powstały w wyniku otwarcia dużego i zamożnego europejskiego rynku żywności. Polska gospodarka żywnościowa jest dobrze przygotowana do prowadzenia działalności na Wspólnym Rynku Europejskim.

- Współcześnie polityka ekonomiczna i społeczna praktycznie wszystkich krajów na świecie uwzględnia specyfikę rolnictwa. Z usytuowania rolnictwa w strukturze gospodarki narodowej wynika jego udział w tworzeniu i redystrybucji wartości dodanej. Rolnictwo, jako dział surowcowy, z natury swej podlega deprecjacji w systemie przepływów międzygałęziowych.

- Po pierwsze, rolnictwo jest słabszym partnerem na rynku. Rolnicy są rozproszeni, w związku z czym nie są w stanie przeciwstawić się zorganizowanej sile sfery skupu i przetwórstwa surowców rolniczych.

- Po drugie, rolnictwo jako gałąź surowcowa, jest oddalone zarówno sensie przestrzennym jak i ekonomicznym od końcowego nabywcy dóbr (tj, konsumenta i eksportera). Tymczasem rynek uprzywilejowuje końcowe stadia przetwarzania surowców w produkty finalne.

- Po trzecie, mechanizm rozwoju długookresowego w Polsce nie sprzyjał dotychczas wzmocnieniu zdolności konkurencyjnej rolnictwa na rynku wewnętrznym. Rolnictwo było i jest postrzegane jako gałąź zacofana i nierozwojowa. Zdane na własne siły nie było ono dotychczas w stanie przekroczyć krytycznej masy reform i w istocie funkcjonowało na obrzeżach gospodarki narodowej.

Wzrost ekonomiczny przyspiesza zmniejszanie się roli rolnictwa w gospodarce narodowej i związanych z tym różnorodnych konsekwencji wywołujących konieczność szerokich procesów przystosowawczych rolnictwa do gospodarki narodowej.

- Światowa tendencja rozszerzania współpracy międzynarodowej oznacza presję na wyrównywanie światowych technik i standardów produkcyjnych i konsumpcyjnych oraz destabilizację tradycyjnych układów społeczno-ekonomicznych, w tym utrwalanie procesu permanentnej transformacji gospodarki rolnej.

- Globalna konkurencja wymusza dostosowanie się podmiotów do nowych warunków, zmienia zachowania i interakcje przedsiębiorstw, pracowników, konsumentów.

- Konsekwencją procesu globalizacji jest proces obnażania rzeczywistej, niczym nie zakłóconej konkurencji. Proces globalizacji, to proces likwidacji instrumentów i sposobów ochrony przed konkurencją zewnętrzną.

- Konsekwencją rynku globalnego jest lawinowy rozwój konsumeryzmu jako filozofii życia.

- Globalna konkurencja wymusza dostosowanie się podmiotów do nowych warunków, zmienia zachowania i interakcje przedsiębiorstw, pracowników, konsumentów.

- Preferencje konsumentów wynikające z zunifikowanych gustów stają się przesłanką do powstania jednorodnego rynku globalnego. Korzyści z tego procesu odnoszą głównie podmioty globalne produkujące standaryzowane produkty w skali o światowym zasięgu.

- Chcąc racjonalnie działać, trzeba wiedzieć, w jakim kierunku oraz do czego się zmierza. To co wydaje się racjonalne z lokalnej perspektywy oraz w krótkim okresie czasu, może okazać się krańcowo nieracjonalne z punktu widzenia makroekonomicznego i w dłuższym horyzoncie czasowym.

- Ocena modeli i strategii rozwoju rolnictwa obejmuje kryteria techniczno-gospodarcze, ekonomiczne, ekologiczno-przestrzenne oraz społeczno-polityczne.

Kryteria określające efektywność i konkurencyjność rolnictwa powinny uwzględniać sprawność:

- produkcji rolniczej,
- strukturalną,
- w zakresie eksportowo-importowego otwarcia,
- w zapewnianiu standardów pracy i życia rolników,
- w zakresie zdolności do reprodukcji rozszerzonej,
- w zakresie ochrony środowiska naturalnego,
- w zakresie miejsca w gospodarce narodowej.

- Wszelkie oceny sprawności wytwórczości rolniczej, oparte zarówno na analizach teoretycznych czy modelowych, a także na empirycznych doświadczeniach innych krajów, nie mogą być absolutyzowane, mają one wprawdzie istotną wartość poznawczą ale równocześnie ograniczoną przydatność praktyczną.

Rozwój industrialny.

- Na płaszczyźnie materialnej industrializacja otworzyła nowe horyzonty dla wzrostu produkcji rolnej
- Na płaszczyźnie ekonomicznej industrializacja wywierała wpływ na rolnictwo poprzez zwiększanie popytu na produkty rolne, ssanie siły roboczej z rolnictwa, rozwój transportu, przejmowanie niektórych funkcji przetwórstwa rolno-spożywczego oraz rozwój techniki rolniczej.
- Na płaszczyźnie kulturowej – industrializacja silnie wpływała na system wartości i postawy rolników.

Rozwój indukowany.

- Rozwój indukowany jest koncepcją wymuszonego rozwoju rolnictwa.
- Innowacje i materialne nośniki postępu w rolnictwie – zgodnie z modelem rozwoju indukowanego – powstają poza rolnictwem i są doń włączane kanałami rynkowymi

Strategia polaryzacji dwubiegunowej

- czerpie swoje inspiracje z liberalizmu rynkowego. Zgodnie z tą doktryną przyjmuje się *á priori*, że głównym problemem polskiego rolnictwa jest wadliwa struktura agrarna i w radykalnej jej zmianie upatruje się szans na unowocześnienie rolnictwa i postęp.

Strategia wzrostu zrównoważonego.

- Generalnym przesłaniem tej strategii rozwoju rolnictwa jest zmierzanie w kierunku rolnictwa nowoczesnego, sprawnego pod względem technicznym i ekonomicznym, przyjaznego dla ludzi i środowiska, opartego głównie na gospodarstwach rodzinnych, zintegrowanego z całą gospodarką narodową oraz komplementarnego względem innych działalności na obszarach wiejskich.

Czynniki rozwoju rolnictwa światowego:

- wzrost liczby ludności,
- niska aktywność produkcyjna rolnictwa w relacji do technologii informatycznej,
- wdrażanie nowych generacji technologii farmingu oraz „inteligentnej” i „funkcjonalnej” żywności,
- drastyczne zmiany struktur rolnictwa oraz rolniczego marketingu,
- spadek produkcji rolniczej w krajach o rozwiniętej gospodarce,
- nowe centrum produkcji żywności na skalę globalną,
- nasilenie procesu degradacji środowiska...

- Analiza światowych ścieżek rozwojowych rolnictwa wskazuje, że podstawowym czynnikiem sprawczym jego rozwoju była i jest maksymalizacja efektywności (produktywności) nakładów ogółu czynników produkcji czyli minimalizowanie ich zużycia na jednostkę produkcji. Stąd oczywisty wniosek, że poprawa efektywności stanowi klucz w poszukiwaniu modelu polskiego rolnictwa.

- Rozważania o modelu polskiego rolnictwa nie mogą abstrahować od faktu zapóźnienia naszego rolnictwa w stosunku do krajów UE, które przejawia się w ponad trzykrotnie wyższym zatrudnieniu w rolnictwie i kilkakrotnie niższym uzbrojeniu pracy, w konsekwencji czego mamy 1,5 razy niższą wydajność ziemi i ok. pięciokrotnie niższą wydajność pracy.

- Konieczne staje się poszukiwanie nowych podstaw przewagi konkurencyjnej dla polskich firm i produktów. Szybko bowiem tracą na znaczeniu w Polsce dotychczasowe podstawy konkurencyjności cenowej takie jak niskie koszty pracy, niskie ceny ziemi i energii oraz niedowartościowany, w stosunku do swej siły nabywczej złoty.

- Wzajemne pełne otwarcie rynków nie było hamulcem rozwoju polskiej gospodarki żywnościowej, lecz stało się dla niej silnym impulsem rozwoju.

- Szukanie modelu rozwoju rolnictwa polskiego nie może abstrahować od tempa przeobrażeń całej gospodarki w kierunku poprawy jej konkurencyjności oraz procesów zachodzących w UE.

Kryzys dziś i jutro

- Globalizacja rynków finansowych spowodowała istotne zmiany w rolach odgrywanych na rynkach przez najważniejsze kraje i regiony. 80% zasobów finansowych świata ulokowanych jest w czterech rejonach: w Stanach Zjednoczonych, strefie euro, Japonii i Wielkiej Brytanii, jednak do najszybciej rosnących na świecie należy chiński rynek finansowy.

Kryzys dziś i jutro

- Światowa kapitalizacja giełdowa, obligacje i aktywa bankowe stanowiły pod koniec 2007 roku blisko 400% światowego PKB. Relacja ta była jeszcze większa w Japonii (około 500%. W USA blisko 400%. Same światowe aktywa bankowe przekraczają o 30% światowy PKB.

Kryzys dziś i jutro

- Obecnie relatywnie duże obawy wiążą się z operowaniem na globalnym rynku finansowym tysięcy funduszy arbitrażowych, które z racji swej działalności podejmują ryzykowne transakcje, a nie są jeszcze właściwie nadzorowane.

Kryzys dziś i jutro

- Inna hipoteza przyczyn obecnego kryzysu upatruje w świadomej polityce tworzenia wysokich rezerw dewizowych realizowana przez gospodarki wyłaniające się, zwłaszcza kraje Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej, które ucierpiały od fali kryzysów walutowo finansowych lat 1997-1998.

Kryzys dziś i jutro

- Nowym czynnikiem sprawczym międzynarodowej nierównowagi płatniczej były ostatnio wysokie nadwyżki eksporterów ropy naftowej. Kraje naftowe nadal nie mają i nie będą miały przed sobą w krótkim okresie żadnej poważnej alternatywy w stosunku do dolara.

Kryzys dziś i jutro

Ekspertów łączy tylko praktycznie tylko jedna teza, że obecny kryzys finansowy nie pozostanie bez wpływu na tempo wzrostu gospodarczego świata.

Kryzys dziś i jutro

- Żaden liczący się ośrodek ekspercki nie przedstawił wiarygodnych ocen dotyczących zakresu, głębokości oraz długości trwania recesji.
- Brak jest także realistycznych propozycji wyjścia z kryzysu.

Kryzys dziś i jutro

- Do 2050 roku liczba ludności świata będzie istotnie wzrastała. Wzrost ten będzie jednak głęboko nierównomierny.
- Dramatycznie obniży się udział zasobów ludności zdolnej do pracy w Rosji, Japonii,
- Niemczech, Chinach (- 143 mln osób w stosunku do 2006 roku). Gwałtownie natomiast wzrośnie w Indiach(+ 390 mln osób w 2050 względem 2006), w Nigerii, Pakistanie oraz USA.

Kryzys dziś i jutro

- W Polsce liczba ludności ogółem spadnie z 38,1 mln w 2008 roku do 35,99 w 2035 i
- prawdopodobnie do około 34 mln w 2050 roku, tj. o 11% - w okresie niespełna dwóch pokoleń.

Kryzys dziś i jutro

- Dane World Economic Outlook IMF z kwietnia 2008 wskazują, iż PKB Chin – liczony wg parytetu siły nabywczej – wysunął się na drugie miejsce po PKB USA; Indii na 4, Rosji na 7, zaś Brazylia na 9.

Kryzys dziś i jutro

- Według publikowanego corocznie raportu World Wealth Report 2007 na świecie o około 9,5 mln osób dysponowało aktywami finansowymi powyżej 1 mln USD. Łączna wartość zasobów tych osób przekraczała 37 bln USD (największy przyrost najbogatszych osób wystąpił w 2007 r. w Indiach, Rosji, Indonezji i Singapurze). Prognozy na 2011 rok przewidują dalszy wzrost aktywów finansowych do blisko 52 bln USD.

Kryzys dziś i jutro

- Istotnie zmniejszył się poziom ubóstwa w następstwie wzrostu gospodarczego, procesów globalizacji i rozwoju gospodarki rynkowej. O ile liczba ludności świata z dochodami poniżej 1.000 USD rocznie stanowiła w latach 70-tych XX wieku około 50%, to w roku 2000 już tylko 17%, z prognozą obniżenia do około 6% w 2015 roku.

Kryzys dziś i jutro

- Dziękuję za uwagę

Andrzej Kowalski
kowalski@ierigz.waw.pl
andkowal@sgh.waw.pl

Josef Hanibal

Instytut Badawczy Ekonomiki Rolnictwa, Czechy

Stan gospodarstw rolnych w Czechach po przystąpieniu do UE

FADN CZ

Stan gospodarstw rolnych w Czechach po przystąpieniu do UE

Inż. Josef Hanibal

Wrzesień 2009, Pułtusk, Polska

FADN CZ Institute of Agricultural Economics and Information, Prague

Stan gospodarstw rolnych w Czechach po przystąpieniu do UE

Spis treści:

- Podstawowe zmiany, które zaszły w rolnictwie czeskim po 1989 r.
- FADN: wyniki czeskich gospodarstw rolnych przed 2004 r. i po 2004 r.
- Porównanie wydajności gospodarstw rolnych w Czechach z wydajnością gospodarstw rolnych wybranych krajów UE

FADN CZ

Stan gospodarstw rolnych w Czechach po przystąpieniu do UE

Zmiany w strukturze gospodarstw rolnych w Czechach po 1989 r.

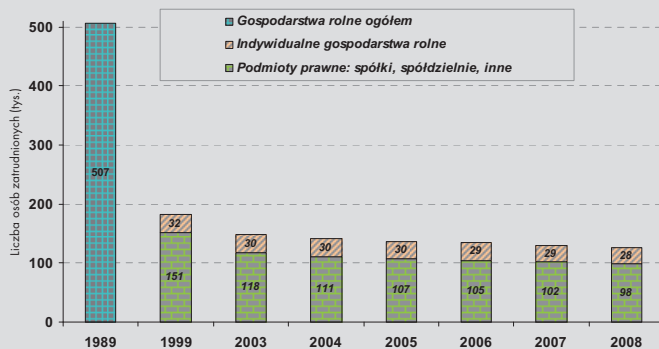
Rodzaj gospodarstwa rolnego	Liczba gospodarstw	Udział % w użytkach rolnych	Średnia powierzchnia (ha)
1989			
Państwowe gospodarstwa rolne	174	30,9	6 261
Spółdzielnie	1 024	67,8	2 561
Indywidualne gospodarstwa rolne	3 205	1,3	4
2003			
Spółdzielnie	686	26,3	1 475
Przedsiębiorstwa	2 336	44,0	709
Inne podmioty prawne	174	2,3	571
Indywidualne gospodarstwa rolne	32 496	24,8	30
2008			
Spółdzielnie	588	23,3	1 436
Firmy	2 609	46,0	627
Inne podmioty prawne	196	0,8	158
Indywidualne gospodarstwa rolne	28 968	28,2	36

* Szacunkowe wyniki za 2008

Stan gospodarstw rolnych w Czechach po przystąpieniu do UE

Zmiany w strukturze zatrudnienia w sektorze rolnym w Czechach po 1989 r. (tys.)

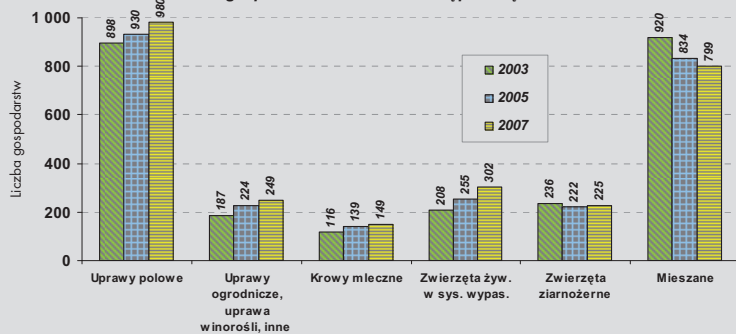

* Szacunkowe wyniki za 2008

Stan gospodarstw rolnych w Czechach po przystąpieniu do UE

Struktura gospodarstw rolnych ze względu na rodzaj działalności rolniczej; gospodarstwa z osobowością prawną

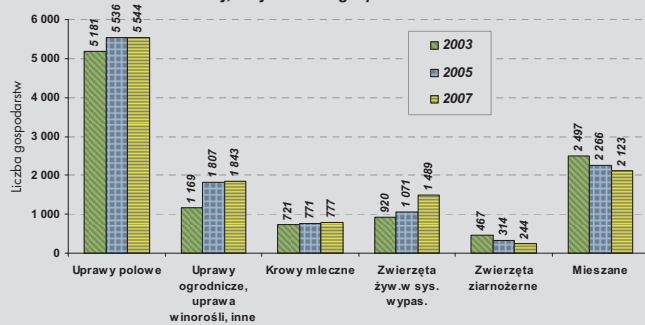

* Szacunkowe wyniki za 2008

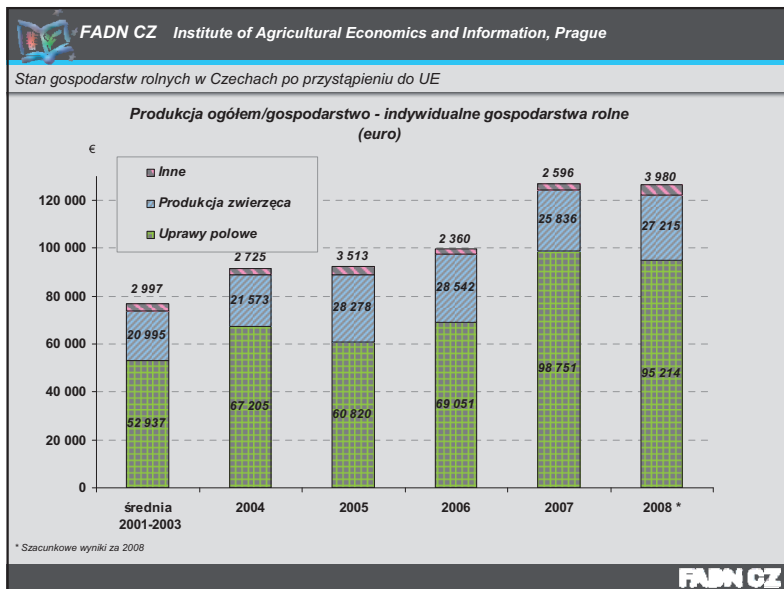
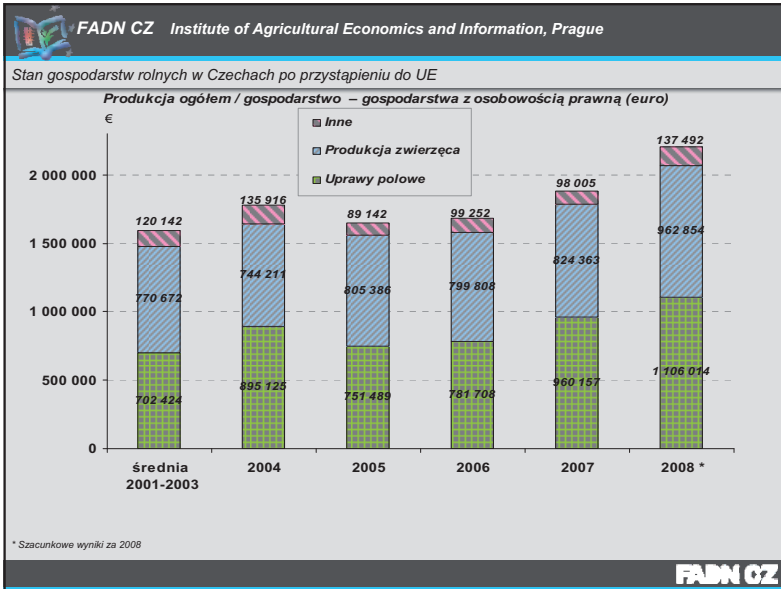

Stan gospodarstw rolnych w Czechach po przystąpieniu do UE

Struktura gospodarstw rolnych ze względu na rodzaj działalności rolniczej; indywidualne gospodarstwa rolne

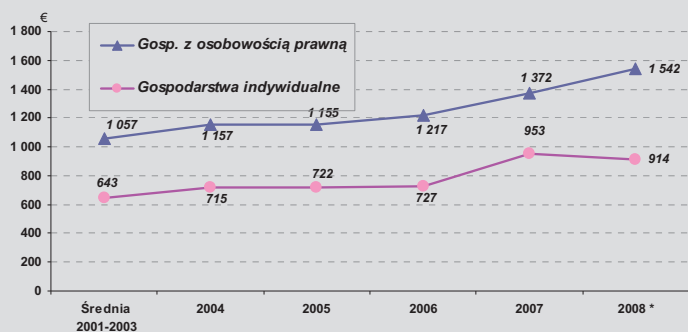
* Szacunkowe wyniki za 2008

Stan gospodarstw rolnych w Czechach po przystąpieniu do UE

Produkcja ogółem na hektar użytków rolnych (euro)

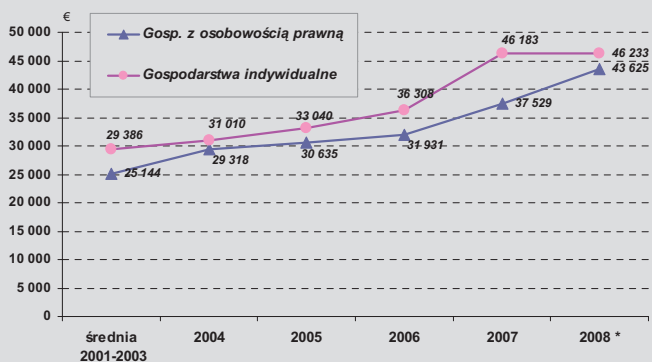

* Szacunkowe wyniki za 2008

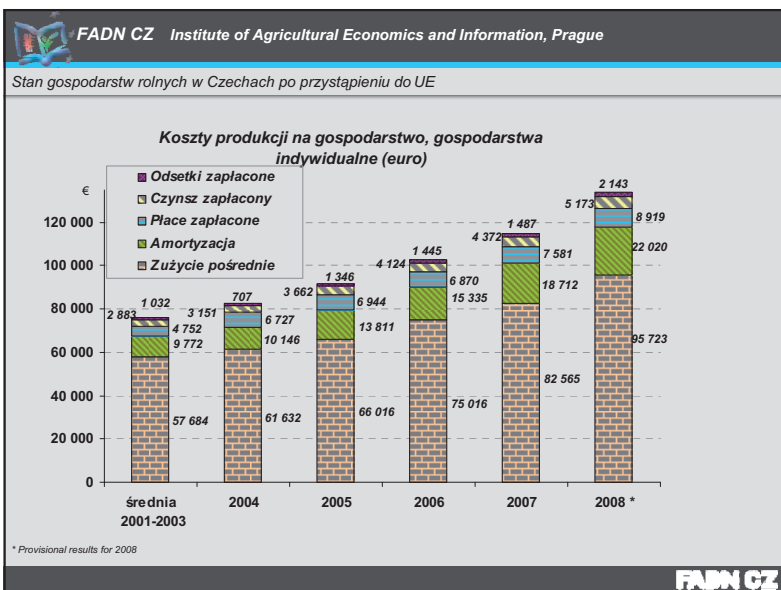
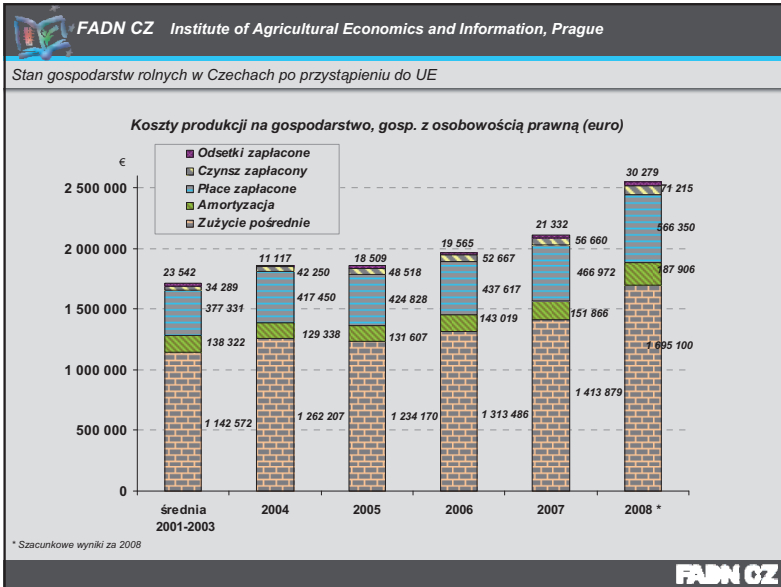

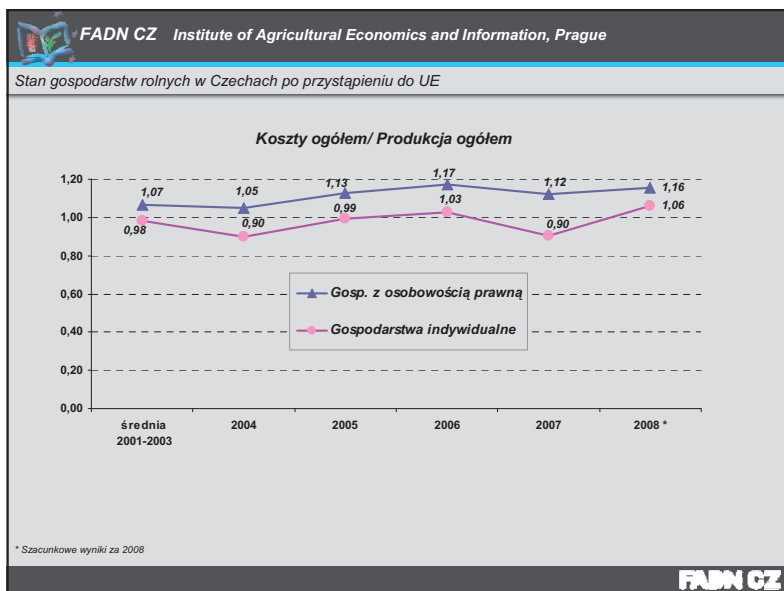
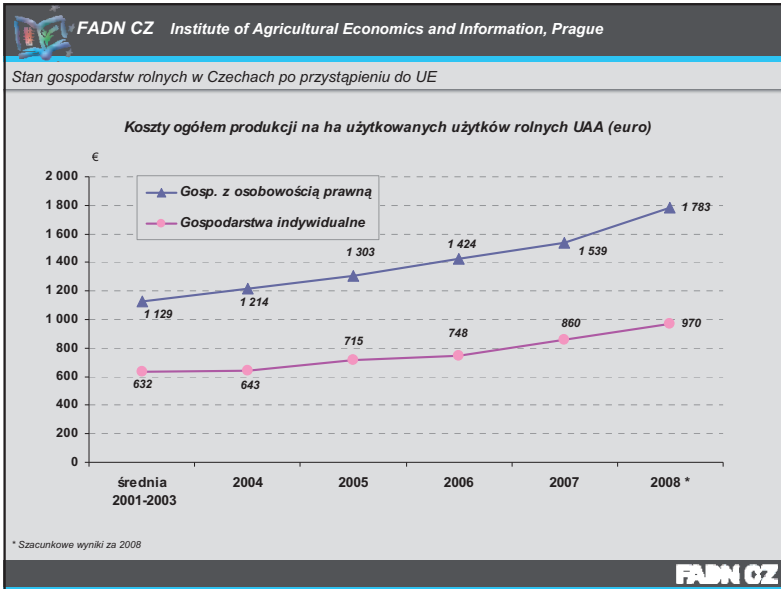
Stan gospodarstw rolnych w Czechach po przystąpieniu do UE

Produkcja ogółem na osobę pełnozatrudnioną AWU (euro)

* Szacunkowe wyniki za 2008

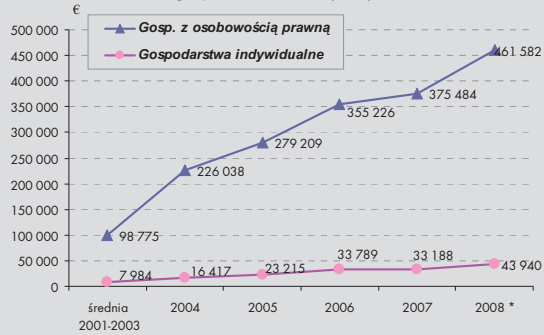

Stan gospodarstw rolnych w Czechach po przystąpieniu do UE

Dotacje ogółem (z wyłączeniem na inwestycje) na gospodarstwo rolne (euro)

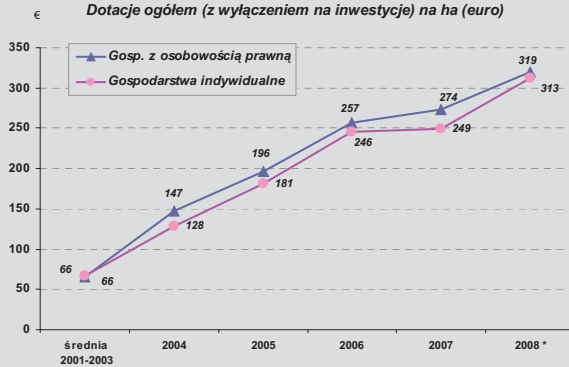

* Szacunkowe wyniki za 2008

Stan gospodarstw rolnych w Czechach po przystąpieniu do UE

Dotacje ogółem (z wyłączeniem na inwestycje) na ha (euro)

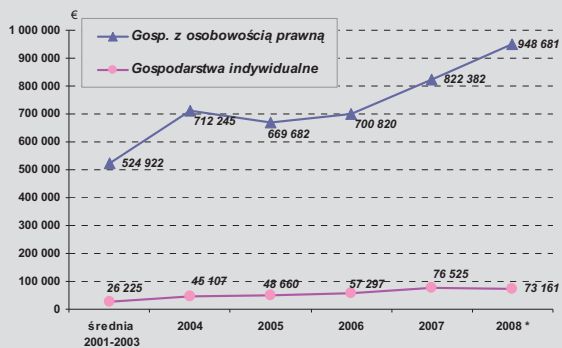

* Szacunkowe wyniki za 2008

Stan gospodarstw rolnych w Czechach po przystąpieniu do UE

Dochód brutto z gospodarstwa rolnego (euro)

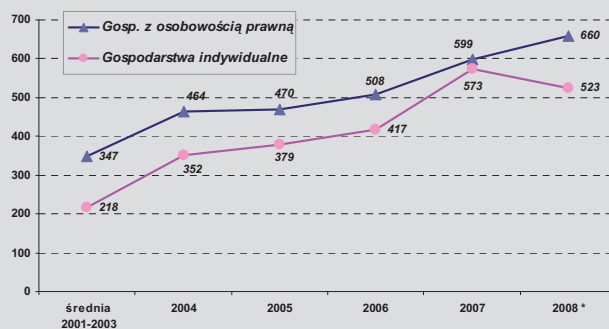

* Szacunkowe wyniki za 2008

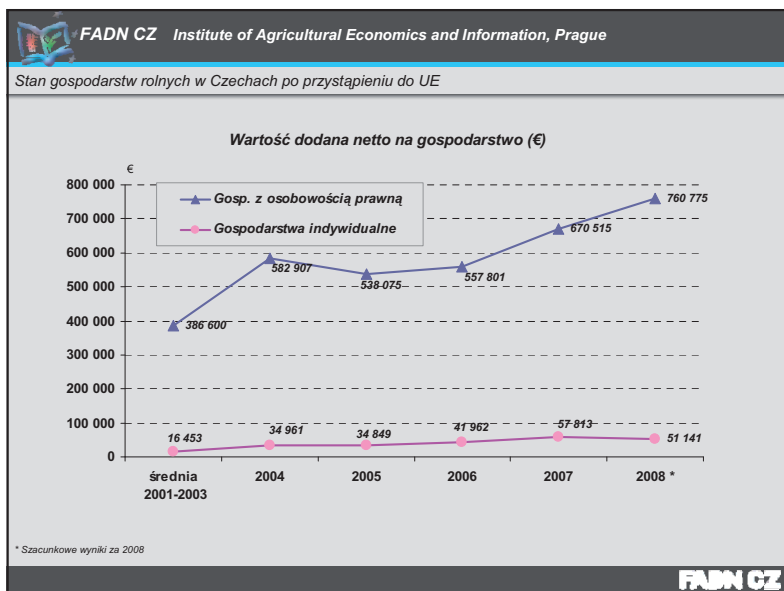
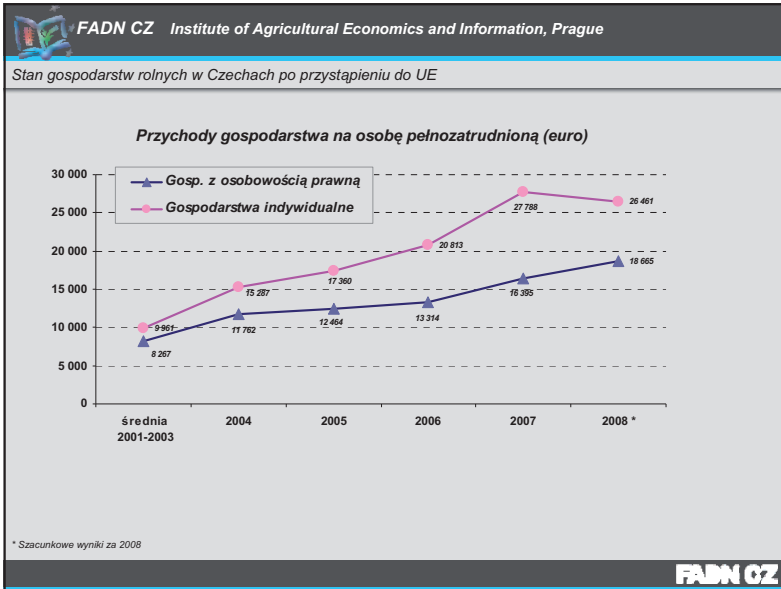
Stan gospodarstw rolnych w Czechach po przystąpieniu do UE

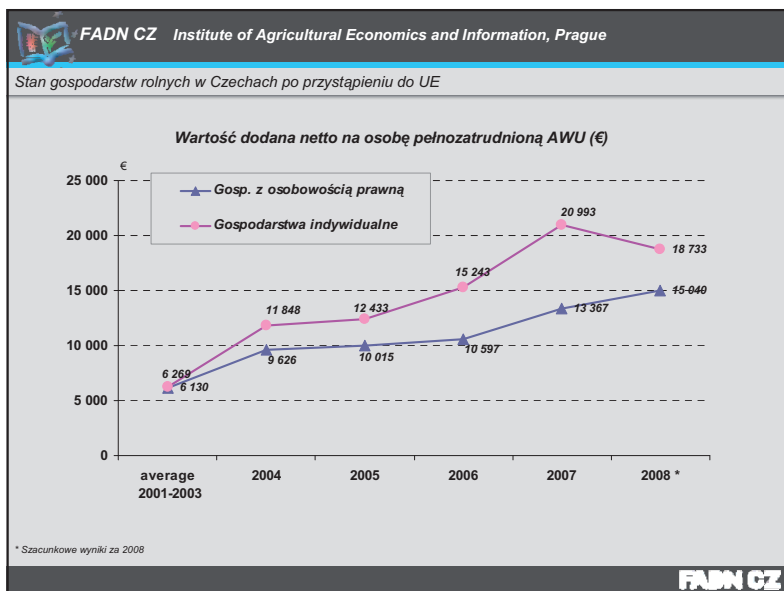
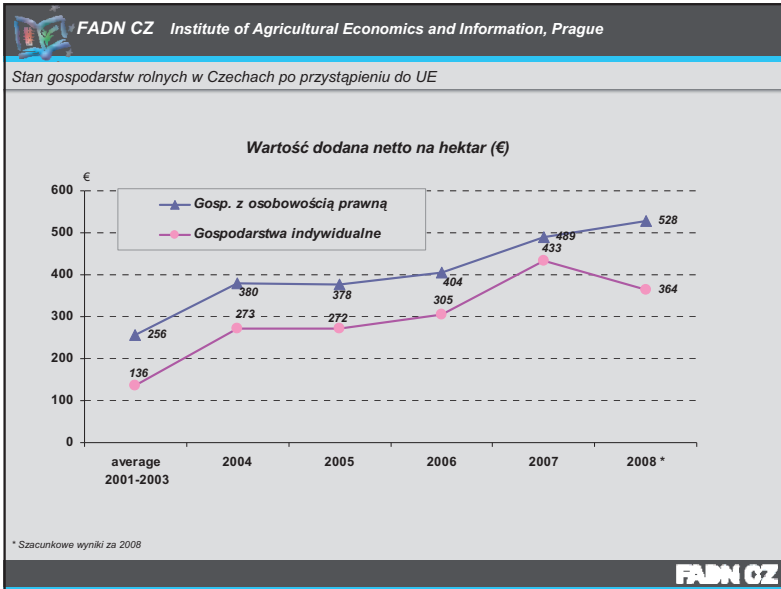
Przychody gospodarstwa na hektar (euro)

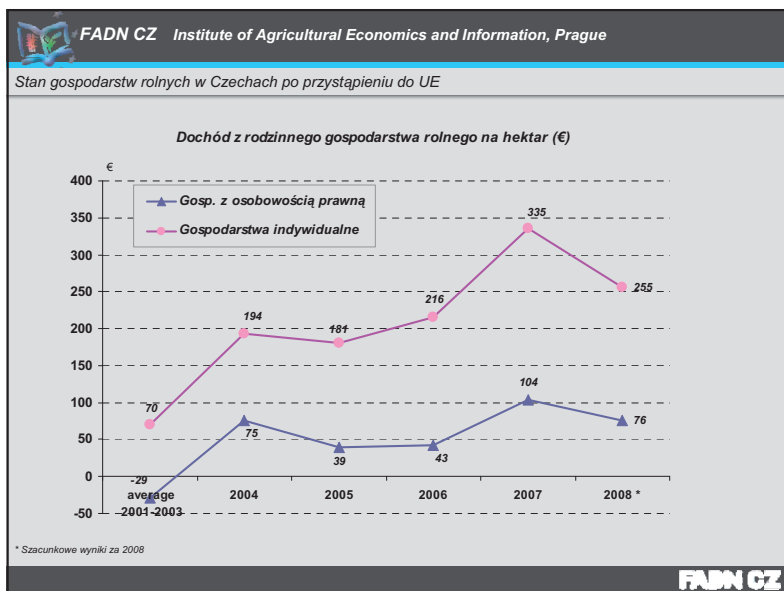
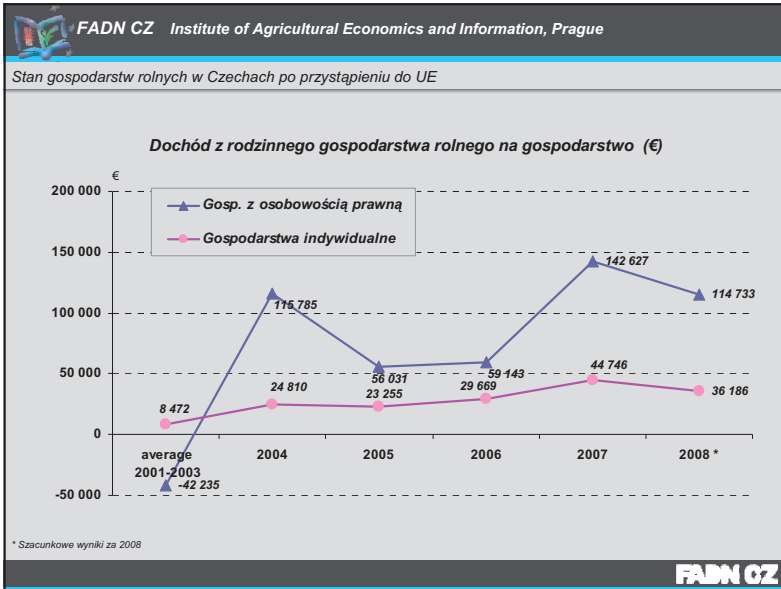

* Szacunkowe wyniki za 2008

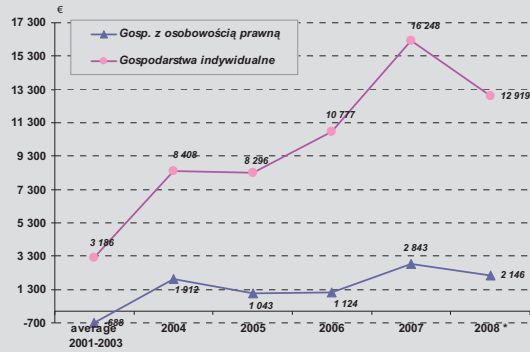

Stan gospodarstw rolnych w Czechach po przystąpieniu do UE

Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na AWU (€)

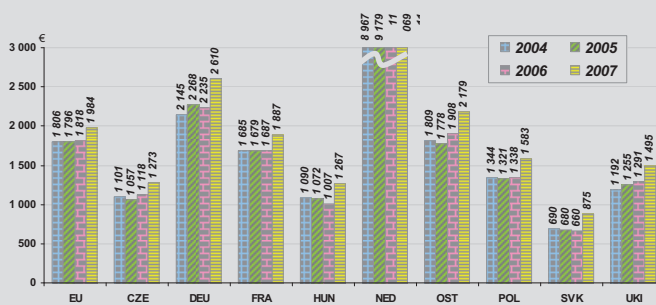

* Szacunkowe wyniki za 2008

Stan gospodarstw rolnych w Czechach po przystąpieniu do UE

Prównanie z krajami UE - Produkcja ogółem na hektar (€)

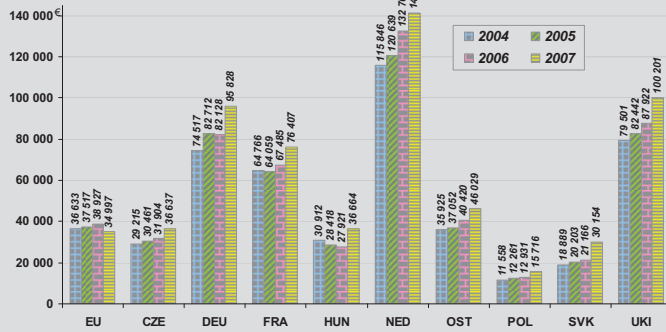

* Szacunkowe wyniki za 2008

Stan gospodarstw rolnych w Czechach po przystąpieniu do UE

Porównanie z krajami UE - Produkcja ogółem na AWU (€)

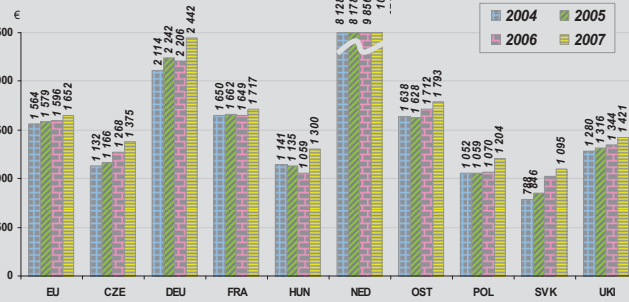

* Szacunkowe wyniki za 2008

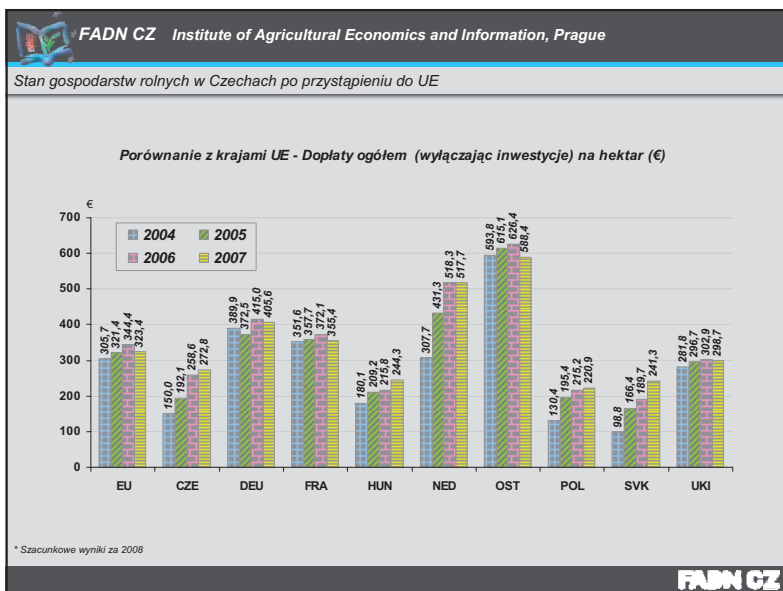
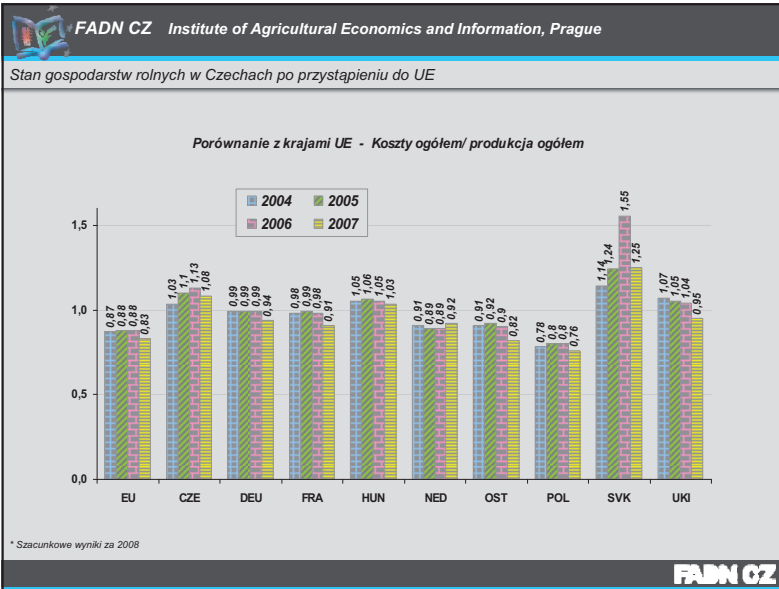

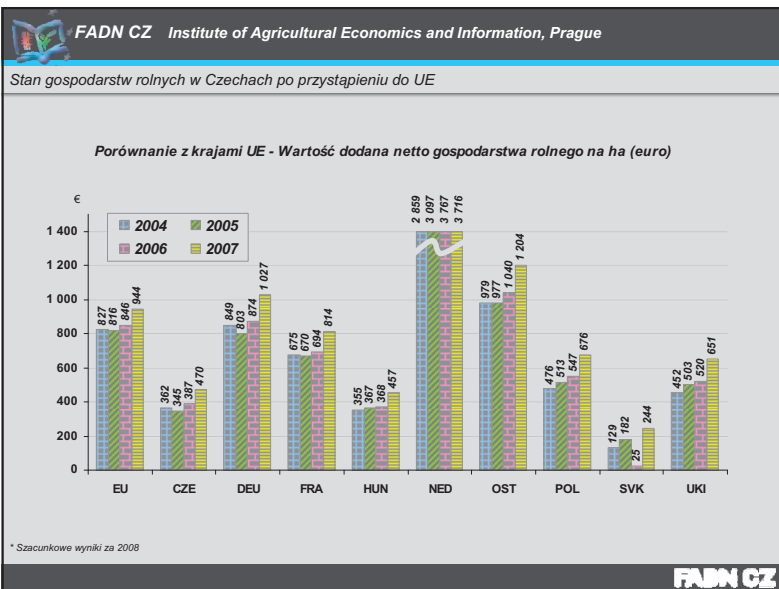
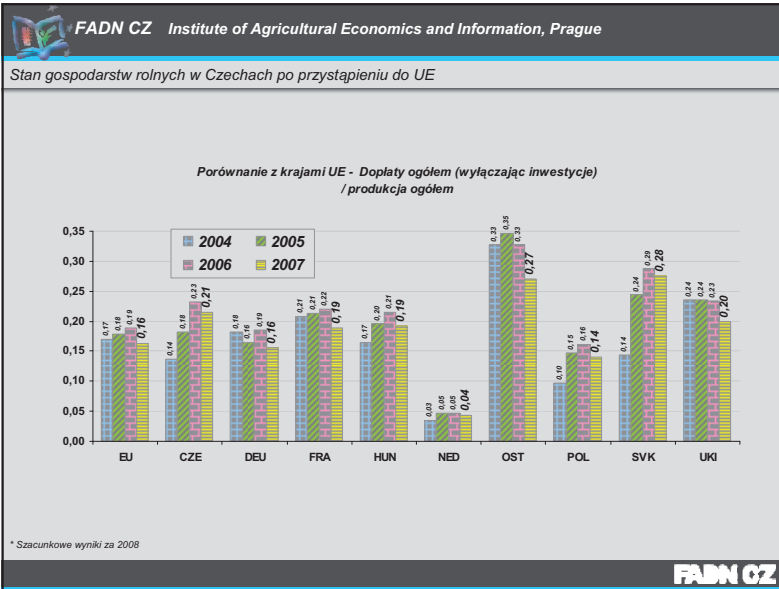
Stan gospodarstw rolnych w Czechach po przystąpieniu do UE

Porównanie z krajami UE - Koszty ogółem na ha (€)

* Szacunkowe wyniki za 2008

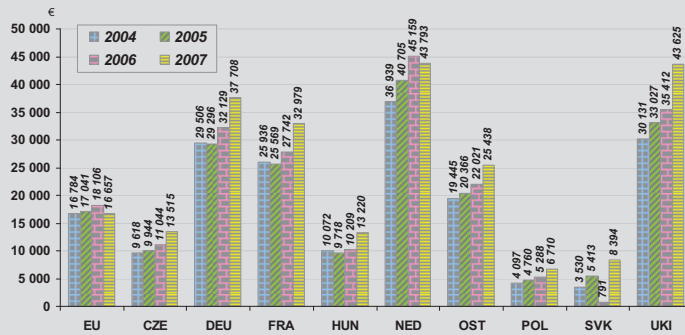

Stan gospodarstw rolnych w Czechach po przystąpieniu do UE

Porównanie z krajami UE - Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną (euro)

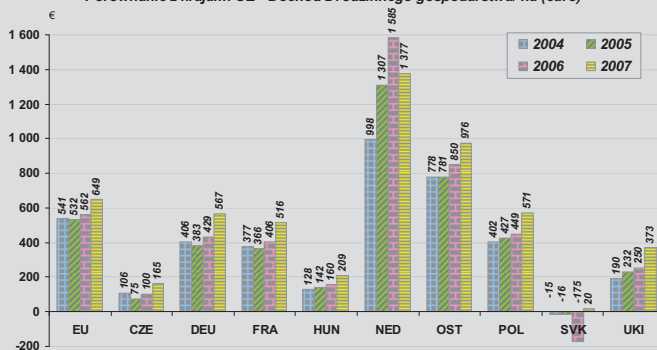

* Szacunkowe wyniki za 2008

Stan gospodarstw rolnych w Czechach po przystąpieniu do UE

Porównanie z krajami UE - Dochód z rodzinnego gospodarstwa/ ha (euro)

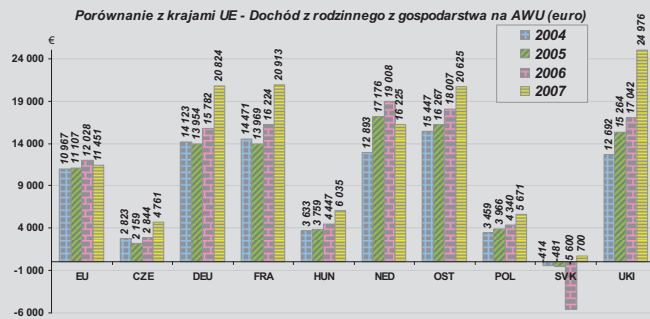

* Szacunkowe wyniki za 2008

Stan gospodarstw rolnych w Czechach po przystąpieniu do UE

* Szacunkowe wyniki za 2008

Stan gospodarstw rolnych w Czechach po przystąpieniu do UE

Wnioski:

- Dochody gospodarstw rolnych są wyższe po przystąpieniu Czech do UE, głównie dzięki dotacjom.
- Duże gospodarstwa rolne mają potencjalną przewagę w stosunku do innych, głównie ze względu na ich rozmiar
- Zdolność produkcyjna gospodarstw rolnych nieznacznie wzrasta
- Wydajność gospodarstw rolnych w Czechach jest niska w porównaniu do wiodących krajów UE
- Baza FADN może w przyszłości okazać się bardzo przydatnym narzędziem do przeprowadzania analiz zdolności produkcyjnej gospodarstw rolnych.

Eduard Matveev

Centrum Badań Ekonomiki Rolnictwa, Estonia

Zmiany w estońskich gospodarstwach rolnych po wstąpieniu do UE

Zmiany w estońskich gospodarstwach rolnych po wstąpieniu do UE

Eduard Matveev

Rural Economy Research Centre, Jäneda, 73602 Lääne-Viru, Estonia

E-mail: eduard@maainfo.ee

Abstrakt

Celem badania było przeprowadzenie analizy zmian, jakie zaszły w głównych wskaźnikach ekonomicznych estońskich gospodarstw rolnych po przystąpieniu tego kraju do Unii Europejskiej. Podstawą były dane z Sieci Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych (FADN).

Tradycyjnie rolnictwo stanowiło zawsze ważny sektor gospodarki narodowej Estonii oraz źródło dochodu obywateli. Estońska polityka rolna uległa gwałtownej zmianie po odzyskaniu przez ten kraj niepodległości na początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku.

Sektor rolny przeszedł również ważne przemiany strukturalne po wstąpieniu Estonii do Unii Europejskiej w 2004 r. Udział rolnictwa i łowiectwa w produkcji krajowym brutto (PKB) w cenach bieżących spadł z 2,0% w 2003 r. do 1,5% w 2008 r., podczas gdy udział rolnictwa i łowiectwa w całkowitym zatrudnieniu zmniejszył się z 4,4% do 2,6% w tym samym czasie.

Według danych z Badania Struktury Gospodarstw Rolnych przeprowadzonego przez Urząd Statystyczny Estonii, w 2007 r. w Estonii istniało 23 300 gospodarstw rolnych, tj. 37% mniej niż w roku 2003. Podczas gdy liczba gospodarstw mniejszych niż 2 Europejskie Jednostki Wielkości (ESU) zmalała o 14 014, tzn. o 47%, liczba gospodarstw większych niż 2 ESU wzrosła o ok. 494, czyli o 7%. Użytki rolne i produkcja skoncentrowały się głównie w większych gospodarstwach o powierzchni ponad 50 hektarów.

W prezentacji, przedstawionej na konferencji, producenci rolni z Estonii zostali porównani z producentami z Unii Europejskiej. Ponadto przeanalizowany został wpływ wejścia Estonii do UE na wyniki gospodarcze estońskich producentów rolnych, na podstawie danych FADN za lata 2003-2008. W celach porównawczych zostały przedstawione i oznaczone różnymi kolorami dane z państw członkowskich UE z 2007 r., dane ze starych państw członkowskich (UE-15), nowych państw członkowskich, które przystąpiły do UE 1 maja 2004 r. (UE-10) oraz państw członkowskich, które przystąpiły do UE 1 stycznia 2007 r. (UE-2).

W 2008 r. estońskie gospodarstwo rolne liczyło średnio 123 ha użytków rolnych, co stanowi 33 ha więcej niż w 2003 r. W UE-27 producenci rolni posiadali średnio 31 ha ziemi. Największe gospodarstwa pod względem ilości użytkowanej ziemi istniały w Słowacji (średnio 582 ha) oraz w Czechach (237 ha), natomiast najmniejsze na Malcie (3 ha) i w Grecji (7 ha).

Całkowite nakłady pracy wyniosły średnio 2,5 rocznych jednostek przeliczeniowych pracy (AWU) na gospodarstwo (umownie 1 AWU = 2 200 przepracowanych godzin), czego połowę stanowiły nakłady pracy własnej rolnika. Nakłady pracy wzrosły znacznie w latach 2003-2008 – podczas gdy w 2003 r. na 1 AWU przypadało 31 hektarów użytków rolnych, w 2008 r. było to już 49 hektarów na 1 AWU, czyli odnotowano wzrost o 58%.

W 2007 r. w UE-27 udział dopłat (wyłączając dopłaty do inwestycji) w całkowitej produkcji wynosił 14%. Najwyższy udział dopłat w całkowitej produkcji odnotowano w Finlandii (36%) i Irlandii (32%), natomiast najniższy w Holandii (4%) i Włoszech (9%). W Estonii w 2007 r. wskaźnik ten wyniósł 23%.

W 2008 r. wartość dodana netto (NVA) na 1 AWU wzrosła w Estonii 2,6 razy w porównaniu z rokiem 2003, podczas gdy udział dopłat w NVA wzrósł z 25% w 2003 r. do 83% w 2008 r.

Po przystąpieniu do Unii w 2004 r. dziesięciu nowych krajów średnia unijna dramatycznie zmalała.

W 2008 r. średnia NVA na AWU w UE-27 wynosiła 16 733 EUR (w 2003 r. średnio 21 235 EUR/RJP w UE-15).

Słowa kluczowe: analiza porównawcza, wartość dodana netto, dopłaty, FADN.

Valda Bratka

łotewski Państwowy Instytut Ekonomiki Rolnictwa

Wyniki osiągnięte przez gospodarstwa rolne - Łotwa, państwa bałtyckie, UE

Wyniki osiągnięte przez gospodarstwa rolne - Łotwa, państwa bałtyckie, UE

V.Bratka

Departament Ekonomiki Gospodarstw
Łotewski Państwowy Instytut Ekonomiki
Rolnictwa

5-ta rocznica Polskiego FADN

Pultusk, Polska

7 września, 2009

Agenda

- Reprezentatywność Łotewskiego FADN
- Wyniki 2003-2008, Łotwa
- Państwa bałtyckie 2003 – 2007
- UE 2004 – 2006

Reprezentatywność Łotewskiego FADN

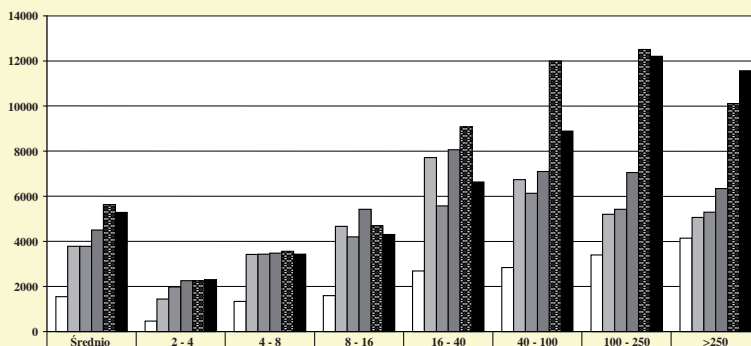
		Ogółem	FADN, % (>2 ESU)
Liczba gospodarstw rolnych	FSS2007	113 382	20,1
	FSS2005	133 004	14,5
Całkowity SGM (tys.)	FSS2007	265 149	82,7
	FSS2005	192 674	72,9
Zwierzęta (szt.)	FSS2007	487 442	83,6
	FSS2005	455 231	75,9
Powierzchnia użytków rolnych (tys./ha)	FSS2007	1 775	67,5
	FSS2005	1 705	72,2

Reprezentatywność Łotewskiego FADN

Wartość produkcji	77,4 %
<i>Uprawy</i>	81,6 %
<i>Produkcja zwierzęca</i>	88,3 %
<i>Pozostała produkcja</i>	50,0 %
Konsumpcja pośrednia	78,3 %
Amortyzacja	100,0 %
Dopłaty, wsparcie	99,8 %
NVA wartość dodana netto	84,8 %

NVA /AWU - klasy wielkości ekonomicznej:

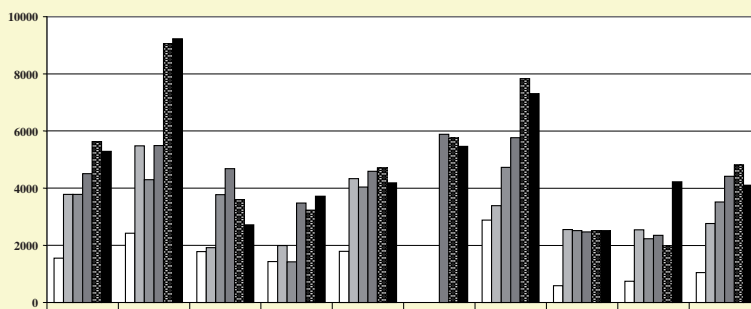
Łotwa, 2003 – 2008, łąt

2003.	1552	465	1345	1596	2688	2837	3397	4143
2004.	3777	1445	3425	4664	7717	6730	5196	5057
2005.	3781	1984	3431	4197	5572	6130	5418	5292
2006.	4506	2264	3472	5426	8068	7095	7056	6342
2007.	5629	2248	3559	4685	9077	11992	12507	10109
2008.	5283	2304	3430	4306	6632	8892	12205	11568

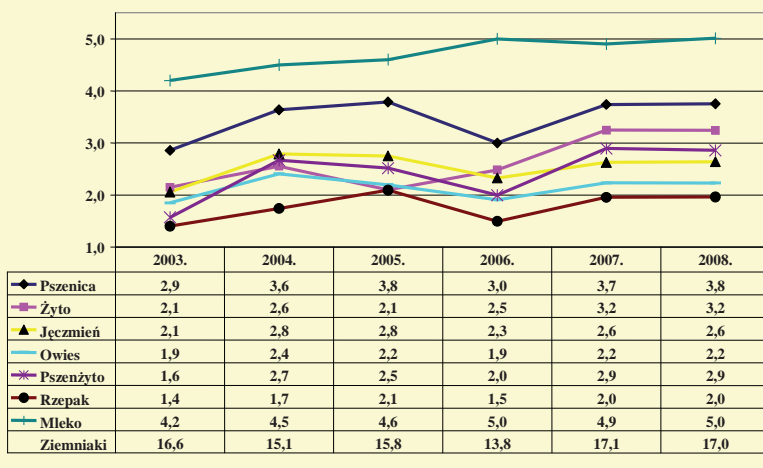
NVA /AWU - typ rolniczy:

Łotwa, 2003 - 2008, łąt

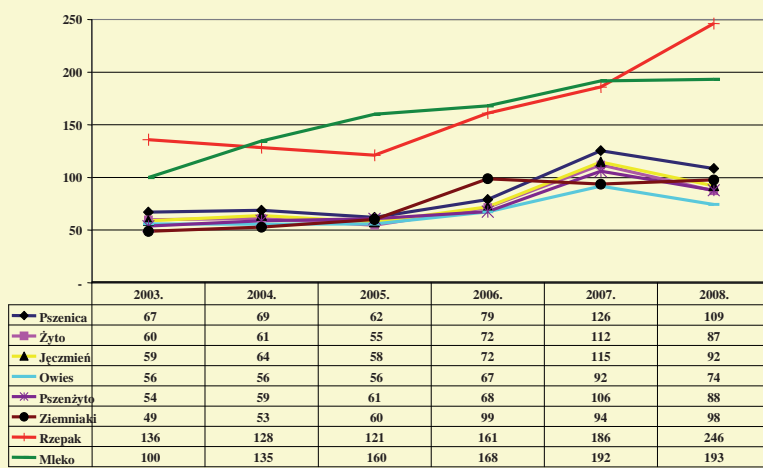

2003.	1552	2422	1779	1433	1788		2882	587	745	1049
2004.	3777	5479	1915	1997	4327		3390	2554	2546	2762
2005.	3781	4302	3776	1424	4042		4728	2517	2235	3512
2006.	4506	5491	4678	3483	4592	5887	5761	2471	2356	4417
2007.	5629	9053	3601	3231	4713	5755	7828	2507	1981	4813
2008.	5283	9229	2720	3721	4187	5458	7305	2512	4218	4101

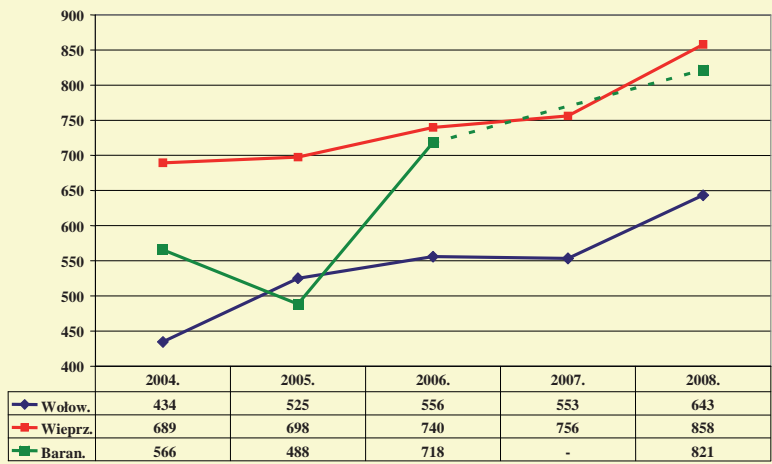
Plony: Łotwa, 2003 - 2008, tona

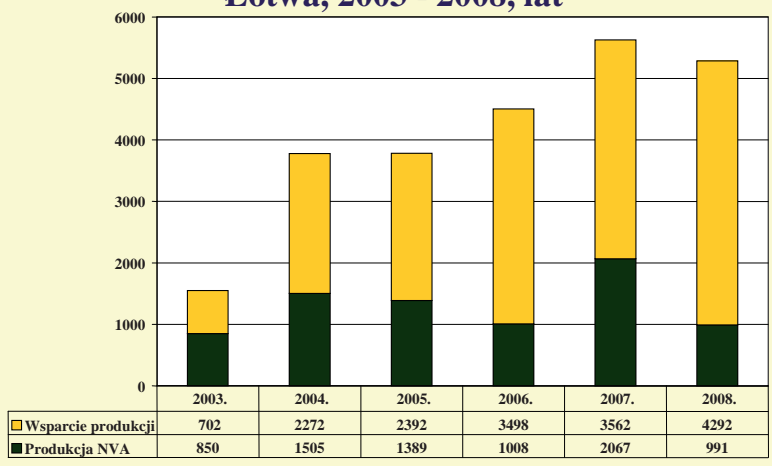
Ceny: Łotwa, 2003 - 2008, łat/tona

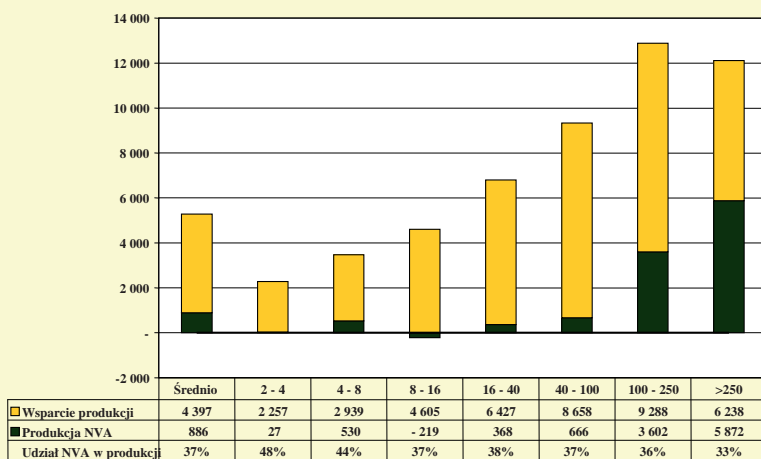
Ceny mięsa: Łotwa, 2004 - 2008, łat/tona

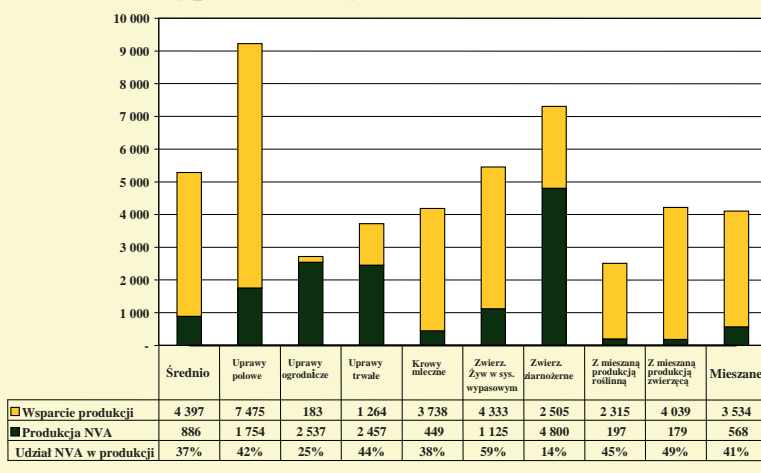
Wartość dodana netto NVA /osoba pełnozatrudniona AWU: Łotwa, 2003 - 2008, łat

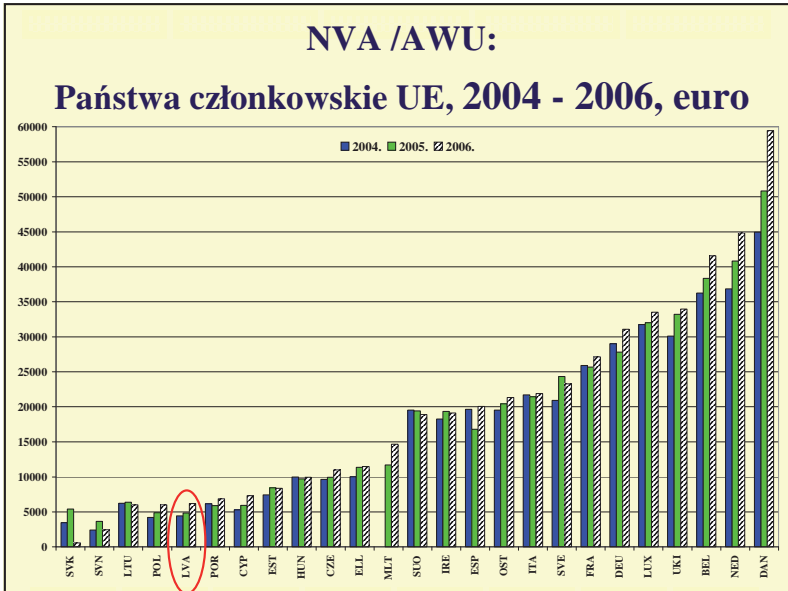
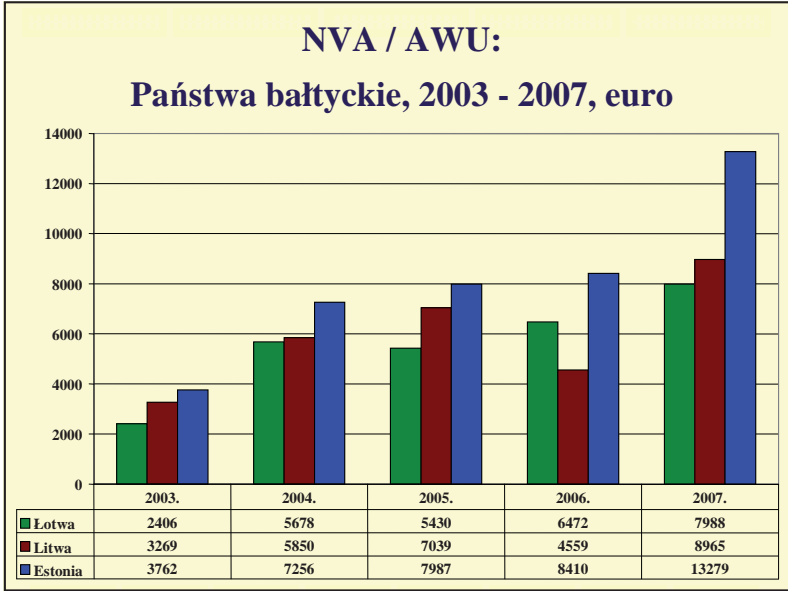

NVA i wsparcie / AWU w klasach wielkości ekonomicznej: Łotwa, 2008, łąt

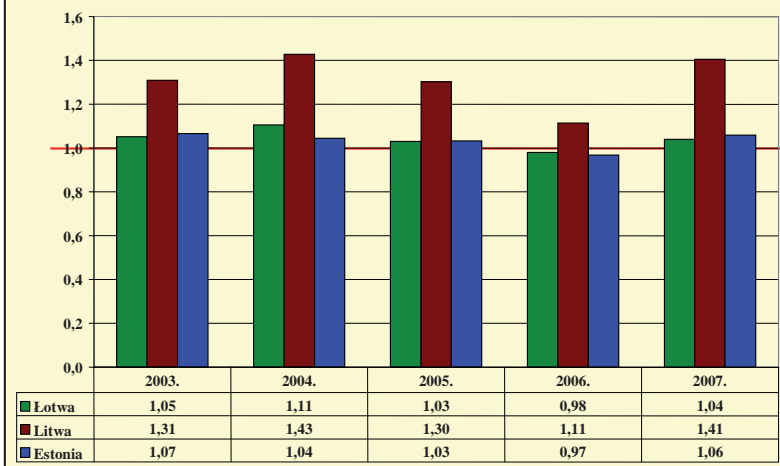

NVA i wsparcie / AWU w typie rolniczym: Łotwa, 2008, łąt

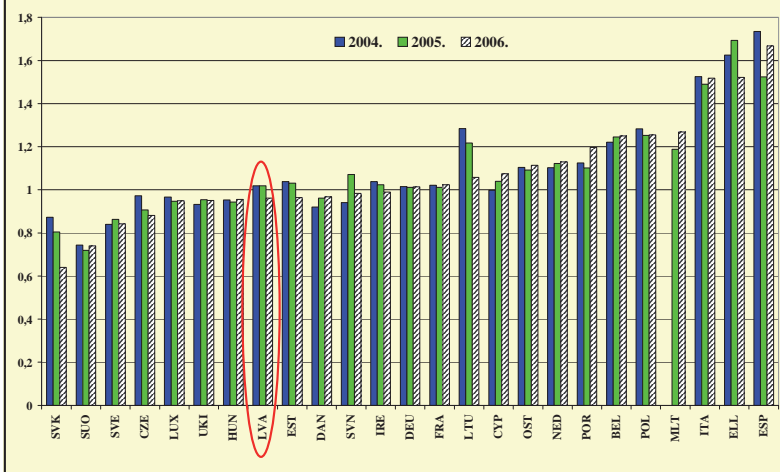

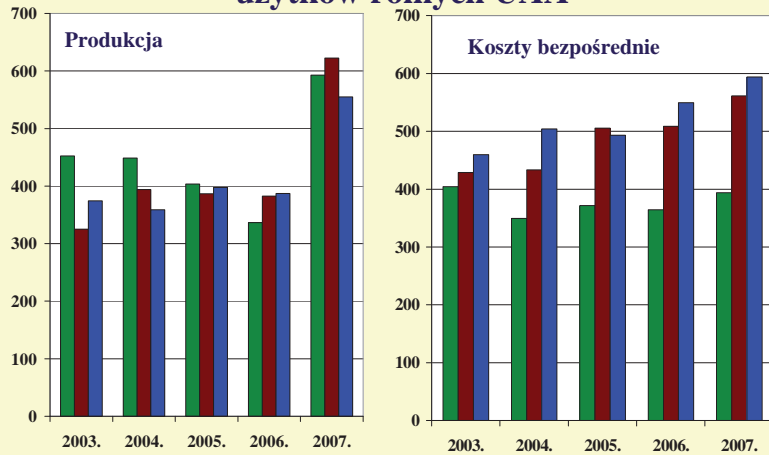
Produkcja/stosunek kosztów: Państwa bałtyckie, 2003 – 2007

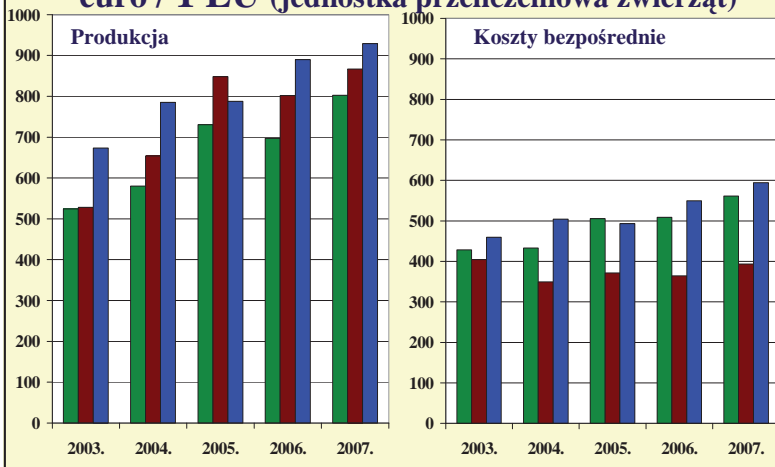
Produkcja/stosunek kosztów: Państwa członkowskie UE, 2004 – 2006

**Dochodowa produkcja roślinna:
Państwa bałtyckie, 2003 – 2007, euro / 1 ha
użytków rolnych UAA**

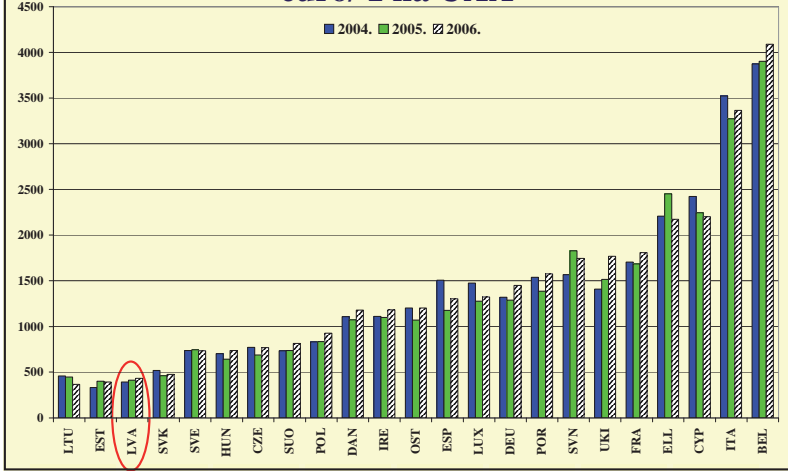

**Produkcja zwierzęca:
Państwa bałtyckie, 2003 – 2007,
euro / 1 LU (jednostka przeliczeniowa zwierząt)**

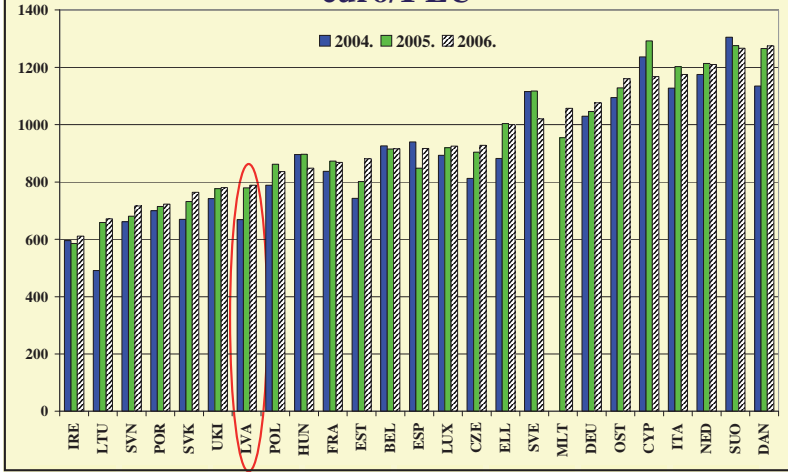

**Produkcja roślinna:
Państwa członkowskie UE, 2004 – 2006,
euro/ 1 ha UAA**

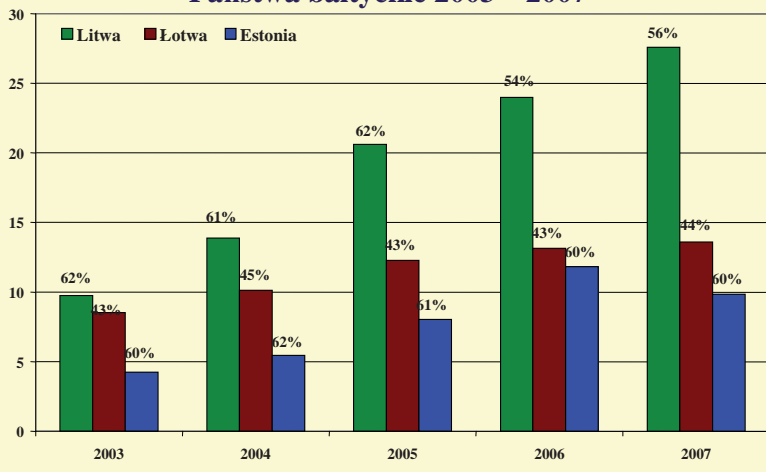

**Produkcja zwierzęca:
Państwa członkowskie UE, 2004 – 2006,
euro/1 LU**

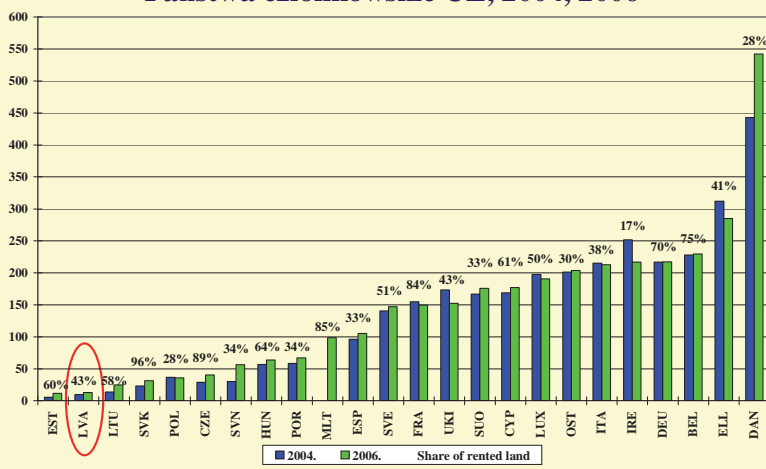
Czynsz dzierżawny (euro/ha) i procent dzierżawionych gruntów UAA:

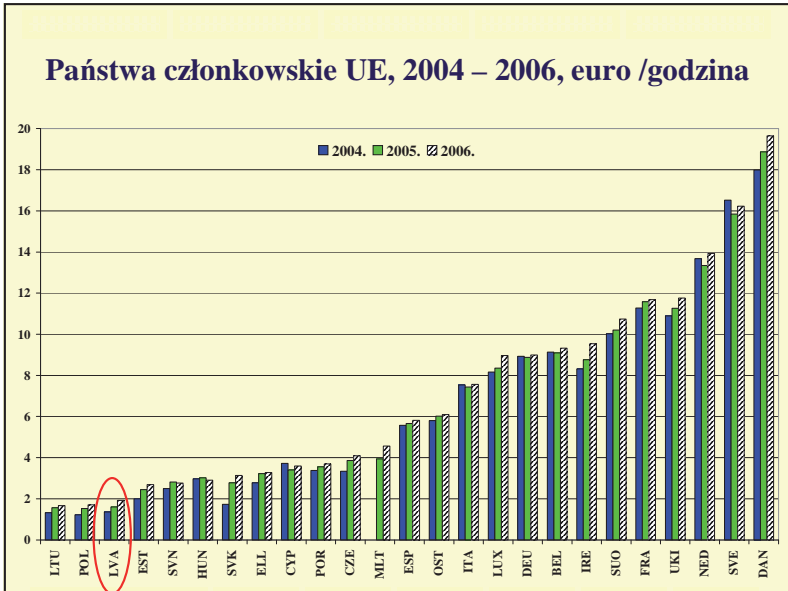
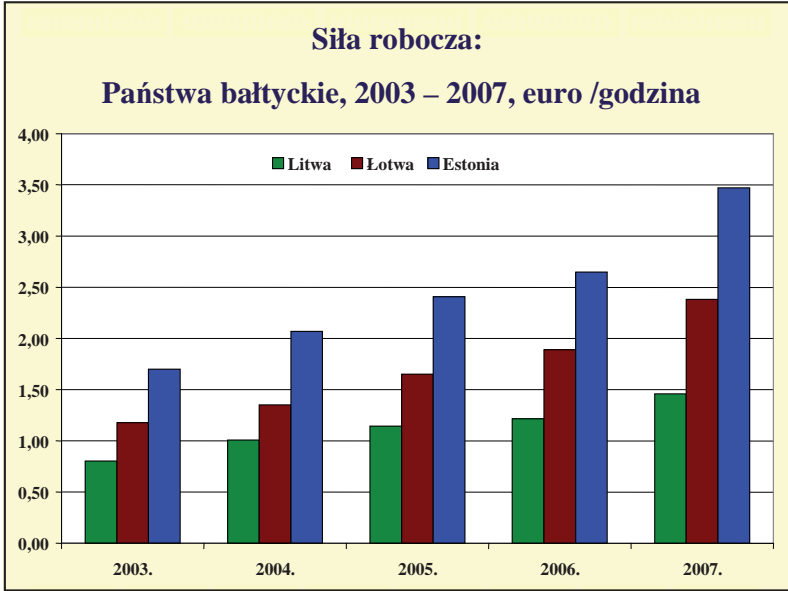
Państwa bałtyckie 2003 – 2007

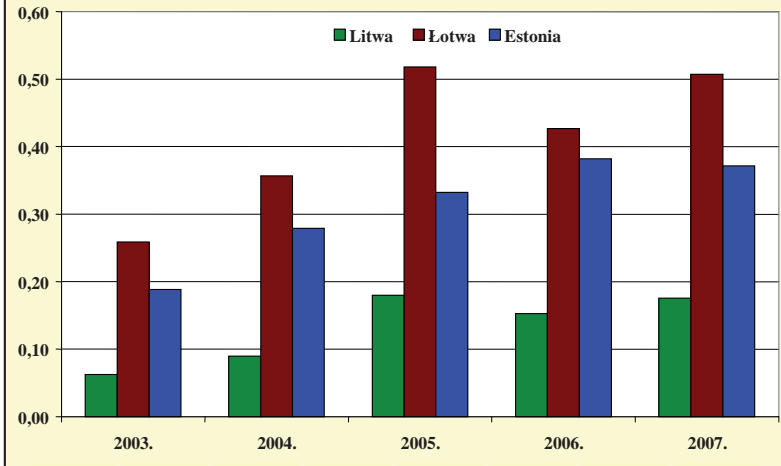
Czynsz dzierżawny (euro/ha) i procent dzierżawionych gruntów UAA:

Państwa członkowskie UE, 2004, 2006

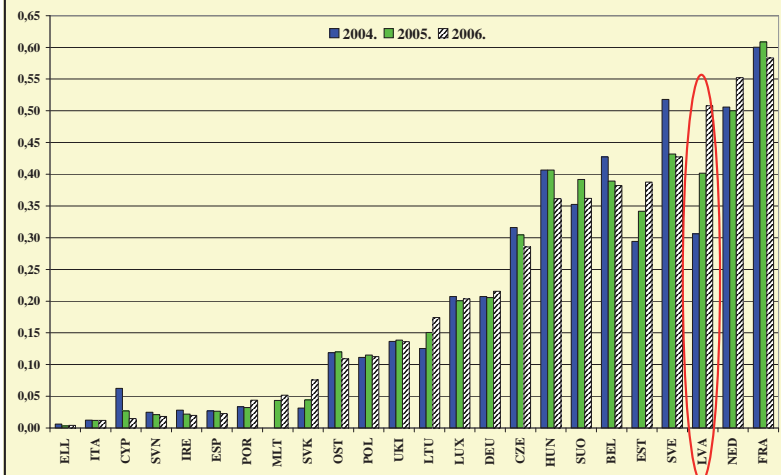

Dźwignia finansowa: Państwa bałtyckie, 2003 – 2007

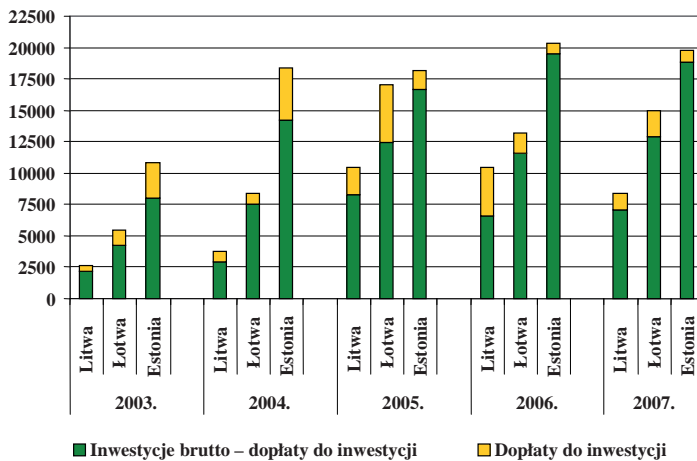

Dźwignia finansowa: Państwa członkowskie UE, 2004 – 2006

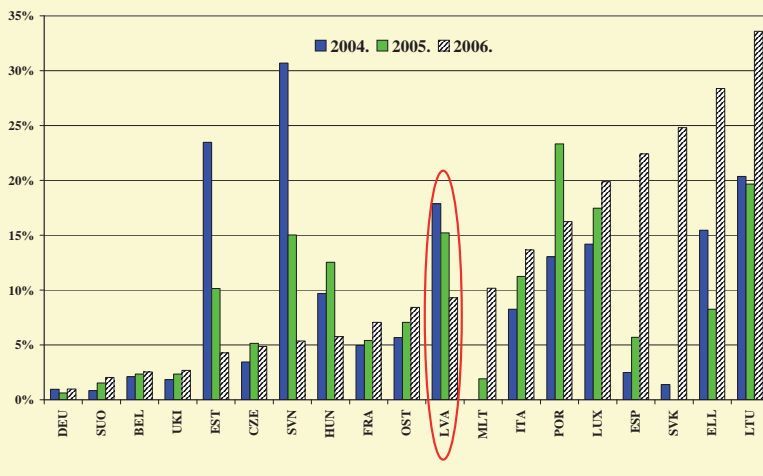

Investycje brutto i wsparcie dla inwestycji:

Państwa bałtyckie, 2003 – 2007, euro

Udział dopłat do inwestycji w inwestycjach brutto: Państwa członkowskie UE, 2004 – 2006, %

Dziękuję za uwagę!

Pytania ...?

Arvydas Kuodys

Rima Daunyte

Litewski Instytut Ekonomiki Rolnictwa

Litewski FADN przed przystąpieniem Litwy do UE i po jej przystąpieniu

LITEWSKI FADN PRZED PRZYSTĄPIENIEM LITWY DO UE I PO JEJ PRZYSTĄPIENIU

Arvydas Kuodys i Rima Daunyte

Litewski Instytut Ekonomiki Rolnictwa

GŁÓWNE ELEMENTY

- Struktura gospodarstw rolnych na Litwie;
- Wskaźniki gospodarcze dotyczące gospodarstw rolnych na Litwie w 2003 i 2007 r. w porównaniu do UE-25;
- Typy rolnicze gospodarstw rolnych z osobowością prawną;
- Wyniki osiągnięte przez rodzinne gospodarstwa rolne specjalizujące się w produkcji zbóż i mleka, po przystąpieniu Litwy do UE.

STRUKTURA GOSPODARSTW ROLNYCH

- Pierwszy spis gospodarstw rolnych przeprowadzono w 2003 r. Przeważały małe gospodarstwa mieszane. Powierzchnia przeciętnego rodzinnego gospodarstwa rolnego wynosiła 8 ha, nieco mniej niż 30 tys. gospodarstw rolnych przekroczyło próg 2 ESU;
- Zgodnie z badaniem FSS (Badania Struktury Gospodarstw Rolnych) z roku 2007, na Litwie działalność prowadziło 230 tys. gospodarstw rolnych, a przeciętna powierzchnia gospodarstwa rolnego wynosiła 12,6 ha. Około 40 tys. gospodarstw rolnych przekroczyło próg 2 ESU.

WSKAŹNIKI EKONOMICZNE DOTYCZĄCE GOSPODARSTW ROLNYCH, euro

WSKAŹNIKI	Litwa		UE-25	Porównanie, %	
	2003	2007	2006	LT 2007 do LT 2003	LT 2007 do UE-2006
Wielkość ekonomiczna, ESU	6.1	8.2	33.2	134	25
Produkcja ogółem (P)	17654	26994	63110	153	43
Koszty ogółem (K)	13494	19211	55382	142	35
Dopłaty do produkcji	1567	7153	11849	4.6 razy	60
Dopłaty do inwestycji	469	1345	124	2.9 razy	10.8 razy
Dochód brutto z gospodarstwa rolnego	8475	20360	38351	2.4 razy	53
FNVA - Wartość dodana netto gospodarstwa rolnego	6441	16766	29482	2.6 razy	57
FNI - Dochód netto gospodarstwa rolnego	6196	16280	19701	2.6 razy	83
FNVA/AWU - Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną	3270	8965	18199	2.7 razy	49
FNI/FWU - Dochód netto gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny	3561	9807	15888	2.8 razy	62
Aktywa ogółem	43572	82506	309026	189	27
Pasywa ogółem	2589	12316	45062	4.8 razy	27
Kapitał własny	40983	70190	263964	171	27
Wskaźnik opłacalności produkcji (P/K)	1.31	1.41	1.14	108	124
Udział dopłat do produkcji w FNI, %	25	44	60	176	73
Płynność finansowa (stosunek aktywów do pasywów), %	5.9	14.9	14.6	2.5 razy	102

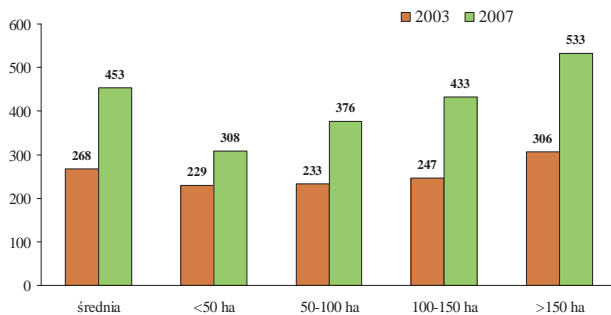
GOSPODARSTWA LITEWSKIE POWYŻEJ 2 ESU W PODZIALE NA TYPY ROLNICZE, FSS 2007

KOD	RODZAJ DZIAŁALNOŚCI	LICZBA GOSPODARSTW	%
13	Zboża	7380	18.7
14	Inne uprawy polowe	2560	6.5
20	Uprawy ogrodnicze	530	1.3
34	Pozostałe uprawy trwałe, łącznie	320	0.8
41	Bydło mleczne	8730	22.0
42	Bydło opasowe	70	0.2
43	Bydło ogółem	2560	6.5
44	Owce, kozy i inne zwierzęta żywione w systemie wypasowym	160	0.4
50	Zwierzęta żywione paszami treściwymi	120	0.3
60	Uprawy polowe ogrodnicze i trwałe, łącznie	3730	9.4
71	Różne zwierzęta, głównie żywione w systemie wypasowym	4880	12.3
72	Różne zwierzęta, z przewagą żywionych w paszami treściwymi	160	0.4
81	Uprawy polowe i zwierzęta żywione w systemie wypasowym, łącznie	7860	19.9
82	Różne uprawy i zwierzęta łącznie	510	1.3
	Ogółem	39570	100

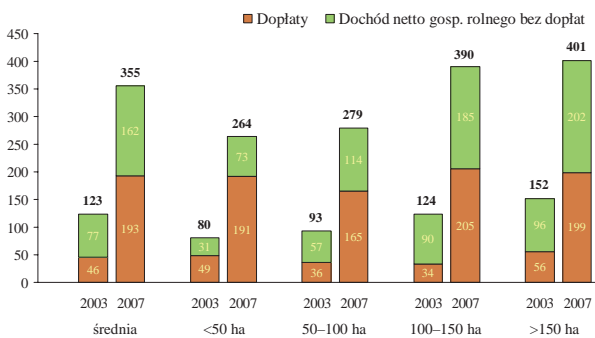
GOSPODARSTWA SPECJALIZUJĄCE SIĘ W PRODUKCJI ZBOŻA NA LITWIE

Przychody gospodarstw wyspecjalizowanych w produkcji zbóż
na 1 ha użytków rolnych, euro

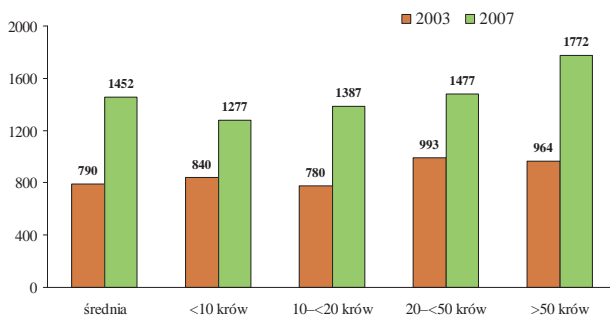
GOSPODARSTWA SPECJALIZUJĄCE SIĘ W PRODUKCJI ZBOŻA NA LITWIE

Dochód netto gospodarstwa rolnego na 1 ha użytków rolnych, euro

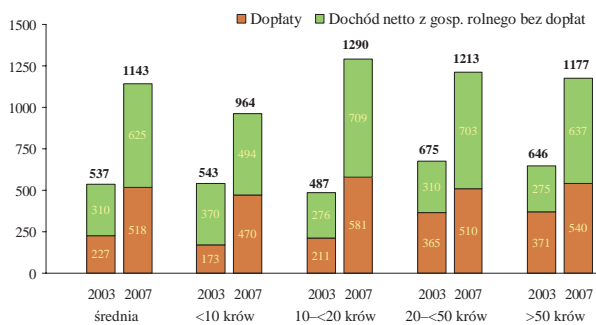
GOSPODARSTWA SPECJALIZUJĄCE SIĘ W PRODUKCJI MLEKA NA LITWIE

Przychody gospodarstw rolnych specjalizujących się
w produkcji mleka na krowę mleczną, euro

GOSPODARSTWA SPECJALIZUJĄCE SIĘ W PRODUKCJI MLEKA NA LITWIE

Dochód netto z gospodarstwa rolnego na krowę mleczną, euro

Dziękujemy za uwagę!

W przypadku pytań prosimy o kontakt
email: arvydas@laei.lt, rima@laei.lt.

Tomaž Cör

Ministerstwo Rolnictwa, Leśnictwa
i Gospodarki Żywnościowej, Słowenia

Rolnictwo w Słowenii 5 lat po przystąpieniu do UE

Rolnictwo w Słowenii 5 lat po przystąpieniu do Unii Europejskiej

Tomaž Cör

Ministerstwo Rolnictwa, Leśnictwa i Gospodarki Żywnościowej, Słowenia

Abstrakt

1. Wprowadzenie

Słowenia jest jednym z najmniejszych krajów w Unii Europejskiej. Jej powierzchnia wynosi 20 273 km² i jest około 16 razy mniejsza niż powierzchnia Polski, zaś jej ludność, 2 036 000 mieszkańców, nieznacznie tylko przekracza liczbę mieszkańców samej Warszawy. W związku z powyższym nie dziwi fakt, że Słowenia nie jest istotnym graczem na globalnym ani na europejskim rynku rolnym. Jeśli dodatkowo weźmiemy pod uwagę naturalne utrudnienia terytorium Słowenii, łatwo wywnioskować, że słoweńskiemu rolnictwu trudno uzyskać dobrą pozycję na rynku.

W niniejszym artykule pragniemy przedstawić niektóre z pozytywnych i negatywnych konsekwencji przystąpienia Słowenii do UE w 2004 roku.

2. Rolnictwo w Słowenii w ciągu ostatnich 5 lat

Słowenia to niewielki kraj o wielu niekorzystnych uwarunkowaniach naturalnych. Na rysunku nr 1 widać, że około 75% powierzchni Słowenii zostało oznaczone jako obszary o niekorzystnych warunkach gospodarowania. Dużą część tych obszarów stanowią tereny górskie. Jedynie niewielka część Słowenii jest płaska oraz nadaje się do intensywnych upraw, ale i na tych obszarach rolnicy borykają się z takimi problemami jak słabe gleby oraz coraz mniejsza ilość opadów spowodowana zmianami klimatu.

Rysunek nr 1: Obszary o niekorzystnych warunkach gospodarowania w Słowenii

Źródło: Agricultural Advisory Service (Centrum Doradztwa Rolniczego), 2009

Kolejnym utrudnieniem jest fakt, iż ponad 60% terytorium Słowenii pokrywają lasy, których powstaje coraz więcej, zwłaszcza na pagórkowatych terenach graniczących z terenami od dawna zalesionymi. Jednak to utrudnienie stanowi jednocześnie szansę dla słoweńskich rolników, dla których las może być dodatkowym źródłem dochodu.

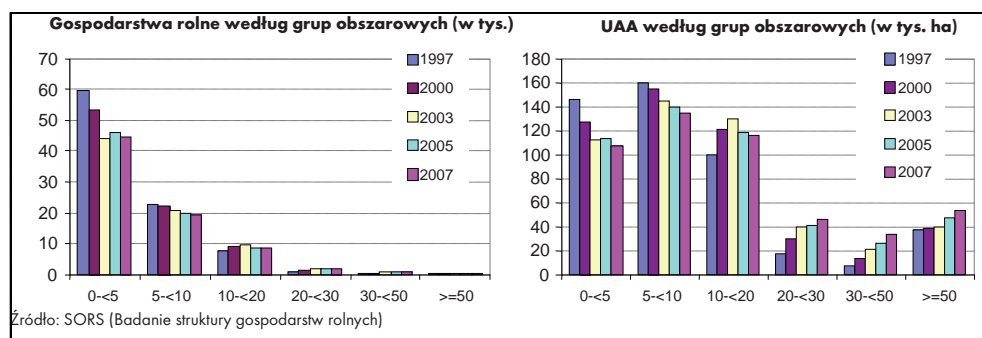
Oprócz naturalnych utrudnień Słowenia zmagają się również z innymi ograniczeniami. Słoweńskie gospodarstwa rolne są bardzo małe i niezmodernizowane. Rysunek nr 2 pokazuje, że przeciętne słoweńskie gospodarstwo rolne posiada zaledwie 6,5 ha wykorzystywanych użytków rolnych (ang. *Utilized Agricultural Area - UAA*). W „Wynikach Standardowych FADN” (ang. *Farm Accountancy Data Network*) z 2007 roku liczba ta jest wyższa, jednak nawet przy średniej powierzchni UAA wynoszącej 11,27 ha jest to wynik znacznie gorszy niż średnia krajów UE-27, która wynosi 28,48 ha powierzchni UAA. Jeśli weźmiemy pod uwagę również fakt, że słoweńskie gospodarstwa rolne nie są zmodernizowane oraz w większości znajdują się na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania, co podnosi koszty zarządzania gospodarstwem, można zrozumieć, że słoweńskim rolnikom trudno być konkurencyjnymi.

Na rysunku nr 2 widać, że liczba małych gospodarstw rolnych nie zmniejszyła się znacznie w ciągu ostatnich 5 lat i jedynie 16% gospodarstw rolnych posiada więcej niż 10 ha powierzchni UAA. W związku z powyższym można wnioskować, że sytuacja małych gospodarstw rolnych nie jest ciężka, na co wpływ mogą mieć dwa czynniki:

- Rolnicy posiadający małe gospodarstwa rolne nie czerpią dochodów wyłącznie z rolnictwa, lecz posiadają również inne źródła utrzymania i rolnictwo stanowi dla nich swego rodzaju „hobby”,
- Dzięki większym dopłatom unijnym rolnicy są nadal w stanie uzyskać dostatecznie wysoki dochód z rolnictwa, aby przetrwać.

Rysunek nr 2: Liczba gospodarstw rolnych (AIS, 2009) w Słowenii.

	Wskaźnik (2000 = 100)										2007
	1997	2000	2003	2005	2007	1997	2000	2003	2005	2007	2005
Liczba gospodarstw (tys.)	90.8	86.5	77.1	77.2	75.3	105.0	100.0	89.2	89.3	87.1	-2.4
UAA (tys. ha)	466.6	485.9	486.5	485.4	488.8	96.0	100.0	100.1	99.9	100.6	0.7
UAA na gospodarstwo (ha)	5.1	5.6	6.3	6.3	6.5	91.4	100.0	112.2	111.9	115.5	3.1
Udział gospodarstw o pow. >=10 ha	10%	13%	16%	15%	16%	74.9	100.0	123.7	118.0	122.5	3.8
Udział UAA w gosp. >=10 ha	35%	42%	47%	48%	51%	82.6	100.0	112.8	114.5	121.4	6.0

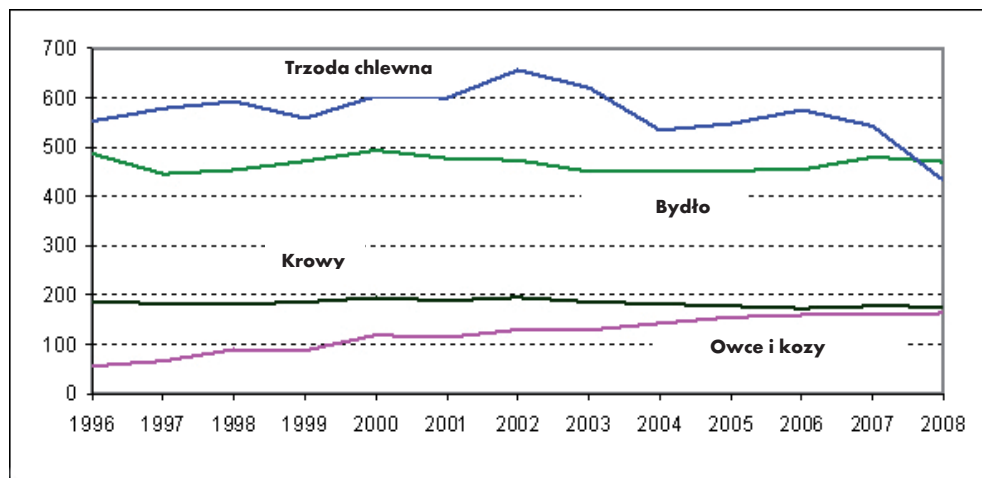

Użytkowanie gruntów ornych w Słowenii nie spadło, choć ich obszar zmniejszył się z powodu urbanizacji, budowy autostrad i zalesiania w niektórych częściach Słowenii. Wskaźnik porównujący lata 2003 i 2007 wynosi 100,5. Oznacza to prawdopodobnie, iż z uwagi na oddzielenie wsparcia w ramach dopłat unijnych od produkcji (*decoupling*) w 2007 roku rolnicy deklarowali użytkowanie całej dostępnej im ziemi.

Liczba jednostek przeliczeniowych zwierząt gospodarskich w Słowenii jest raczej stabilna. Na rysunku nr 3 widać, że pogłowie trzody chlewnej znacząco spadło, co spowodowane było sytuacją na rynku w UE oraz atrakcyjnymi cenami pszenicy i kukurydzy w 2007 roku. Pogłowie bydła zwiększyło się nieco od 2007 roku, ponieważ Słowenia utrzymała związaną z produkcją specjalną premię wołową za buhaje i wolce. Bez tej premii niektórzy rolnicy byłiby zmuszeni do zaprzestania opasu buhajów z powodu sytuacji na rynku. Rysunek nr 4 przedstawia liczbę krów, która utrzymała się na tym samym poziomie, podczas gdy liczba owiec i kóz znacznie wzrosła.

Słoweński rynek rolny bardzo się zmienił pod wpływem otwartego rynku UE. Przed przystąpieniem do UE Słowenia miała praktycznie stały deficyt handlowy w zakresie produktów rolnych. Większość importu i eksportu związana była z krajami byłej Jugosławii, przy czym eksport do tych krajów objęty był wysokimi dopłatami. Jako że Słowenia właściwie nie udostępniła swojego rynku UE, jej dostęp do rynku UE również był ograniczony.

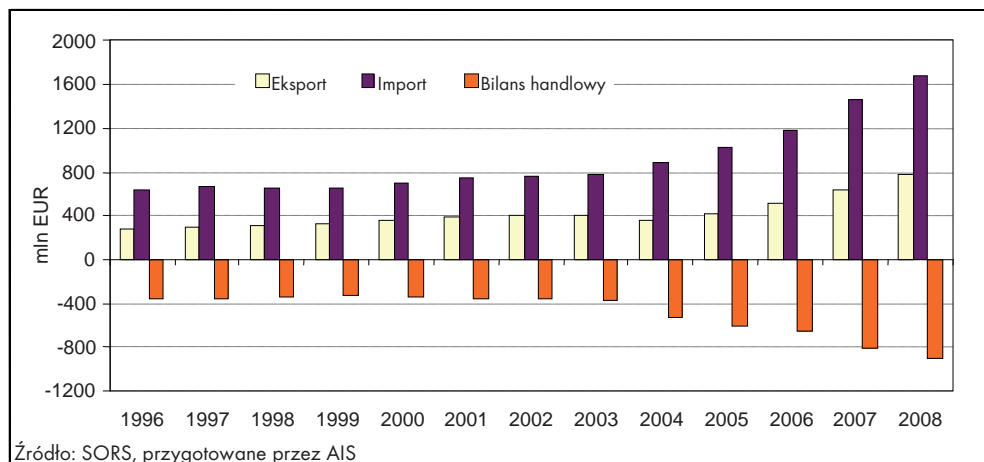
Rysunek nr 3: Liczba jednostek przeliczeniowych inwentarza żywego w tys. (AIS, 2009)

Źródło: SORS

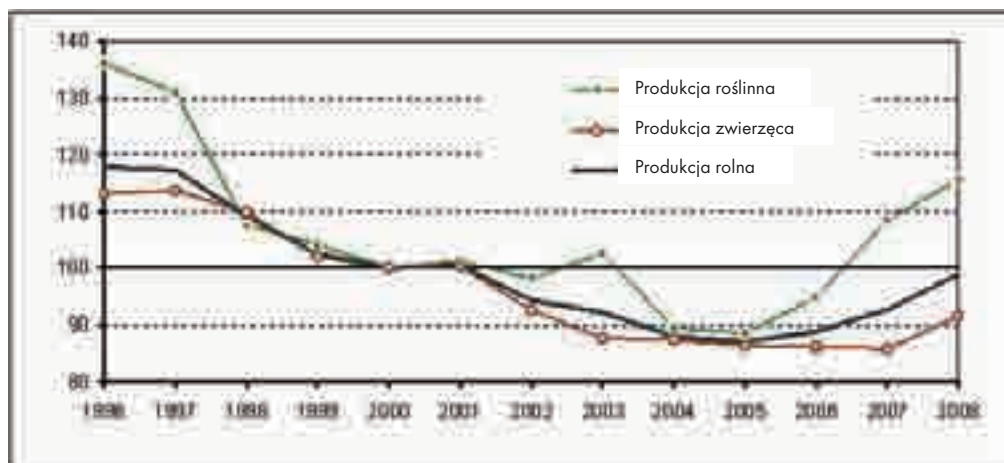
Jak wynika to z rysunku nr 4, słoweński eksport od 2004 roku zwiększył się dwukrotnie, lecz to samo dotyczy importu, w związku z czym deficyt handlowy w zakresie produktów rolnych także wzrósł dwukrotnie. Samowystarczalność Słowenii pod względem produktów rolnych znacznie spadła i obecnie wynosi niewiele powyżej 60%.

Rysunek nr 4: Bilans handlowy produktów rolnych Słowenii (mln EUR)

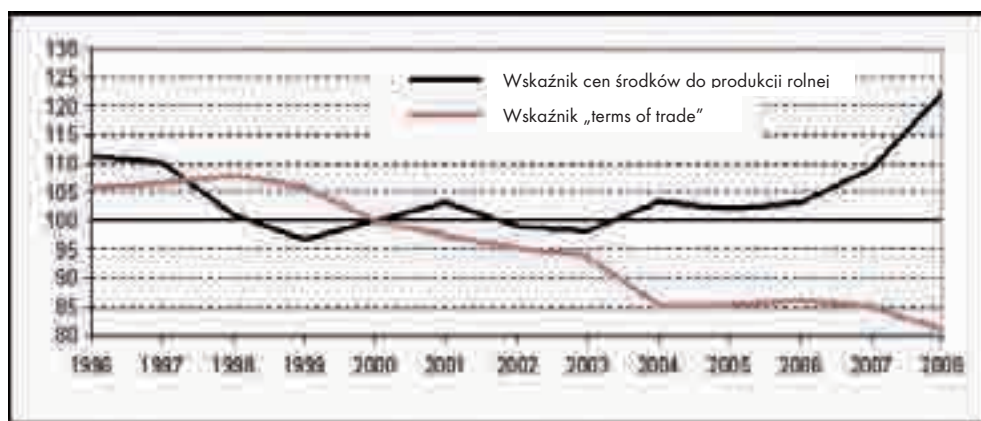
Jeśli przyjrzymy się wskaźnikowi cen produkcji rolnej w Słowenii przedstawionemu na rysunku nr 5, możemy zauważyć, że jego wartość w latach 1996-2004 stopniowo się obniżała. Natomiast od roku 2005 wartość wskaźnika zaczęła z roku na rok rosnąć i w 2008 roku wyniosła około 20% więcej niż w roku 2004. Prawie cały wzrost związany był z cenami produktów roślinnych, gdyż ceny produktów zwierzęcych wzrosły wyłącznie w 2008 roku. Jednak w związku z kryzysem w 2009 roku możemy spodziewać się bardzo dramatycznego spadku wartości wskaźnika cen w produkcji rolnej. Ceny produktów roślinnych spadły do poziomu z roku 2007, zaś ceny produktów zwierzęcych, na przykład ceny mleka i wieprzowiny, obniżyły się jeszcze znacznie.

Rysunek nr 5: Wskaźnik cen w produkcji rolnej Słowenii (przeliczony na ceny stałe, 2000=100)

Rysunek nr 6 pokazuje jednak, że ceny środków do produkcji rolnej znacznie wzrosły w ciągu ostatnich pięciu lat. Powiększyła się w Słowenii rozbieżność w cenach zwana „nożycami cen”. Ceny środków do produkcji rolnej wzrosły o ponad 20%, natomiast wskaźnik określający relację zmian cen dóbr eksportowanych do zmian cen dóbr importowanych (wskaźnik *terms of trade*) spadł o 20%.

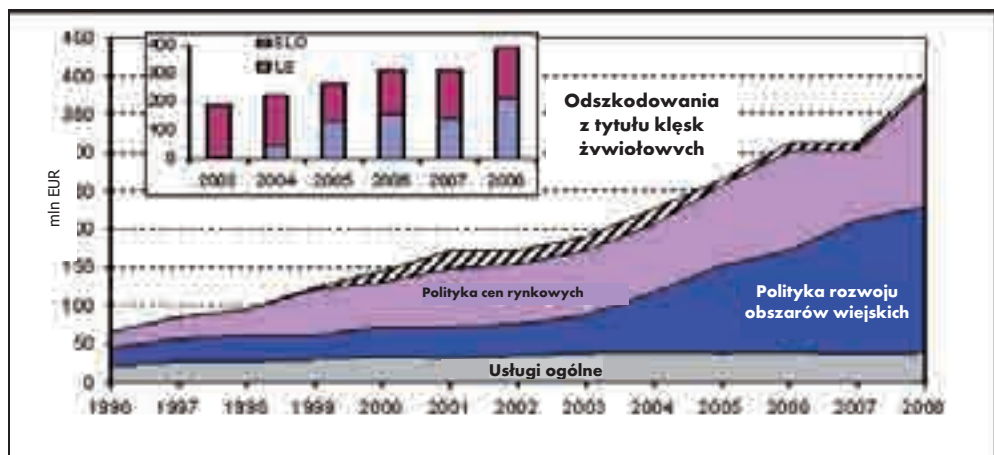
Rysunek nr 6: Wskaźnik cen środków do produkcji rolnej w Słowenii (przeliczony na ceny stałe) oraz wskaźnik „*terms of trade*” (2000=100)

Źródło: SORS, wyliczone przez AIS

Powinniśmy zadać sobie pytanie, dlaczego tak wiele gospodarstw kontynuuje swoją działalność pomimo tak trudnych warunków. Odpowiedź jest bardzo prosta - z powodu znacznie wyższych dopłat. Słowenia wprowadziła płatności bezpośrednie przed przystąpieniem do UE, tym samym umożliwiając korzystanie z płatności nawet po przystąpieniu do Unii, bez konieczności stosowania systemu jednolitej płatności (ang. SPS), do czego zobowiązane były pozostałe nowe państwa członkowskie. Od roku 2007 Słowenia ma przydział środków na płatności bezpośrednie w wysokości 143 mln EUR. Płatności te nadal są częściowo związane z produkcją, lecz w większości zostały już od niej oddzielone. Jeśli uwzględnimy jeszcze dodatki wyrównawcze w ramach osi 2 Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (obszary o niekorzystnych warunkach gospodarowania, płatności rolno-środowiskowe), widać, że rolnicy otrzymują znacznie więcej dopłat niż przed przystąpieniem do UE. Od 2007 roku realizowany jest nowy Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013, z budżetem wynoszącym ponad miliard EUR do przeznaczenia na rozwój obszarów wiejskich w ciągu 7 lat. Rolnicy mają możliwość wykorzystania tych środków do finansowania inwestycji w gospodarstwach rolnych mających na celu zwiększenie ich konkurencyjności.

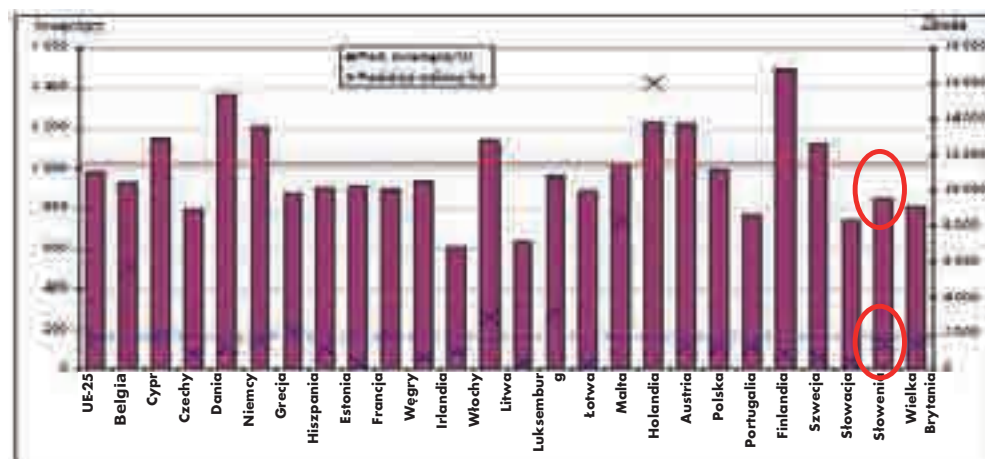
Rysunek nr 7: Wydatki budżetowe na rolnictwo w Słowenii (w mln EUR)

Źródło: Ministerstwo Rolnictwa, Leśnictwa i Żywności, wyliczone przez AIS

Wiadomo, że umieszczenie produktów rolnych na rynku europejskim jest trudnym zadaniem, lecz również na rynku słoweńskim istnieją pewne przeszkody. Miała tu miejsce silna koncentracja sprzedawców detalicznych, na skutek której ponad 80% udziałów w rynku jest obecnie w rękach trzech największych sprzedawców detalicznych. Kraj stracił prawie wszystkich drobnych sprzedawców. Można śmiało stwierdzić: „Klient nie jest już panem, jest nim teraz sprzedawca!” Od czasu przystąpienia do UE w Słowenii działalność rozpoczęli nowi sprzedawcy detaliczni oferujący produkty po obniżonych cenach, jednak nie są oni w stanie zdobyć wystarczającej ilości słoweńskich produktów spożywczych, ponieważ dostawcy boją się zerwania współpracy ze strony trzech największych sprzedawców detalicznych. Konsumenci w Słowenii zwracają w dużej mierze uwagę na cenę, więc ich przywiązanie do lokalnych produktów spożywczych jest wątpliwe.

Rysunek nr 8: Produkcja zwierzęca/na sztukę przeliczeniową i produkcja roślinna/ha w Słowenii w 2006 roku

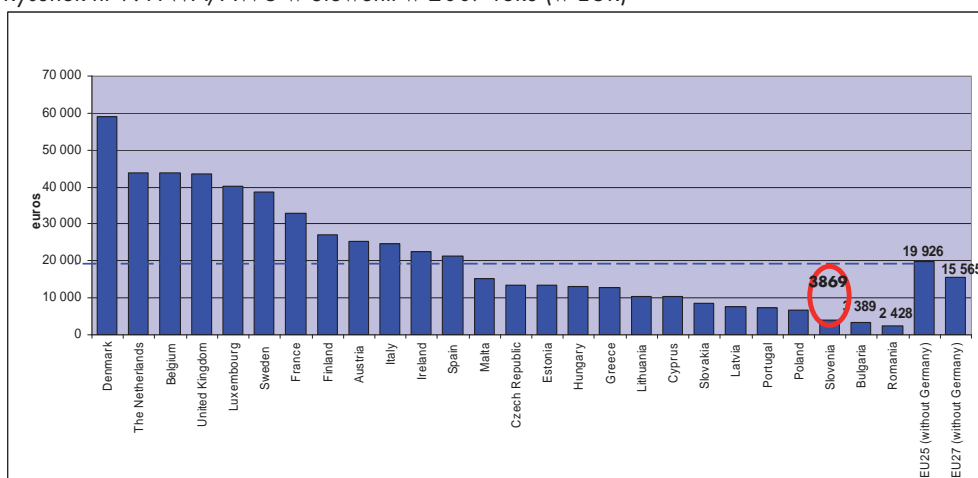

Źródło: DG Agri, EU FADN

Co możemy powiedzieć o słoweńskim rolnictwie po zapoznaniu się z „Wynikami standardowymi FADN”? Po przeanalizowaniu produkcji roślinnej/ha przedstawionej na rysunku nr 8 widać, że produkcja w Słowenii jest niewiele mniejsza (95%) od średniej produkcji roślinnej w krajach UE-25. W przypadku produkcji zwierzęcej/LU różnica jest nieco większa. Na przykład pod względem produkcji mleka średnia ilość mleka wyprodukowanego w Słowenii na jedną krowę wynosi w przybliżeniu 1000 litrów mniej niż średnia europejska, co daje wynik równy 1/6 średniej europejskiej.

Zupełnie inny wynik otrzymamy, jeśli przyjrzymy się wartości dodanej netto gospodarstw rolnych (ang. FNVA) w odniesieniu do rocznej jednostki pracy (ang. AWU). W 2007 roku w gorszej sytuacji były jedynie Bułgaria i Rumunia, co jest dosyć zaskakujące w świetle wiedzy na temat kondycji słoweńskiego rolnictwa.

Rysunek nr 9: FNVA/AWU w Słowenii w 2007 roku (w EUR)

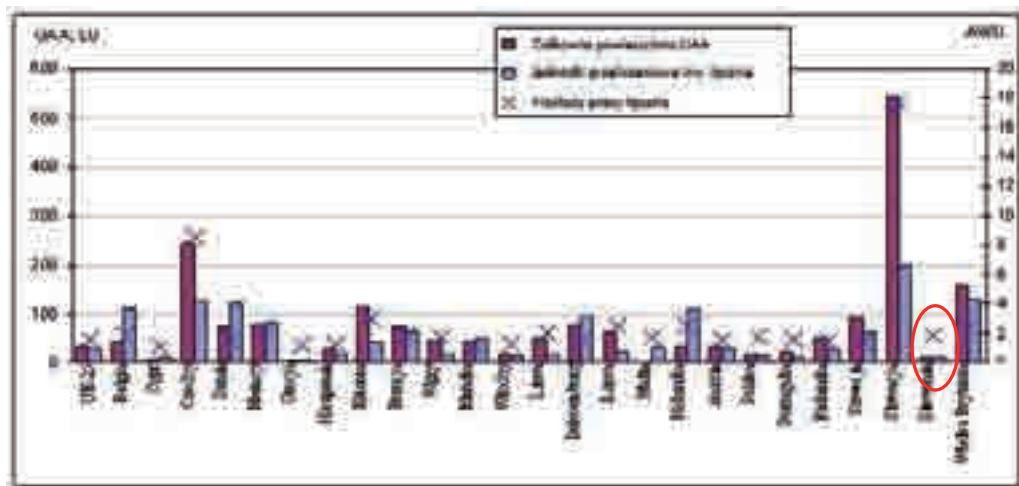

Źródło: DG Agri, EU FADN

W 2007 roku wartość wskaźnika FNVA/AWU w Słowenii wzrosła o 63% w porównaniu z rokiem 2006, lecz nadal nie przekroczyła poziomu z 2005 roku. Uważamy, że dane te nie są prawdziwe. Wylczenie AWU opiera się na szacunkach nakładów pracy podanych przez rolników. Rolnicy najwyraźniej nie chcą sprawiać wrażenia, że nie pracują wystarczająco dużo. Winą za nieprawidłowości możemy obarczyć również ankietę dla rolników z pytaniami o średnią liczbę godzin, jaką rolnicy, ich rodzina oraz zatrudnieni pracownicy spędzają na pracy w ciągu dnia.

Rysunek nr 10: Całkowita powierzchnia UAA w Słowenii, całkowita liczba jednostek przeliczeniowych inwentarza żywego oraz całkowite nakłady pracy w Słowenii (2006 r.).

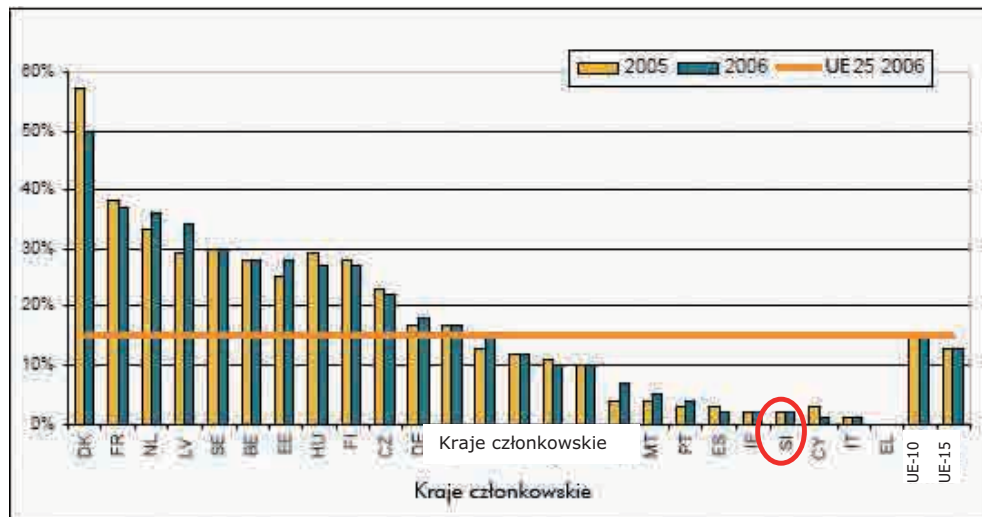
Źródło: DG ds. Rolnictwa UE FADN

Rozumiemy, że wartość ta powinna być nieco większa niż średnia krajów UE-25, zważywszy na rozmiar i strukturę gospodarstw rolnych w Słowenii. Jednakże rysunek nr 10 pokazuje, że na 25% średniej całkowitej powierzchni UAA i całkowitej liczby inwentarza słoweńscy rolnicy przeznaczają 100% średnich nakładów pracy. Sądzymy, że liczba ta jest zawyżona z powodu złych szacunków dotyczących pracy podanych przez rolników.

Jeśli wyliczymy dochód z jednego hektara powierzchni UAA lub kwotę dopłat na jeden hektar powierzchni UAA, widzimy, że Słowenia zajmuje mniej więcej 10. miejsce w UE. Jeśli porównamy te dane z AWU, okazuje się, że Słowenia wyprzedza nie tylko Bułgarię i Rumunię. Słowenia powinna poprawić ankietę dla rolników w taki sposób, by podawali oni bardziej realistyczne dane dotyczące nakładów pracy.

Jest to niezwykle istotna informacja dotycząca słoweńskich rolników, która nie została uwzględniona w ankiecie. Słoweńskie gospodarstwa rolne są w czołówce krajów UE-27 pod względem zadłużenia.

Rysunek nr 11: Relacja zadłużenia do całkowitych aktywów (2006) w słoweńskich gospodarstwach rolnych.

Źródło: DG Agri EU FADN

Rysunek nr 11 pokazuje, że stosunek długów do całkowitych aktywów w słoweńskich gospodarstwach rolnych wyniósł 1,7% w 2006 roku oraz 2% w 2007 roku. Możemy oczekiwać, że poziom zadłużenia słoweńskich gospodarstw rolnych nieznacznie spadnie z powodu działań w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013. Ubiegając się o wsparcie inwestycyjne w ramach PROW 2007-2013, rolnicy muszą zapewnić 60% własnego kapitału, pod który to wkład czasami zaciągają pożyczki.

3. Wnioski

Słowenia ma nieduże, niezmodernizowane gospodarstwa rolne i ponad 75% jej terytorium kwalifikuje się jako obszary o niekorzystnych warunkach gospodarowania, gdzie koszty produkcji są wyższe niż na obszarach równinnych. Jest to powodem niskiej konkurencyjności, więc rolnicy są zmuszeni do szukania innych źródeł dochodu z działalności gospodarczej innej niż rolnicza bezpośrednio związanej z gospodarstwem, na przykład czerpiąc dochody z leśnictwa, agroturystyki lub poza gospodarstwem rolnym. W związku z powyższym w 70% przypadków przynajmniej jeden członek rodziny jest zatrudniony poza gospodarstwem.

Od czasu przystąpienia do UE w 2004 roku zaobserwowano zarówno pozytywne, jak i negatywne konsekwencje otwarcia rynku europejskiego dla słoweńskich produktów rolnych. Wydajność produkcji i eksport produktów rolnych wzrosły, lecz to samo dotyczy importu, więc deficyt handlowy się zwiększył. Wzrosły również koszty, co spowodowało duże rozwarcie „nożyc cen”. Te czynniki są równoważone zwiększonymi dopłatami, co oznacza, że dochód gospodarstw rolnych w efekcie nie spadł, lecz nieznacznie się zwiększył. Dopłaty stanowią prawie 30% całkowitego dochodu gospodarstw rolnych i bez nich rolnicy byłoby w stanie pokryć zaledwie koszty produkcji.

Z danych FADN wynika, że gospodarstwa słoweńskie są wypłacalne. Nie muszą więc ponosić ciężaru związanego z wysokimi odsetkami. Ulegnie to zmianie w przyszłości, ponieważ

rolnicy ubiegają się o wsparcie inwestycyjne w ramach PROW 2007-2013, co wiąże się ze współfinansowaniem przez nich pewnych inwestycji, więc niektórzy z nich zaciągają pożyczki w bankach.

Dane FADN wyraźnie potwierdzają, że w gospodarstwach rolnych w Słowenii prawie 100% nakładów pracy ponoszą członkowie rodziny, jednak problematyczny jest bardzo duży poziom nakładów pracy deklarowany przez rolników. Na podstawie wyłącznie danych FADN można by wyciągnąć wniosek, iż słoweńskie gospodarstwa rolne nie są zbyt wydajne i jedynie gospodarstwa w Bułgarii i Rumunii mają gorsze wyniki. Jednak jeśli weźmiemy pod uwagę dochód, dopłaty oraz wartość dodaną netto na ha, otrzymamy nieco inne dane, które naszym zdaniem są bliższe rzeczywistości. Rozumiemy, że gospodarstwa rolne w Słowenii muszą wykazywać większy poziom dodatkowych nakładów pracy, ponieważ są niezmodernizowane i położone na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania, lecz różnica pomiędzy słoweńskimi gospodarstwami a średnią europejską nie powinna być tak duża.

Można powiedzieć, że słoweńskie rolnictwo dzieli los rolnictwa w innych państwach członkowskich, lecz z powodu swoich małych rozmiarów jest bardziej podatne na negatywne konsekwencje. Obecny czas powinien zostać przeznaczony na zidentyfikowanie nisz na rynku, zachęcanie konsumentów do większej lojalności oraz następnie wykorzystanie tego aspektu. Osiągnięcie tych celów byłoby łatwiejsze bez tak silnej koncentracji sprzedawców detalicznych. Przytaczanie przykładu solidnego łańcucha produkcji na zasadzie „od gospodarstwa do talerza” jest jedynie przytaczaniem nadużywanego sloganu, ponieważ zawsze cierpieć będzie najłabsze ogniwo takiego łańcucha. Niestety z powodu własnej złej organizacji rolnicy zawsze będą takim najłabszym ogniwem wykorzystywanym przez innych.

Szilárd Keszthelyi

Instytut Badań Ekonomiki Rolnictwa, Węgry

Wyniki węgierskich gospodarstw rolnych w porównaniu z innymi państwami

Wyniki węgierskich gospodarstw rolnych w porównaniu z innymi państwami

Dr Szilárd Keszthelyi

Instytut Badań Ekonomiki Rolnictwa, Budapeszt, Węgry

Abstrakt

1. Wprowadzenie

Sytuacja dochodowa zawsze pozostaje głównym celem polityki rolnej. Dlatego też bardzo ważne jest, aby na szczeblu państw członkowskich wypracować najlepsze metody zbierania informacji o dochodach w sposób efektywny oraz z niezawodnego i obiektywnego źródła.

Celem niniejszego opracowania jest krótkie zapoznanie z węgierskim systemem FADN i ukazanie wyników węgierskich gospodarstw rolnych w porównaniu z innymi państwami.

2. Struktura organizacyjna węgierskiego FADN

Węgierski system FADN został wprowadzony, aby realizować krajowe potrzeby informacyjne oraz jednocześnie ustanowić połączenie z systemem FADN Komisji Europejskiej. Wprowadzenie systemu zaleciła również w 1997 r. 114 ustawa dotycząca rozwoju rolnictwa węgierskiego. W chwili przystąpienia do Unii Europejskiej w życie wszedł Dekret 13/2004 (I/31) węgierskiego Ministra Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich, zgodny z wcześniejszą ustawą, ustanawiający m. in. skład Komitetu Zarządzającego węgierskiego systemu FADN.

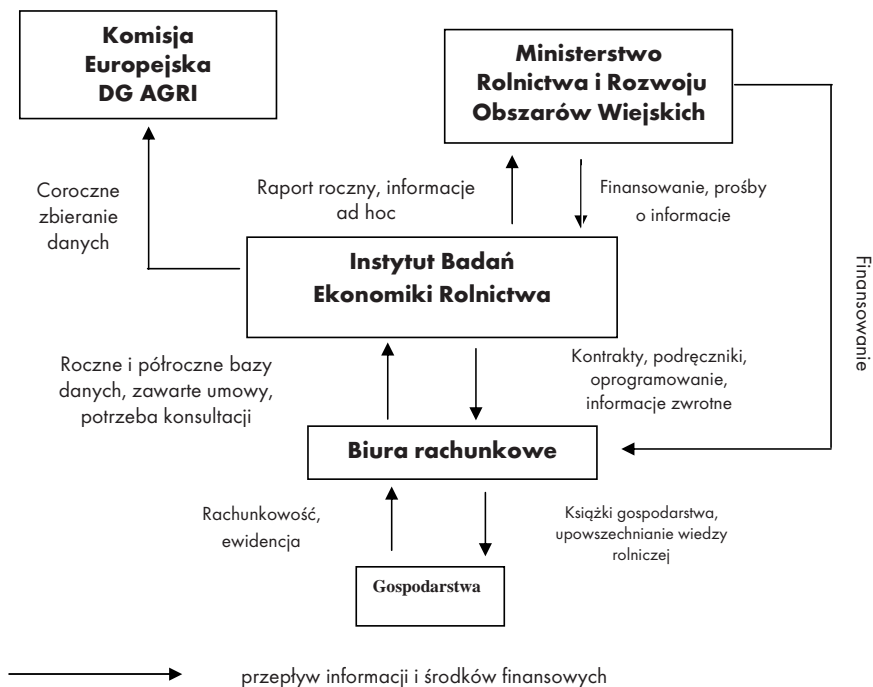
Na gospodarstwa w polu obserwacji składają się gospodarstwa indywidualne oraz gospodarstwa z osobowością prawną o wielkości powyżej 2 Europejskich Jednostek Wielkości (ESU). Gospodarstwa wybierane są pod kątem ich wielkości, typu rolniczego oraz położenia geograficznego. Zbieranie danych, jak również księgowanie i inna działalność rachunkowa dla gospodarstw indywidualnych jest prowadzona przez organizacje zbierające dane (biura rachunkowe), wybierane w trybie zamówień publicznych (w 2007 r. istniało 7 biur rachunkowych). Warunki zbierania danych ustanowiono w pisemnych umowach między biurami rachunkowymi i gospodarstwami rolnymi. Wymogi zawodowe w stosunku do działalności biur rachunkowych określone są w umowach podpisanych między Instytutem Badań Ekonomiki Rolnictwa (AKI) i biurami rachunkowymi. Zgodność z tymi wymogami jest regularnie sprawdzana przez AKI.

Każdego roku AKI publikuje otrzymane wyniki w języku węgierskim i angielskim. Główne ustalenia z analizy będą zawarte w raporcie ministra na temat sytuacji rolnictwa, który przedstawiony będzie do Parlamentu.

Na Rys. 1 przedstawiono strukturę organizacyjną systemu.

Rysunek 1.

Struktura organizacyjna węgierskiego FADN

System zbierania danych obejmuje następujące organizacje:

- Dyrekcja Generalna ds. Rolnictwa Komisji Europejskiej zarządza działaniami w ramach jednolitego FADN, przygotowuje ogólne raporty dotyczące Unii jako całości i wykorzystuje dane w innych celach (np. modelowanie);
- Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich (węgierski skrót: FVM), zajmuje się ogólnym nadzorem i finansowaniem;
- AKI, odpowiedzialny za ciągłość, centralne przetwarzanie danych, publikację i rozprzestrzenianie informacji, rozwój systemu i utrzymanie kontaktów z Unią Europejską;
- Specjalnie wybrane biura rachunkowe utrzymują bezpośrednie kontakty z gospodarstwami rolnymi, w większości gospodarstw indywidualnych - prowadzą księgowość i sporządzają roczne raporty. Na tę chwilę do systemu należy 7 biur rachunkowych wybranych w konkursie otwartym. Biura te odpowiadają także za badanie i rekrutowanie gospodarstw do dostarczania danych. Dzieje się to na podstawie planu selekcji opracowanego przez AKI;
- Gospodarstwa rolne są przedmiotem obserwacji. Wybór gospodarstw jest dokonywany zgodnie z czterema kryteriami (forma prawna, rozmiar gospodarstwa, typ produkcji, położenie geograficzne). Badanie obejmuje tylko gospodarstwa o wielkości ponad 2 ESU.

Przepływ informacji między różnymi warstwami struktury charakteryzują następujące etapy: Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich występuje do AKI o przekazanie danych i zapewnia mu źródła finansowania (FVM finansuje również działalność biur rachunkowych). Jednocześnie AKI przygotowuje roczny raport i udostępnia informacje w przypadku wniosków ad-hoc.

W ramach szerokich powiązań AKI z biurami rachunkowymi, AKI odpowiada za zawarcie z biurami umów, zapewnienie profesjonalnej dokumentacji, przekazanie instrukcji i oprogramowania, a biura zaopatrują AKI w dane i zwracają się o regularnie o informacje i konsultacje.

Biura rachunkowe zapewniają gospodarstwom informację zwrotną na temat ich działalności oraz średnich wyników gospodarstw o podobnych parametrach. Informacje te można wykorzystać do poziomych i pionowych porównań. Ponadto, w zamian za współpracę, biura rachunkowe oferują gospodarstwom upowszechnianie wiedzy rolniczej i inne usługi (przygotowanie arkuszy zwrotu podatku i wniosków, organizację wizyt terenowych dla osób zbierających dane itd.). Z drugiej strony rolnicy udostępniają biurom swoje faktury i dokumentację związaną z ewidencją handlową.

3. Wyniki gospodarstw objętych węgierskim FADN na podstawie danych z 2007 roku

Mimo wzrostu w zarobkach gospodarstw, tempo doganiania innych państw jest niskie. Różnica w dochodzie brutto na jeden hektar w ubiegłym roku wyniosła 1,8 w tym roku – tylko 1,7 razy. Wyniki osiągnięte w czasie dostosowywania węgierskiego Systemu Zbierania i Wykorzystywania Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych do wymogów UE pozwalają na porównanie gospodarstw na Węgrzech z państwami UE-15 i UE-25 dzięki użyciu identycznego systemu i podobnych wskaźników. Porównanie to utrudnia jednak fakt otrzymywania wskaźników UE z dwuletnim opóźnieniem. Jednak dzięki temu, że rząd wielkości nie zmienia się znacząco z roku na rok, porównanie to i tak ma dla nas sens każdego roku. Tabela 1 zawiera wskaźniki porównawcze Węgier i innych państw członkowskich UE porównywalnych do Węgier pod kątem wagi rolnictwa w gospodarce krajowej lub strukturze gospodarowania ziemią.

Tabela 1. Wyniki w porównaniu z innymi państwami¹

Wskaźniki	Państwa						
	Francja	Włochy	Austria	Polska	Średnia UE-15	Średnia UE-25	Węgry ²
	EUR/ha						
Wartość produkcji brutto	1 887,0	3 490,5	2 178,8	1 582,5	2 245,7	2 065,0	1 524,9
- Spożycie pośrednie	1 092,2	1 391,7	1 184,1	905,3	1 232,3	1 152,7	1 049,3
- Amortyzacja	312,2	388,5	444,8	209,1	280,6	260,7	157,0
+ Saldo bieżących dotacji i podatków	331,9	362,3	654,2	207,6	358,3	331,3	255,8
= Wartość dodana netto	814,4	2 072,5	1 204,1	675,7	1 091,2	982,9	574,3
- Koszty źródeł obcych ³ ,	312,7	415,0	163,8	90,0	342,2	305,7	281,6
z tego: wynagrodzenie	129,0	324,3	44,7	63,0	178,8	166,1	188,6
+ Saldo dotacji	14,7	8,3	- 64,0	- 14,7	- 0,7	- 0,2	13,5

inwestycyjnych i podatków = Dochód gospodarstwa ⁴	516,5	1 665,8	976,3	571,1	748,4	677,0	306,3
Dochód gospodarstwa brutto ⁵	645,5	1 990,1	1 021,0	634,0	927,2	843,0	494,9
Dochód gospodarstwa brutto/AWU	26137,7	23725,5	21 568,6	6 296,6	22 363,1	18070,3	13 587,9

Źródło: Opracowanie własne na podstawie publicznej bazy danych FADN
(<http://europa.eu.int/comm/agriculture/rica>)

¹ Dane dla Węgier odnoszą się do 2008 r., dla UE - do 2007 r. (wstępnie).

² 1 EUR = 251,25

³ Koszty pracy, ubezpieczenie społeczne i zdrowotne zatrudnionych osób, koszty dzierżawy ziemi i budynków, płacone odsetki

⁴ W związku z tym, że koszty pracy rodziny nie są odliczane (kategorii tej nie można nawet w tym miejscu zdefiniować), podobnie jak koszty ziemi i kapitału należących do rodziny, wskaźnik ten przyjęć można tylko z zastrzeżeniem, że będzie stosowany do porównania lub zbiorczego analizowania gospodarstw indywidualnych i gospodarstw wspólnych.

⁵ Aby częściowo zrekompensować „błędy” w poprzednim wskaźniku, koszty ubezpieczenia społecznego i zdrowotnego pracowników nie są odejmowane. (wskaźnik nie był użyty w UE FADN).

Na Węgrzech wartość produkcji netto na jeden hektar wynosi 73,8%, a spożycie pośrednie na hektar to 91,0% średniej UE-25. Jeśli chodzi o opłacalność, na Węgrzech potrzeba wydać 79 centów, żeby otrzymać 1 euro wartości produkcji, podczas gdy w UE-25 - jest to tylko 68 centów. Nie ma to nic wspólnego z dotacjami, ale wynika raczej zarówno ze stosunkowo wysokiej ceny nakładów jak i niskiej wydajności użycia nakładów. Pod względem opłacalności Węgry są w tyle jeśli chodzi o wszystkie rodzaje gospodarstw rolniczych, nawet w przypadku roślin uprawnych, uważanych za najbardziej konkurencyjny sektor.

Po odjęciu spożycia pośredniego, amortyzacji (której wartość na jeden ha wynosi tylko 59,3% średniej unijnej) oraz salda bieżących dotacji i podatków od wartości produkcji brutto otrzymuje się wartość dodaną netto. Wartość ta dla Węgier wynosi 574,3 EUR/ha. - dla porównania średnia UE wynosi 982,9 EUR/ha. Jednym z powodów różnicy między wartościami dodanymi netto jest różna wysokość dotacji po opodatkowaniu. Na Węgrzech jest to tylko 72,2% średniej UE-27.

Tabela 2 przedstawia wysokości wartości dodanych netto w podziale na rodzaj gospodarstwa. Na Węgrzech, z wyjątkiem producentów świń i drobiu, wartość wskaźnika opłacalności dla wszystkich rodzajów gospodarstw rolnych jest niższa w porównaniu ze średnią UE-15.

Tabela 2. Wartość dodana netto na Węgrzech i w krajach UE-15

Rodzaj działalności rolniczej	Jednostka	EU-15*	Węgry*
Producenci roślin uprawnych	EUR/ha	855,5	427,7
Gospodarstwa ogrodnicze	EUR/ha	15 766,5	2881,3
Producenci winorośli	EUR/ha	3 376,9	1432,4
Producenci owoców	EUR/ha	2 374,6	1967,6
Producenci mleka	EUR/LU	847,1	719,5
Producenci wypasanych zwierząt gospodarskich	EUR/LU	482,2	336,1
Gospodarstwa mieszane	EUR/ha	759,4	519,2
W sumie	EUR/ha	1 091,2	574,3

Źródło: Opracowanie własne na podstawie publicznej bazy danych FADN (<http://europa.eu.int/comm/agriculture/rica>).

* Dane dla Węgier odnoszą się do 2008 r., dla UE-15 – do 2007 r.

Dane w Tabeli 3 przedstawiają jaki procent całkowitej powierzchni użytków rolnych i inwentarza żywego stanowią gospodarstwa węgierskie, które osiągnęły próg opłacalności UE-15. W tym przypadku opłacalność, podobnie jak w tabeli poprzedniej, jest wyznaczona wartością dodaną netto na jeden ha lub jednostkę żywego inwentarza.

Tabela 3. Udział gospodarstw węgierskich, które osiągnęły próg opłacalności UE-15, w podziale na produkcję związaną z działalnością rolniczą

Rodzaj działalności rolniczej	Liczba gospodarstw	Powierzchnia użytków rolnych	Żywy inwentarz
Producenci roślin uprawnych	8,7%	7,7%	-
Producenci winorośli	4,3%	8,8%	-
Producenci owoców	5,6%	12,4%	-
Producenci mleka	11,6%	-	27,3%
Gospodarstwa mieszane	7,69%	21,13%	18,04%

Tylko 8-10% powierzchni uprawnej wykorzystuje się na poziomie opłacalności UE-15, podczas gdy w przypadku produkcji zwierzęcej odsetek ten wynosi 20-25%.

Z powodu różnic w prawie własności i prawie pracy, wskaźnik dochodu gospodarstw rolnych nie jest odpowiedni do porównania Węgier z innymi państwami członkowskim UE. Wynagrodzenia na Węgrzech na 1ha są na takim samym poziomie jak w UE tylko dlatego, że wspólne gospodarstwa rolne zatrudniają wyłącznie opłacaną siłę roboczą, co podnosi wartość tego wskaźnika. W odróżnieniu od tego, w większości państw UE przeważa praca

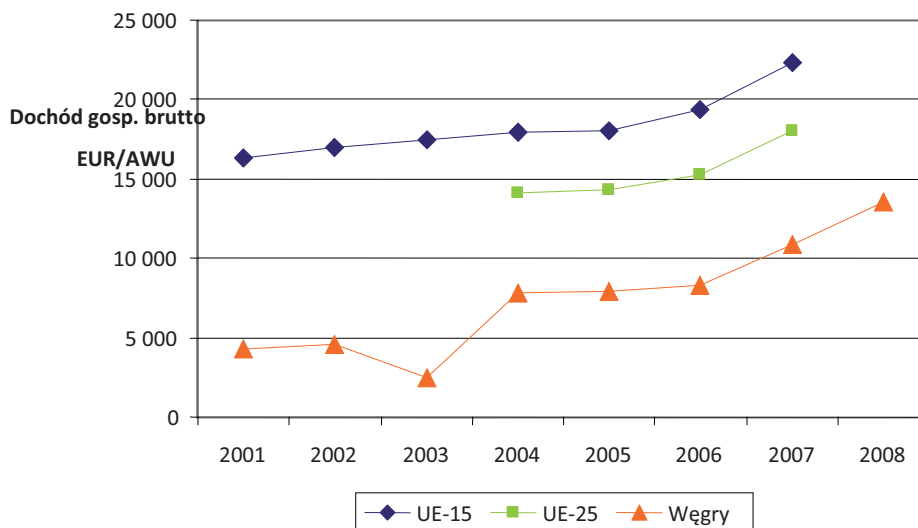
rodziny, za którą nie płaci się wynagrodzenia. Znacznie lepiej rzeczywistość odzwierciedla wskaźnik dochodu gospodarstw brutto, który pokazuje różnicę 1,7 razy na korzyść UE. Rys. 2 pokazuje, że pomimo rosnących dochodów z rolnictwa, wolno doganiają one dochody UE.

Biorąc pod uwagę opłacalność pracy, warto zaznaczyć, że na Węgrzech jeden pracownik rolny zatrudniony na pełen etat przynosi średnio 15 768 EUR wartości dodanej. Dla porównania średnia UE-25 wynosi 21 067 EUR, a średnia UE-15 (26 320 EUR) - jest 1,7 razy większa niż wartość na Węgrzech.

Choć Węgry z każdym rokiem są coraz bliżej państw UE-15 w obszarze wydajności i opłacalności, utrzymujący się niski poziom inwestycji jest powodem do niepokoju. Tabela 4 przedstawia poziom inwestycji od 2004 r. do 2007 r. z podziałem na rodzaj działalności rolniczej.

Poza producentami owoców, suma inwestycji brutto we wszystkich rodzajach gospodarstw jest niższa od średniej w krajach UE-15. Co więcej gospodarstwa węgierskie w czasie czteroletniego okresu zainwestowały mniej niż podobne gospodarstwa w Polsce. Jest to tym bardziej zaskakujące, że poziom dotacji inwestycyjnych na Węgrzech jest większy niż w Polsce lub w państwach UE-15.

Rysunek 2. Zmiana dochodu gospodarstwa brutto na roczną jednostkę przeliczeniową pracy (AWU)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie publicznej bazy danych FADN (<http://europa.eu.int/comm/agriculture/rica>).

Tabela 4. Zestawienie inwestycji i dotacji inwestycyjnych (lata 2004 - 2007) na 1 ha i jednostkę przeliczeniową zwierząt

Rodzaj działalności rolniczej	Jednostka	Inwestycje brutto			Dotacje inwestycyjne		
		Węgry	Polska	UE-15	Węgry	Polska	EU-15
Producenci roślin uprawnych	EUR/ha	449	545	708	43	8	15
Gospodarstwa ogrodnicze	EUR/ha	936	10 544	13 779	16	23	213
Producenci winorośli	EUR/ha	1 925	-	2 102	59	-	170
Producenci owoców	EUR/ha	2 010	2 875	838	133	23	48
Producenci mleka	EUR/LU	676	1 015	1 343	51	19	44
Producenci wypasanych zwierząt gospodarskich	EUR/LU	409	2 869	544	13	15	39
Producenci zwierząt ziarnożernych	EUR/LU	180	402	317	17	6	6
Gospodarstwa mieszane	EUR/ha	345	500	1 101	43	11	36
W sumie	EUR/ha	506	897	1 079	45	12	39

Źródło: Opracowanie własne na podstawie publicznej bazy danych FADN (<http://europa.eu.int/comm/agriculture/rica>).

Niski poziom inwestycji jest szczególnie widoczny w przypadku producentów zwierząt i w gospodarstwach ogrodniczych. Jeśli chodzi o producentów roślin uprawnych, dzięki ich inwestycjom w maszyny, węgierskie rolnictwo nie pozostaje bardzo w tyle. Przyczyną umiarkowanej motywacji do inwestowania nie jest słaby system wsparcia inwestycji, ale raczej nie tak korzystne środowisko gospodarcze. Wysokie są stopy procentowe i podatki, słaba jest również współpraca między różnymi podmiotami w łańcuchu produkcji. W wielu gospodarstwach obserwuje się negatywną spiralę: brak inwestycji prowadzi do niskiego poziomu technologicznego, który powoduje małą opłacalność. Z powodu niskiej opłacalności gospodarstwa nie mogą dostać pożyczek lub są one wysoko oprocentowane i mają wysokie zabezpieczenia.

4. Podsumowanie

Dochód węgierskich gospodarstw rolnych wzrósł znacznie od wstąpienia do UE. Jednak poziom dochodu różni się bardzo od starych państw członkowskich. Analizując ostatnie wyniki w kontekście Unii Europejskiej (UE-25) można stwierdzić, że dochód gospodarstw węgierskich osiągnął tylko 58,7% średniej unijnej.

Na zakończenie można również stwierdzić, że rolnictwo węgierskie nie miało takich możliwości osiągnięcia korzyści z członkostwa w UE, jak inne nowe państwa członkowskie.

Lech Goraj

Institut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej
- Państwowy Instytut Badawczy

Sytuacja ekonomiczna gospodarstw rolnych w Polsce po roku 2004

Sytuacja ekonomiczna gospodarstw rolnych w Polsce po roku 2004

Dr inż. Lech Goraj
Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB
Zakład Rachunkowości Rolnej, Warszawa

Abstrakt

1. Wprowadzenie

Do opisu sytuacji polskich gospodarstw rolnych w okresie członkostwa w Unii Europejskiej wykorzystano dane z panelu obejmującego 7202 indywidualnych gospodarstw rolnych prowadzących nieprzerwanie rachunkowość dla potrzeb Polskiego FADN w latach 2004-2008.

Obliczone wyniki odzwierciedlają stan gospodarstw różniących się ukierunkowaniem produkcyjnym i wielkością ekonomiczną wyrażoną w Europejskich Jednostkach Wielkości Ekonomicznej ESU.

Klasyfikacja gospodarstw rolnych we wszystkich latach analizowanego okresu została przeprowadzona według zasad Wspólnotowej Typologii Gospodarstw Rolnych z zastosowaniem parametrów SGM „2004”.

Analiza wyników została wykonana na podstawie wyników średnich obliczanych jako wartości średnie arytmetyczne dla określonego zbioru. Istnieje znacząco różna struktura gospodarstw znajdujących się w panelu i statystycznie reprezentatywnej próby gospodarstw. Dla przykładu w 2004 r. średnia wielkość ekonomiczna gospodarstwa rolnego z panelu liczona jako średnia arytmetyczna wynosiła 19,2 ESU i 29,4 ha, a średnia ważona przy użyciu wag dla poszczególnych warstw próbie reprezentatywnej 9,8 ESU i 15,9 ha.

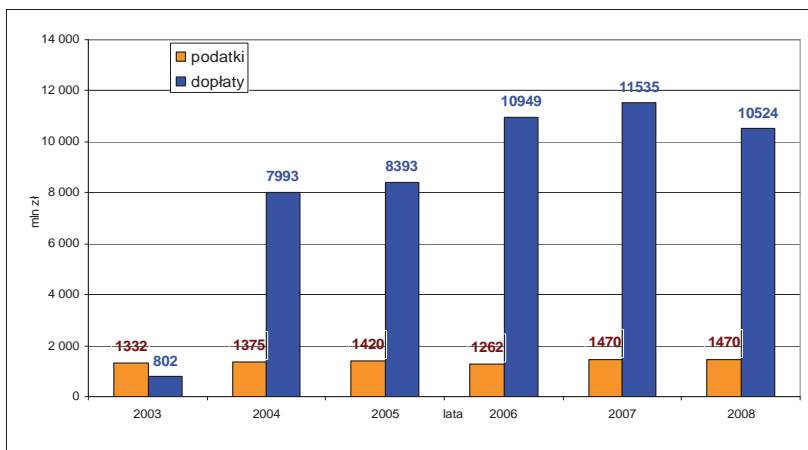
Z powodu braku możliwości zastosowania odpowiednich wag dla panelu tak jak jest to stosowane dla próby, średnie z całego panelu gospodarstw nie zostały wykorzystane do analizy.

Zamiast tego, dla zaprezentowania sytuacji w całym sektorze gospodarstw rolnych w analizowanym 5-leciu wykorzystano dane z innych źródeł (m.in. rachunków ekonomicznych dla rolnictwa wykonywanych według metodyki Eurostatu przez zespół pod kierunkiem dr. inż. Z. Floriańczyka).

Uzyskanie przez Polskę statusu państwa członkowskiego Unii Europejskiej zaskutkowało objęciem sektora rolnego mechanizmami Wspólnej Polityki Rolnej. Wdrożenie mechanizmów WPR spowodowało 10-krotne zwiększenie wsparcia finansowego gospodarstw rolnych kanałami pozarynkowymi. O ile w 2003 roku kwota dopłat bezpośrednich przekazanych gospodarstwom rolnym wynosiła 0,8 mld zł, to w 2004 roku wsparcie to wyniosło prawie 8,0 mld zł.

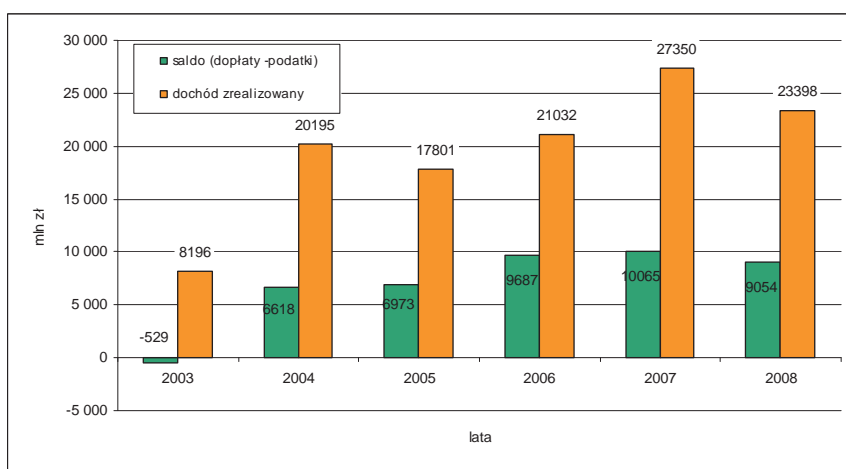
Rysunek 1. Dopłaty i podatki w sektorze gospodarstw rolnych w Polsce 2003-2008 (mln zł).

Źródło: Obliczenia własne według rachunków makroekonomicznych dla rolnictwa -EAA.

Ten istotny wzrost wartości dopłat bezpośrednich do gospodarstw rolnych, bez istotnej zmiany ich opodatkowania zmienił kierunek transferu wartości dodanej pomiędzy sektorem rolnictwa i innymi działami gospodarki narodowej w stosunku do stanu sprzed akcesji. Ten kierunek obrazuje kwota salda dopłat otrzymanych i podatków zapłaconych przez gospodarstwa rolne. W 2003 roku kwota zapłaconych podatków była wyższa od kwoty otrzymanych dopłat o ponad 0,5 mld zł, a w 2004 r. kwota otrzymanych dopłat była wyższa o 6,6 mld zł od kwoty zapłaconych podatków.

Rysunek 2. Salda dopłat i podatków oraz dochody zrealizowane przez sektor gospodarstw rolnych w Polsce w latach 2003-2008 (w mln zł).

Źródło: Obliczenia własne według rachunków makroekonomicznych dla rolnictwa.

W minionych 5 latach członkostwa dopłaty kierowane do gospodarstw rolnych kanałami pozarynkowymi odgrywały istotną rolę w tworzeniu ich dochodów. Na skutek, przede wszystkim znaczącego w tym okresie wzrostu kwoty otrzymywanych dopłat, nastąpiła zarówno bezwzględna jak i relatywna poprawa dochodów rolników w stosunku do 2003 r.

Przy tej ocenie należy jednak pamiętać, że dopiero w 2007 r. rolnicy polscy, według J. Zegara, odzyskali poziom dochodów z gospodarstw rolnych osiągniętych w roku 1995¹. W okresie przedakcesyjnym dokonana się bowiem znacząca dewastacja dochodów rolników.

2. Efekty ekonomiczne objęcia gospodarstw rolnych w Polsce wsparciem WPR

Dla oceny znaczenia wsparcia gospodarstw rolnych mechanizmami WPR posłużono się wynikami rachunków makroekonomicznych dla rolnictwa oraz danymi statystyki publicznej na temat wynagrodzeń w gospodarce narodowej.

Przy ocenie relatywnej zmiany dochodów rolników w analizowanym okresie porównano wartość nominalną średnią dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego, przypadającego na osobę pełnozatrudnioną własną do średniego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej. To porównanie pokazało, że w roku poprzedzającym akcesję Polski do UE wartość dochodu rolników stanowiła 24,2% średniego wynagrodzenia netto. W roku uzyskania członkostwa wskaźnik relacji zwiększył się do 56,2 %. Zmiana ta została dokonana wskutek objęcia polskich rolników działaniem WPR. W tym bowiem czasie udział dopłat w dochodzie rolników wyniósł odpowiednio 9% i 39%. W 2008 r. uwidoczniło się relatywne pogorszenie dochodów polskich rolników. W tym roku udział dopłat, pomimo bezwzględnego zmniejszenia ich wartości w dochodzie, zwiększył się do 45%.

Tabela 1. Wybrane parametry dochodów i dopłat w rolnictwie polskim w latach 2003 – 2008.

Wyszczególnienie	J.m.	Lata					
		2003	2004	2005	2006	2007	2008
Średnie wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej	zł	17 622	18 325	19 060	19 840	21 570	23 330
Dochód na osobę pełnozatrudnioną	zł	4 259	10 290	8 252	9 984	12 690	10 609
Wskaźnik dochodu do średniego wynagrodzenia	%	24,2	56,2	43,3	50,3	58,8	45,5
Dopłaty na osobę pełnozatrudnioną	zł	402	4 009	3 882	5 198	5 352	4 772
Udział dopłat w dochodzie	%	9,4	39,0	47,0	52,1	42,2	45,0

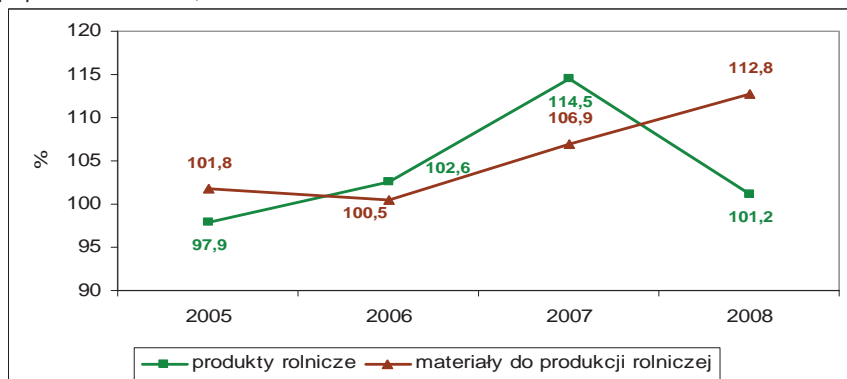
Źródło: Obliczenia własne wg rachunków ekonomicznych dla rolnictwa – EAA

¹ J.S. Zegar: Dochody w rolnictwie w okresie transformacji i integracji europejskiej. Warszawa 2008.

3. Uwarunkowania ekonomiczne dla sektora gospodarstw rolnych

Z analizy zmian cen materiałów i usług zakupywanych i produktów sprzedawanych przez rolników wynika, że w okresie 5 lat członkostwa w Unii sytuacja na rynkach nie była korzystna dla rolników.

Rysunek 3. Wskaźniki zmian cen na rynkach rolnych w latach 2005-2008. (rok poprzedni = 100%)

Źródło: Dane GUS.

W analizowanym okresie, obejmującym lata 2004-2008, ceny materiałów do produkcji rolniczej zwiększały się w stosunku do lat poprzedzających w różnym stopniu. Najwyższy wskaźnik wzrostu wynoszący 12,8% odnotowano w 2008 r. Ceny produktów rolniczych podlegały większym zmianom niż ceny materiałów. W 2005 r. odnotowano obniżenie cen do 97,9%, a największy wskaźnik wzrostu wynoszący 14,5% odnotowano w 2007 r.

Dane rachunków makroekonomicznych dla rolnictwa dokumentują, że w latach 2004-2008 przyrost wartości zużycia pośredniego i amortyzacji z tytułu zmiany cen był wyższy od całkowitego przyrostu wartości zużycia pośredniego. Z tego powodu relacja przyrostu wartości z tytułu zmiany cen do całkowitego przyrostu wartości zużycia pośredniego i amortyzacji wyniosła 103,6 do 100,0. To oznacza, że wzrost kosztów w rolnictwie polskim wynoszący w tym okresie o 12,4 mld zł został w całości spowodowany wzrostem cen materiałów. W tym okresie odnotowano bowiem spadek ilościowy nakładów o 0,4 mld zł.

Tabela 2. Wpływ zmiany cen na wzrost wartości zużycia pośredniego i amortyzacji w sektorze rolnym w Polsce w okresie 2004-2008.

Okres	Przyrost ogółem	Przyrost z tytułu ilości	Przyrost z tytułu ceny
	mln zł		
2004-2005	-450	-188	-262
2005-2006	993	-1 362	2 355
2006-2007	7 594	811	6 783
2007-2008	4 221	296	3 925
razem	12 358	-443	12 801
Udział przyrostu z tytułu ceny %			103,6

Źródło: Obliczenia własne wg Rachunków Ekonomicznych dla Rolnictwa z lat 2004-2008.

W analizowanym okresie obserwowane były wyraźne ruchy cen produktów sprzedawanych przez rolników. Z analizy rachunków makroekonomicznych dla rolnictwa wynika, że zmiana cen produktów rolniczych miała 92,2% udziału w całkowitym przyroście wartości produkcji sektora rolnego w Polsce w latach 2004-2008. To oznacza, że wzrost wartości produkcji rolnictwa polskiego wynoszący w tym okresie o 15,9 mld zł, został w 92,2 % spowodowany wzrostem cen produktów rolniczych. W tym okresie odnotowano bowiem wzrost ilościowy produkcji o 1,2 mld zł.

Tabela 3. Wpływ zmiany cen na wzrost wartości produkcji w sektorze rolnych w Polsce w okresie 2004-2008.

Okres	Przyrost ogółem	Przyrost z tytułu ilości	Przyrost z tytułu ceny
2004-2005	-473	-1 924	1 451
2005-2006	2 027	-1 135	3 162
2006-2007	13 851	3 822	10 028
2007-2008	539	477	61
razem	15 944	1 241	14 703
Udział przyrostu z tytułu ceny %			92,2

Źródło: Jak do tabeli 2.

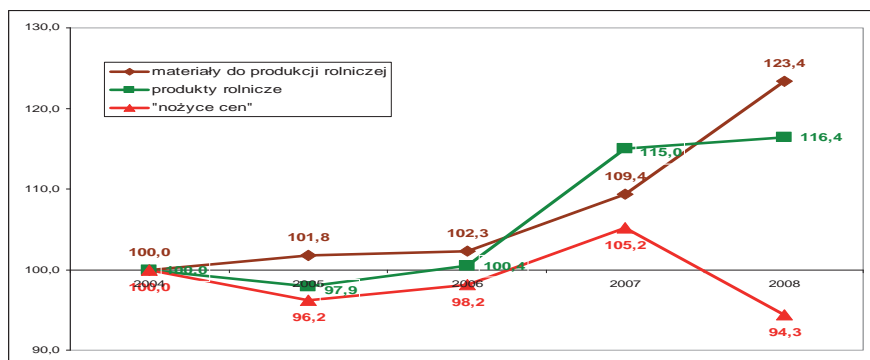
Mając nakreślone uwarunkowania ekonomiczne dla sektora gospodarstw rolnych, przeprowadzono analizę wyników ekonomicznych gospodarstw rolnych ze szczególnym uwzględnieniem znaczenia wsparcia gospodarstw rolnych udzielanego w ramach programów Wspólnej Polityki Rolnej.

Podstawę empiryczną tej analizy stanowiły wyniki panelu liczącego 7202 indywidualne gospodarstwa rolne. Gospodarstwa, wchodzące w skład panelu badawczego, prowadziły nieprzerwanie rachunkowość dla potrzeb Polskiego FADN w latach 2004-2008.

Dla możliwości tworzenia grup gospodarstw według typu rolniczego i klas wielkości ekonomicznej, ten zbiór gospodarstw sklasyfikowano według zasad wspólnotowej typologii gospodarstw rolnych z użyciem parametru SGM „2004”.

Wyniki ekonomiczne obliczone na podstawie danych rachunkowych są prezentowane w cenach bieżących. Pamiętając o dynamicznej zmianie cen rynkowych materiałów i usług zakupywanych oraz cen produktów rolniczych sprzedawanych przez rolników, bezpośrednio porównywanie wyników z poszczególnych lat analizowanego okresu może prowadzić do niewłaściwych wniosków. Dla pominięcia wpływu zmian cen na ocenę działalności gospodarczej w tym okresie dane o wartości produkcji i kosztach zostały wyrażone w cenach pierwszego roku analizowanego okresu.

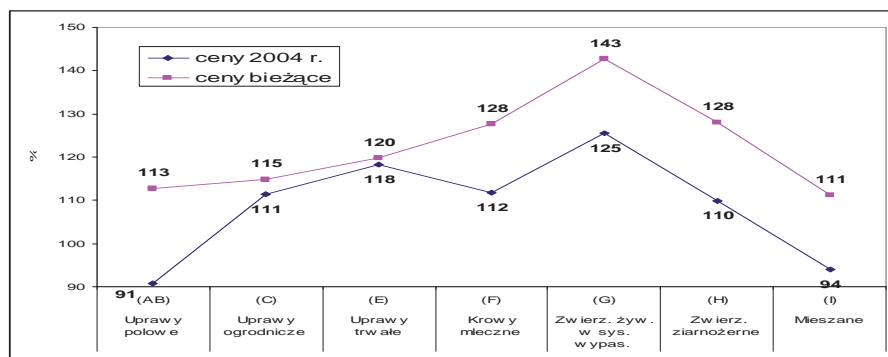
Rysunek 4. Kształtowanie się cen na rynkach rolnych w Polsce w latach 2004-2008 (2004=100).

Źródło: Obliczenia własne wg danych GUS.

W analizowanym okresie lat 2004-2008 ceny materiałów i usług wzrosły o 23,4%, a produktów rolniczych o 16,4%. Tylko w 2007 r. wskaźnik wzrostu cen produktów rolniczych w stosunku do 2004 był wyższy niż cen na materiały do produkcji. Był to efekt wysokiego wzrostu cen zbóż na rynkach światowych, spowodowanych dużymi inwestycjami spekulacyjnymi na rynku zbóż w 2007 r., powodujących wielkie perturbacje na światowym rynku zbóż².

Rysunek 5. Zmiana wartości produkcji gospodarstwa rolnego wg typów rolniczych TF8 w 2008 r. w stosunku do 2004 r. (w %)

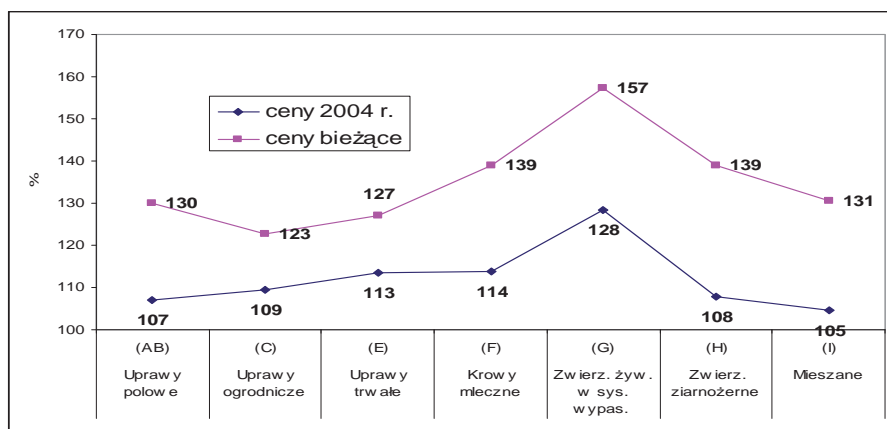
Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych Polskiego FADN.

W 2008 roku odnotowano w stosunku do 2004 roku zwiększenie wartości produkcji we wszystkich typach rolniczych. Największy wzrost, wynoszący 43%, odnotowano w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt żywionych systemem wypasowym, innych niż krowy mleczne. W tej grupie odnotowano największy 25% wzrost wartości liczonej w cenach stałych 2004 r. To oznacza, że ta grupa gospodarstw zwiększyła w tym okresie także rozmiar ilościowy produkcji. W tej grupie gospodarstw rolnych na wzrost wartości produkcji

² W 2007 roku średnia cena skupu zbóż w Polsce wyniosła 800 zł i była wyższa o 40% od cen z 2006 r. W 2008r. cena tego produktu obniżyła się do poziomu 80% ceny z 2007 r. Z kolei cena skupu mleka w 2007r. wyniosła 1,19 zł i była wyższa o 30 % od średniej ceny skupu w 2006 r.

w 39,4% wpłynęła zmiana cen, a w 60,5% zmiana wolumenu produkcji. Jeden z najniższych wskaźników wzrostu wartości produkcji liczonej w cenach bieżących (2. od końca po gospodarstwach o mieszanym profilu produkcji) odnotowano w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach polowych. Pomiar zmian wartości produkcji liczonej w cenach stałych wykazał, że tylko w tej jednej grupie gospodarstw specjalistycznych odnotowano zmniejszenie wolumenu produkcji. W tym przypadku zmiana cen miała całkowity wpływ na zwiększenie wartości produkcji. Drugim, spośród siedmiu wydzielonych typów rolniczych, który także odnotował w 2008 roku spadek produkcji liczonej w cenach stałych była grupa gospodarstw mieszanych.

Rysunek 6. Zmiana kosztów produkcji gospodarstwa rolnego wg typów rolniczych TF8 w 2008 r. w stosunku do 2004 r. (w %).

Źródło: Jak do rysunku 5.

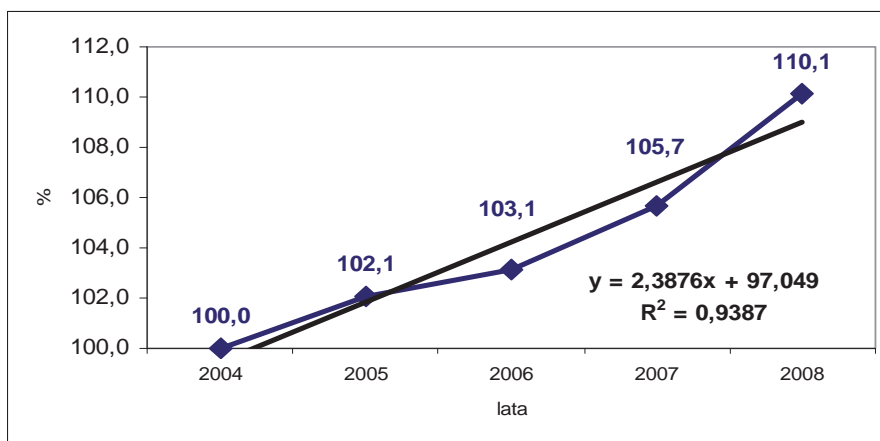
W ostatnim roku analizowanego okresu odnotowano w stosunku do 2004 roku zwiększenie kosztów produkcji we wszystkich typach rolniczych gospodarstw. Największy wzrost, o 67% odnotowano w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt żywionych systemem wypasowym, innych niż krowy mleczne. W tej grupie odnotowano największy 28% wzrost wartości liczonej w cenach stałych 2004 r. To oznacza, że ten typ gospodarstw zwiększył w tym okresie także rozmiar ilościowy nakładów produkcyjnych. W tej grupie gospodarstw rolnych na wzrost kosztów produkcji w 58,2 % wpłynął wzrost cen, a w 41,8% zwiększenie wolumenu produkcji. Jeden z najniższych wskaźników wzrostu kosztów produkcji liczonych w cenach bieżących odnotowano w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych. W zasadzie można stwierdzić, że znacząco mniejsze wskaźniki wzrostu kosztów produkcji odnotowano w gospodarstwach wyspecjalizowanych w wytwarzaniu produktów roślinnych.

Efektom prowadzonej działalności gospodarczej w tym okresie były nadwyżki ekonomiczne stanowiące różnicę pomiędzy wartością zrealizowanej produkcji i uzyskanego wsparcia finansowego oraz poniesionymi kosztami działalności operacyjnej gospodarstwa rolnego. Dla potrzeb analizy posłużono się kategorią dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego, przypadającego na osobę pełnozatrudnioną, której nakłady pracy nie zostały opłacone. Użyta kategoria jest wartością wynikową, pozostającą posiadaczowi gospodarstwa

rolnego na opłacenie wszystkich własnych czynników wytwórczych, zaangażowanych do gospodarstwa rolnego w określonym roku obrachunkowym.

Ta kategoria dochodowa obliczona na podstawie danych rachunkowych jest prezentowana w cenach bieżących. Pamiętając o zjawisku inflacji, czyli utracie siły nabywczej pieniądza w czasie, bezpośrednio porównywanie wyników z poszczególnych lat analizowanego okresu może prowadzić do niewłaściwych wniosków.

Rysunek 7. Skumulowany wskaźnik inflacji w latach 2004-2008 (2004=100).

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych GUS.

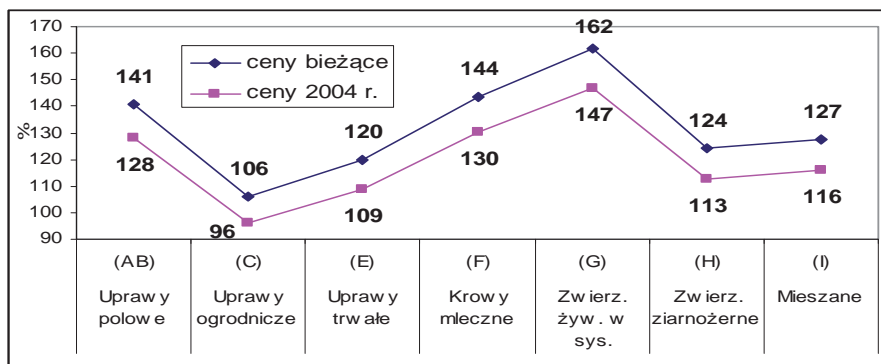
W analizowanym okresie 2004-2008, realna wartość złotego zmniejszyła się o 10,1% co oznacza, że ta sama kwota dochodu zrealizowanego przez rolników w 2008 r. miała siłę nabywczą o 10,1% mniejszą niż dochodu zrealizowanego w 2004 r. Zjawisko inflacji miało w miarę systematyczny przebieg, a złoty według prostoliniowej linii trendu tracił corocznie ok. 2,4 % swojej wartości nabywczej.

Po dokonaniu przeliczeń wartości dochodów z użyciem wskaźników deflacyjnych, utworzonych na podstawie wskaźników inflacji, na rysunku 8. ukazano zmiany wartości bieżących i wartości realnych dochodów w roku 2008, w stosunku do pierwszego roku analizowanego okresu, dostarczonych przez różne typy rolnicze gospodarstw.

Uzyskane wyniki wskazują, że we wszystkich typach rolniczych odnotowano zwiększenie wartości dochodu w cenach bieżących w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną. Największy wskaźnik wzrostu dochodu w odniesieniu do 2004 roku, wynoszący 62% odnotowano w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt żywionych systemem wypasowym, innych niż krowy mleczne, a najmniejszy, wynoszący 6% w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych.

Jednak po przeliczeniu wartości dochodów na wartości realne okazało się, że ten stopień wzrostu był niższy o 10-13 punktów procentowych, od wyrażonego w cenach bieżących. A ponadto w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach wartość dochodu w cenach realnych obniżyła się w stosunku do roku 2004.

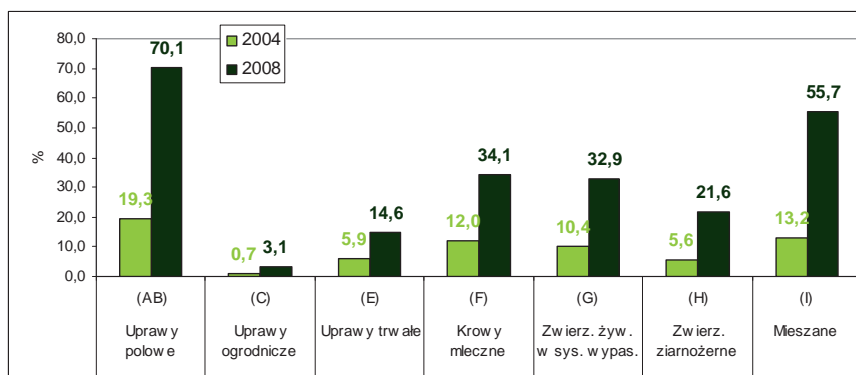
Rysunek 8. Zmiana wartości dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną wg TF8 w 2008 r. w stosunku do 2004 r. (w %).

Źródło: Jak do rysunku 5.

Szybsze tempo wzrostu kosztów produkcji niż wartości produkcji nie miało bezpośredniego przełożenia na dochody realizowane w poszczególnych typach rolniczych. Od czasu uzyskiwania kanałami pozarynkowymi wsparcia finansowego na dochody mają wpływ nie tylko nadwyżki z operacji rynkowych, ale także subsydia do działalności bieżącej, a także odpowiednia część subsydiów inwestycyjnych przekazywanych w ramach Wspólnej Polityki Rolnej. Z analizy udziału dopłat do działalności bieżącej w tworzeniu dochodów z rodzinnego gospodarstwa rolnego wynika, że otrzymane dopłaty miały największe znaczenie w ostatnim roku analizowanego okresu. Stopień uzależnienia dochodów od dopłat jest bardzo różny w gospodarstwach ukierunkowanych na różny rodzaj produkcji rolniczej. Najwyższy udział otrzymanych dopłat do działalności bieżącej obserwowany jest w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach polowych i w gospodarstwach wielokierunkowych. Z kolei dochody gospodarstw specjalizujących się w uprawach ogrodniczych były w najmniejszym stopniu warunkowane pozyskanymi dopłatami.

Rysunek 9. Udział dopłat bezpośrednich w tworzeniu dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego wg typów rolniczych TF8 w latach 2004-2008.

Źródło: Jak do rysunku 5.

Analiza poziomu dochodów i udziału dopłat wskazuje, że dopłaty mają tym większe znaczenie im mniejsza jest kwota dochodu przypadająca na jednostkę powierzchni użytków rolnych. Dla przykładu w 2008 r. gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych zrealizowały dochód z jednego hektara użytków rolnych na kwotę 1144 zł, a gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodniczych na kwotę 19082 zł. Nośnikiem podstawowej części dopłat do działalności operacyjnej w Polsce (JPO, UPO, LFA) jest bowiem powierzchnia użytków rolnych.

4. Podsumowanie

Jak wykazała analiza danych Polskiego FADN z minionego pięciolecia, będącego jednocześnie czasem uczestnictwa we Wspólnej Polityce Rolnej, zauważalne jest obniżanie poziomu realnych dochodów rolników z równoczesnym umacnianiem roli dopłat bezpośrednich w ich tworzeniu. W wielu przypadkach część kwoty dopłat zużywana jest dla zrównywania przychodów do kosztów produkcji. Stan ten powodowany jest utrzymywaniem się znacząco wyższego tempa wzrostu cen materiałów, niż wzrostu cen produktów rolnych.

Jednak głównym sposobem poprawy dochodów w sektorze gospodarstw rolnych w Polsce nie są dopłaty ale podejmowanie działań powodujących zwiększanie wydajności pracy. Na ten rodzaj działań wskazuje także Komisja Europejska. Sporządzona przez nią prognoza dochodów rolniczych dla okresu 2007-2015 wskazuje, że realne dochody w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną wzrosną w 12. krajach, które przystąpiły do Unii Europejskiej od 2004 r. o 49,8% pod warunkiem zmniejszenia w tym czasie zatrudnienia o 23,7 % (średnio 3,5 % rocznie).³ Wykonując tę prognozę Komisja Europejska wzięła pod uwagę wielkość środków na restrukturyzację rolnictwa skierowanych do państw członkowskich.

W przypadku Polski oznacza to zmniejszenie zatrudnienia o 512 tys. osób pełnozatrudnionych (z 2.162 tys. do 1.650 tys.) w ciągu 8 lat (do 2015 roku). Wobec tych wymagań pojawia się pytanie, czy w obecnych warunkach strukturalnych, zmiany w takim tempie są wykonalne.

---

³ Prospects for agricultural markets and income 2008-2015. European Commission, Directorate-General for Agriculture and Rural Development. March 2009. http://ec.europa.eu/agriculture/publi/caprep/prospects2008/index_en.htm

Grażyna Karmowska

Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie

Gospodarstwa rolne Polski północnej po wstąpieniu do Unii Europejskiej

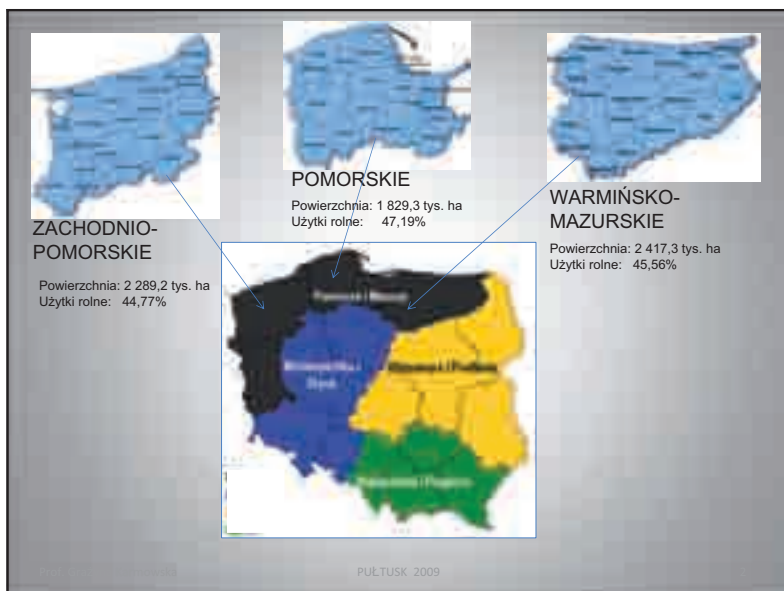
Gospodarstwa rolne Polski północnej po wstąpieniu do Unii Europejskiej

Prof. Grażyna Karmowska

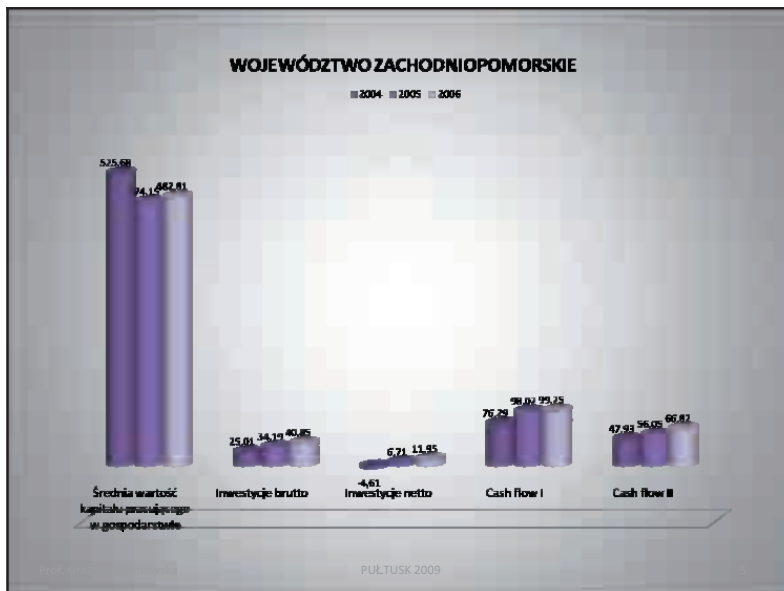
Pułtusk 2009

- Obszar wiejski ziem zachodnich i północnych, skupiał w przeszłości większość rolnictwa sektora państwowego, a obecnie wielkoobszarowego, opartego na pracy najemnej.

Charakterystyka rolnictwa woj. zachodniopomorskiego

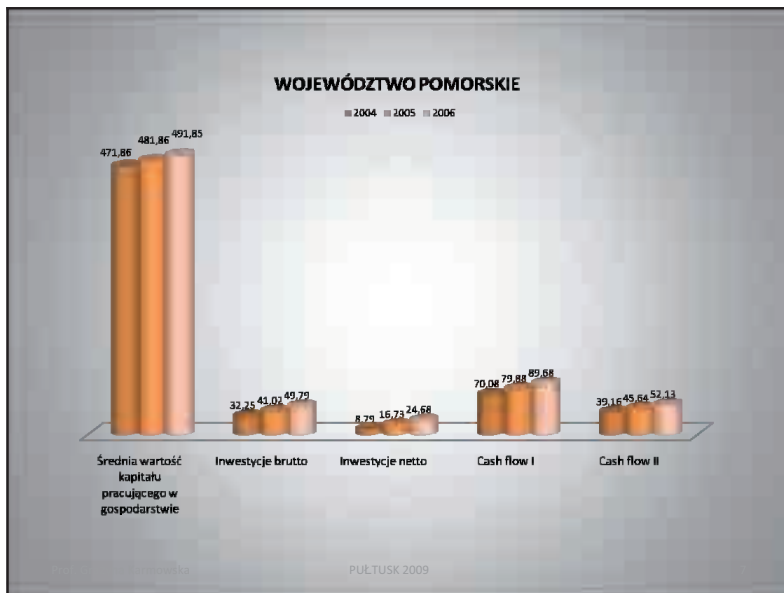
Charakterystyki	lata			
	2002	2004	2005	2006
Powierzchnia UR [ha]	1 111 018	1 081 746	1 032 574	1 024 794
Gospodarstwa rolne ogółem [szt.]	71 032	68 785	65 145	59 149
W tym:				
gospodarstwa indywidualne [szt.]	70 614	68 304	64 696	58 726
Produkcja rolnicza na 1 ha UR [zł]:				
- globalna	2 367	2 644	2 615	2 368
- końcowa	1 799	2 093	1 920	1 849
- towarowa	1 681	1 796	1 953	1 776
Udział produkcji towarowej w końcowej produkcji rolniczej [%]	93,4	85,8	101,7	96,1
Struktura towarowej produkcji rolniczej [%]:				
- roślinna	51,6	55,9	50,9	46,5
- zwierzęca	48,4	44,1	49,1	53,5

Charakterystyka rolnictwa woj. pomorskiego

Charakterystyki	lata			
	2002	2004	2005	2006
Powierzchnia UR [tys. ha]	869,6	810,4	778,7	785,3
Gospodarstwa rolne ogółem [szt.]	76 722	72 152	70 596	62 520
W tym: gospodarstwa indywidualne [szt.]	76 412	71 412	70 254	62 283
Produkcja rolnicza na 1 ha UR [zł]:				
- globalna	2 411	3 095	2 878	3 000
- końcowa	1 627	2 381	2 232	2 321
- towarowa	1 513	2 110	2 151	2 230
Udział produkcji towarowej w końcowej produkcji rolniczej [%]	62,75	68,17	74,74	74,33
Struktura towarowej produkcji rolniczej [%]:				
- roślinna	42,7	53,0	50,8	50,4
- zwierzęca	57,3	47,0	49,6	49,6

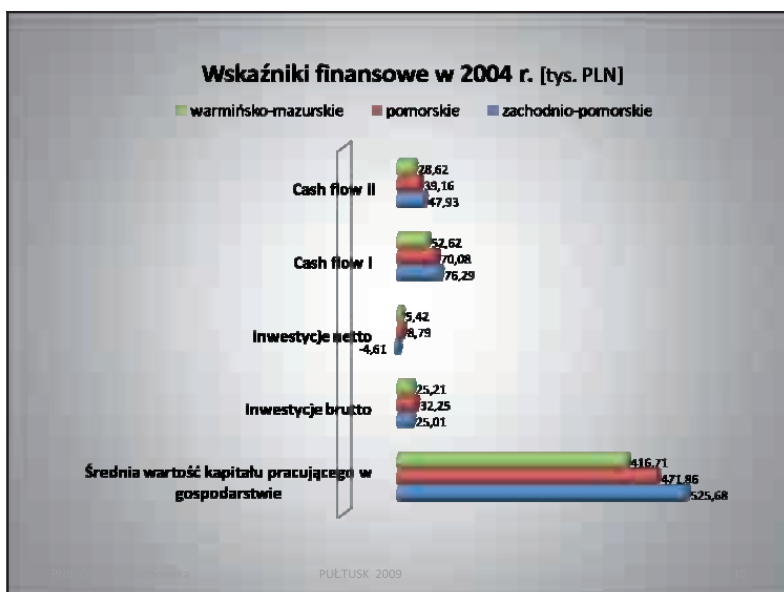
PUŁTUSK

Charakterystyka rolnictwa woj. warmińsko-mazurskiego

Charakterystyki	lata			
	2002	2004	2005	2006
Powierzchnia UR [ha]	1 303 424	1 120 567	1 078 146	1 101 189
Gospodarstwa rolne ogółem [szt.]	80 573	77 947	71 206	67 670
W tym: gospodarstwa indywidualne [szt.]	80 297	77 704	70 965	67 452
Produkcja rolnicza na 1 ha UR [zł]:				
- globalna	2 723	3 026	3 149	3 052
- końcowa	2 148	2 299	2 473	2 465
- towarowa	2 056	2 101	2 331	2 332
Udział produkcji towarowej w końcowej produkcji rolniczej [%]	95,7	91,4	94,3	94,6
Struktura towarowej produkcji rolniczej [%]:				
- roślinna	25,0	27,8	23,0	22,7
- zwierzęca	75,0	72,2	77,0	77,3

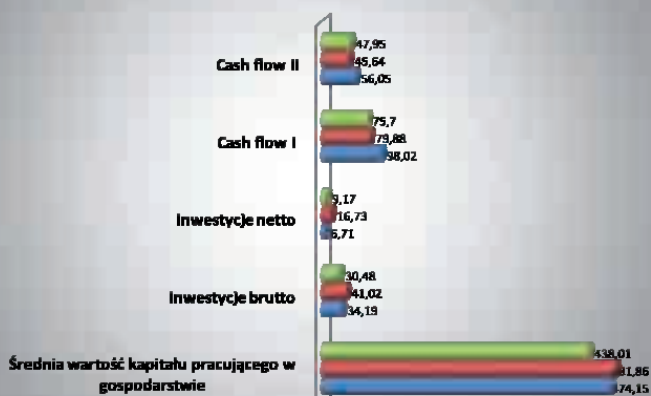
PUŁTUSK 2009

Wskaźniki finansowe w 2005 r. [tys. PLN]

■ warmińsko-mazurskie ■ pomorskie ■ zachodnio-pomorskie

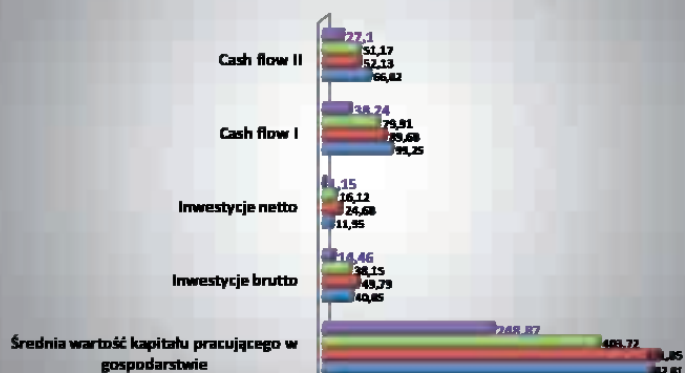

PUŁTUSK

PUŁTUSK 2009

Wskaźniki finansowe w 2006 r. [tys. PLN]

■ Polska ■ warmińsko-mazurskie ■ pomorskie ■ zachodnio-pomorskie

PUŁTUSK

PUŁTUSK 2009

Wykorzystanie dopłat w ramach programu SAPARD

Województwo	tys. PLN			%		
	2004	2005	2006	2004	2005	2006
ZACHODNIO-POMORSKIE	3 605	1 412	5 959	0,92	1,36	1,05
POMORSKIE	18 518	5 224	28 173	4,71	5,02	4,98
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	11 497	3 384	17 059	2,92	3,25	3,01
POLSKA	393 577	104 078	565 920	100	100	100

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi

PULTUSK 2009

WIELKOŚĆ EKONOMICZNA GOSPODARSTW w ESU

Województwo	ogółem	Ilość gospodarstw		
		do 8 ESU	8-40 ESU	Pow. 40 ESU
ZACHODNIO-POMORSKIE	54 086	45 275	7 764	1 049
POMORSKIE	57 422	46 906	9 509	1 008
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	64 859	50 555	12 935	1 370
POLSKA	2 390 956	2 145 609	226 632	18 716

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS 2007

PULTUSK 2009

Standardowa Nadwyżka Bezpośrednia (SGM)

Województwo	ogółem	tys. EURO		
		do 8 ESU	8-40 ESU	Pow. 40 ESU
ZACHODNIO-POMORSKIE	491 550	78 401	137 452	275 697
POMORSKIE	452 774	100 721	178 824	173 229
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	538 207	98 821	256 927	182 459
POLSKA	10 407 351	3 674 451	4 242 439	2 490 460

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS 2007

PULTUSK 2009

WSKAŹNIKI EFEKTYWNOŚCI

- **nakładu pracy ogółem** - wartość produkcji ogółem na 1 godzinę nakładu pracy ogółem.
- **powierzchni UR** - wartość produkcji ogółem na 1 ha użytków rolnych.

PULTUSK 2009

Wskaźniki efektywności w latach 2004-2006

Wskaźnik efektywności	Rok 2006			
	zachodnio-pomorskie	pomorskie	warzyńsko-mazurskie	POLSKA
Nakładu pracy ogółem [zł/1h]	44,6	44,6	36,5	37,0
Powierzchni UR [zł/1ha]	2 832,40	4 241,2	3 324,5	5 512,2
Rok 2005				
	zachodnio-pomorskie	pomorskie	warzyńsko-mazurskie	POLSKA
Nakładu pracy ogółem [zł/1h]	43,8	44,0	41,1	20,7
Powierzchni UR [zł/1ha]	3 064,4	4 263,20	3 997,40	4 762,4
Rok 2004				
	zachodnio-pomorskie	pomorskie	warzyńsko-mazurskie	POLSKA
Nakładu pracy ogółem [zł/1h]	53,5	46,7	41,2	22,4
Powierzchni UR [zł/1ha]	3 524,2	4618	4 182,0	5 412,3

PULTUSK 2009

Dziękuję za uwagę

Dyskusja

Po wystąpieniach prelegentów w dyskusji wzięło udział wielu uczestników konferencji.

Jako pierwszy w dyskusji zabrał głos prof. dr hab. Wojciech Józwiak, Przewodniczący Rady Naukowej Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej-Państwowego Instytutu Badawczego. Profesor zwrócił uwagę na możliwości wykorzystania danych FADN i podzielił się swoimi wątpliwościami, mając na uwadze porównywalność uzyskanych wyników. Kierując pytanie do Josefa Hanibala z Czech zauważył, że porównywanie wyników spółek do gospodarstw indywidualnych jest nieuzasadnione, ponieważ część kosztów, jakie ponoszą spółki, to fundusz płac pracowników, a ta pozycja nie występuje w gospodarstwach indywidualnych. Stwierdził również, że Josef Hanibal porównywał wielkości średnie, a należy pamiętać o tym, że w Polsce jest rozdrobniona struktura agrarna, w przeciwieństwie do Czech, które charakteryzują się gospodarstwami dużej wielkości. Profesor Józwiak zadał też pytanie, czy dopłaty dla rolników należałoby oceniać pozytywnie, czy negatywnie, mając na uwadze wyniki badań francuskiego instytutu INRA w Renes. Badania te pokazują, że dopłaty rozleniwiają rolników francuskich, nie wymuszają wzrostu efektywności, a rolnicy zaczynają podejmować decyzje nieracjonalne. Profesor wyraził obawę, że w Polsce może być tak samo. Profesor skierował również pytanie do Pani Waldy Bratki o koszty pracy na 1 h, prosił by sprecyzowała czy chodzi o koszty pracy najemnej w gospodarstwie rolnym, czy o koszty pracy w gospodarce narodowej. Padło również pytanie do Pana Tomaža Cõra ze Słowenii, którego profesor poprosił o sprecyzowanie co miał na myśli twierdząc, że udział dotacji wynosi 30 % - dochody czy przychody? Profesor zadał również pytanie dr inż. Lechowi Gorajowi na temat prognozy dochodów do 2015 r. Prosił o wyjaśnienie, czy została opracowana jeszcze przed, czy po wybuchu światowego kryzysu ekonomicznego. Jaka była metoda tego przewidywania, czy uwzględniono to, co może dotknąć rolnictwo światowe, w tym i polskie z tytułu kryzysu? Według profesora kryzys będzie trwał co najmniej do roku 2013, a więc prawie cały okres objęty tą prognozą, co według niego nie napawa optymizmem.

Odpowiadając na pierwsze pytanie, Josef Hanibal powiedział, że w Czechach do porównań spółek i gospodarstw indywidualnych wykorzystywane są wskaźniki liczone w „specjalny” sposób, które mają niwelować zaistniałą różnicę metodyczną. Zgodził się, że obciążenie kosztem pracy w spółkach i innych jednostkach prawnych ma duży wpływ na poziom dochodu. Jednak w gospodarstwach indywidualnych problemem jest sposób wyceny nieopłacanej pracy rolnika i dlatego zdecydowano się na używanie takich wskaźników. Dodał również, że w prezentacji posługiwał się danymi, które są również oficjalnymi danymi FADN liczonymi na średnie gospodarstwo w Republice Czeskiej i w Polsce. Podkreślił, że powinno się kontynuować prowadzenie analiz, dokonując porównywania gospodarstw tego samego rodzaju. Na pytanie o dopłaty Josef Hanibal odpowiedział, że czescy rolnicy uważają dopłaty za potrzebne, a w przypadku ich wycofania proponują w pierwszej kolejności zrobić to względem Austrii, Niemiec czy Francji.

Pytanie do Josefa Hanibala skierował również Roman Chmielewski z Ministerstwa Rozwoju Regionalnego, członek Komitetu Krajowego FADN, dotyczyło ono kształtowania się wyników w układzie regionalnym. Pytał, czy podobnie jak w Polsce w Czechach są tak duże różnice w poszczególnych regionach?

Odpowiedź była twierdząca. Jak podkreślił pytany, bardzo ważne jest położenie gospodarstwa, ale ważna jest również jego powierzchnia. Przy obszarze 50 ha, dopłaty, jakie otrzymuje rolnik zapewniają dochód wystarczający dla całej rodziny.

Głos zabral także dr Szilárd Keszthelyi, który przyznał, że podobne problemy występują również na Węgrzech, dlatego chciałby poinformować o metodzie stosowanej na Węgrzech. Jest ona używana przy porównywaniu gospodarstw typu przedsiębiorstwo i gospodarstw indywidualnych. Polega na tym, że liczone są opłaty lub wynagrodzenia w przedsiębiorstwach rolnych w porównaniu z tym co zarabiają rolnicy indywidualni. Dzięki temu jest możliwość porównania tych dwóch sektorów. Podkreślił również, że w zeszłym roku przeprowadzone zostały przez instytut węgierski bardzo ważne badania które pokazały, że 54% ogólnej dopłaty dla rolnictwa przechodzi do innych sektorów.

Tomaž Cör podkreślił, że w Słowenii dopłaty stanowią ok. 30% dochodu w gospodarstwach. Wsparcie to jest bardzo ważne, szczególnie w sytuacji, gdy uprawy prowadzone są na stokach górskich i większość prac wykonywana jest ręcznie. Z tego powodu również wyniki, jakie uzyskują rolnicy są znacznie słabsze, ale to nie wynika z ich lenistwa czy złej organizacji tylko z warunków w jakich gospodarują.

Dr Roman Sass, Dyrektor Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Minikowie, na podstawie wyników badań dla mleka stwierdził, że państwa UE położone na północy Europy ponosiły wyższe koszty, ale jednocześnie otrzymywały wyższe dopłaty, podczas gdy na południu Europy koszty produkcji i dopłaty były niższe. Celowym byłoby zbadanie czy ta zależność jest trwała i czy utrzymuje się w długim okresie czasu.

Dr inż. Lech Goraj, nawiązując do wcześniejszych głosów w dyskusji podkreślił wagę założeń metodycznych w procesie prowadzenia badań i opracowywania wyników. Wiele problemów jest wciąż nierozwiązanych, np. sposób wyceny pracy rolnika. Razem ze zmianą zasad Wspólnej Polityki Rolnej zmieniają się oczekiwania Komisji Europejskiej względem krajów członkowskich, a to często pociąga za sobą konieczność rejestrowania dodatkowych informacji oraz dostosowanie założeń metodycznych. Podkreślił, że warto spotkać się, w węższej grupie dla poprawy i rozwoju metodyki czy uzupełniania pewnych informacji, tak jak robią to koledzy z Komisji DG AGRI, a wszystkie uwagi, które padają na takich spotkaniach są jak najbardziej cenne, szczególnie, że baza danych jest porównywalna.

W odniesieniu do analiz na szczeblu UE głos zabrala Pani Sophie Helaine. Stwierdziła, że faktycznie takie kraje jak Hiszpania i Grecja ponoszą znacznie niższe koszty niż np. kraje skandynawskie. Na północy nakłady są większe, ale ma to związek ze skalą produkcji, której rozmiar jest znacznie większy niż na południu Europy. Na południu jest więcej upraw wieloletnich, natomiast na północy znacznie bardziej intensywna produkcja mleka i zbóż. Zatem trudno bezpośrednio porównywać w krajach to, co one produkują. Należy zachować ostrożność w kwestiach efektywności, bo to jest zaledwie część obrazu. Ważne jest również, na jakim poziomie porównujemy wyniki. Dla przykładu Dania pod względem wysokości wartości dodanej liczonej według kosztów czynników wytwórczych (łącznie z saldem dopłat i podatków) jest na pierwszej pozycji, natomiast, jeżeli weźmiemy pod uwagę dochodowość i rentowność, to gospodarstwa duńskie są w bardzo złej kondycji.

Pani Valda Bratka z Łotwy w odpowiedzi na pytanie profesora Józwiaka na temat kosztów pracy odpowiedziała, że cała jej prezentacja była oparta na danych FADN z Łotwy, Litwy czy Estonii lub średnich danych europejskich i odnosiła się tylko do gospodarstw rolniczych.

Dr inż. Lech Goraj, odpowiadając na zadane mu pytanie, podkreślił, że prognoza została wykonana przez Komisję Europejską, jest produktem Komisji, natomiast on jedynie przekazał tę informację, by inni mogli te prognozę znaleźć i przeanalizować.

Pani Zdzisława Dziduch, Koordynator w Świętokrzyskim Ośrodku Doradztwa Rolniczego z siedzibą w Modliszewicach, stwierdziła, że według niej dopłaty w Polsce nie rozleniwiają rolników, przeciwnie sprawiły, że rolnicy zaczęli zagospodarowywać ziemię, gospodarstwa się rozwinęły, powstały różne inwestycje np. te związane z ochroną środowiska

naturalnego. Mówiła również o trudnej sytuacji wielu gospodarstw. Zasugerowała, aby gromadzone dane i wyniki badań w większym stopniu były wykorzystywane do wykonywania prognoz.

Dr inż. Lech Goraj nawiązał do dyskusji, która toczy się ostatnio w Polsce o niemoralnym zachowaniu rolników, którzy używają ziarna zbóż do celów grzewczych. Cena zboża stanowi 1/3 albo 1/4 ceny węgla. Skrytykował włączające się w tą dyskusję różne autorytety, które sugerują, że spalanie ziarna jest grzechem (spalanie chleba). Według niego tego typu podejście do sprawy to „ustawienie rolnika w kącie”, szczególnie, że z drugiej strony zachodzi pytanie czy robienie wysokoprocentowych alkoholi (również z chleba) jest moralne? Według niego kiedy rolnicy zobaczyli jak duża jest różnica w cenie między zbożem a węglem, postanowili ogrzewać zbożem zamiast transferować swój dochód do innych działów. I trzeba raczej im pogratulować.

Profesor Wojciech Józwiak zauważył ponownie, że badania dotyczące wpływu dopłat na innowacyjność działań podejmowanych przez rolników są badaniami francuskimi (INRA), a nie jego osobistymi i tych wyników nie należy lekceważyć. Jeszcze raz nawiązał do porównywalności prezentowanych danych czyli, że należy porównywać wyniki gospodarstw o takiej samej wielkości ekonomicznej lub należące do określonego typu rolniczego. Porównywanie wyników tzw. „gospodarstw średnich” dla poszczególnych krajów obarczone jest dużym błędem. Skierował też kilka słów do Pana dr Sasa i nawiązał do pytania o efektywność i zmiany efektywności. Podkreślił, że dr inż. Floriańczyk na podstawie materiałów rachunków ekonomicznych dla rolnictwa analizował problematykę zmian efektywności gospodarowania technicznej i efektywności finansowej z użyciem indeksów Mankwista. Zaznaczył, że badania te wykazały, że przyrost efektywności gospodarowania w polskim rolnictwie nie był wcale imponujący, biorąc pod uwagę 10 krajów przyjętych do UE w roku 2004. Polska jest na trzecim miejscu od końca na 10 krajów. Takie analizy są sporządzane z użyciem „dość porządnej metodyki na dość porządnej bazie materiałów empirycznych”. Profesor, stwierdził również, że wyniki analiz, jakie wykonano na danych Polskiego FADN wskazują, że gospodarstwa o wielkości ekonomicznej powyżej 16 ESU są konkurencyjne względem innych krajów, problem tylko w tym, że takich gospodarstw jest bardzo mało. Gospodarstwa mniejsze – biorąc pod uwagę ich wielkość ekonomiczną – nie odtwarzają w pełni zużywającego się majątku i w dłuższej perspektywie nie mają one szans przetrwania. Koszty produkcji w tych gospodarstwach są bardzo wysokie, często znacznie przewyższają przychody, gospodarstwa te funkcjonują tylko dlatego, że opłata pracy własnej jest bardzo niska.

Dr inż. Lech Goraj poruszył problem struktury agrarnej w Polsce, z powodu której gospodarstw o wielkości ekonomicznej powyżej 100 ESU jest zaledwie 0,11%, a poniżej 2 ESU – aż 68,02%.

Dyrektor Pomorskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego Aldona Łoś zauważyła, że około 30% społeczeństwa to rolnicy, część to pokoleniowe rodziny rolników, a niekiedy rolnikami stają się lekarze czy nauczyciele, to sprawia, że sposób gospodarowania zmienia się. Opłacalność produkcji jest problemem, często koszty są wysokie, ale mamy bardzo dobrą żywność, której nikt nie reklamuje. Jakość produktów powinna stać się naszym atutem.

Dr inż. Lech Goraj stwierdził, że jest to pole do działania organizacji rolniczych. Postawił pytanie - dlaczego na rolników europejskich nakłada się różne ograniczenia, standardy, jakie dana produkcja powinna spełnić, a importowane są produkty rolnicze spoza obszaru UE, które wytwarzane są bez ograniczeń jakich muszą przestrzegać rolnicy europejscy.

Zdzisław Kamiński, Wicedyrektor Warmińsko-Mazurskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego (Oddział w Olecku) podkreślił, jak ważna jest rola doradców oraz ich wiedza

w zbieraniu danych, na podstawie których później są robione wszystkie analizy, o których była mowa na konferencji. Zaznaczył również, że dopłaty są bardzo ważne dla Polaków. Rolnicy, którzy je otrzymują bardzo dużo inwestują, gospodarstwa się rozwijają, sprzęt jest na miarę „starej”, unijnej 15-ki, a nawet czasem lepszy. Zwrócił uwagę na fakt, że wyniki rachunkowości w zbyt małym zakresie wykorzystywane są w skali „makro”. Podczas gdy dla rozwoju i sprawnego funkcjonowania poszczególnych gospodarstw są one bardzo ważne i przydatne, dotyczy to np. współpracy z bankami. Postulował również, kierując swój wniosek do przedstawiciela Komisji Europejskiej Sophie Helaine, aby materiał empiryczny, jaki jest gromadzony w systemie FADN nie był już poszerzany.

Sophie Helaine w odpowiedzi stwierdziła, że nie jest to możliwe, ponieważ Wspólna Polityka Rolna jest płynnie modyfikowana i koniecznym jest używanie różnych danych mikroekonomicznych, aby odpowiedzieć na nowe pytania. Pojawiają się także kolejne wyzwania, jeżeli chodzi o nowe obszary działań, wykonywane są różne analizy sektorowe i to jest powód rozszerzania zakresu gromadzonych danych. Podkreśliła, że na komitecie zarządzającym, jeżeli jest potrzeba nowych danych, to dokonywana jest również ocena kosztów i wtedy zapada ostateczna decyzja.

Nawiązując do wypowiedzi profesora Józwiaka Sophie Helaine podkreśliła, że nie tylko „średnie” są poszukiwane. Na stronie internetowej Komisji Europejskiej można znaleźć publikacje związane z kosztami produkcji w sektorze wołowiny, mleka, trzody chlewnej, upraw rolnych, a także wskaźniki finansowe, mapy, które zawierają wyniki poszczególnych gospodarstw rolnych. Istnieje także duża część poświęcona dystrybucji. Podkreśliła ponownie, że wszystko zależy od tego co chce się analizować, a średnia posiada pewne znaczenie, ale nie stanowi całości obrazu. Zainteresowani mogą przestudować te badania i znaleźć wiele odpowiedzi.

Sophie Helaine

Komisja Europejska

DG AGRI L.3

**Analiza struktury produkcji i wyników
ekonomicznych gospodarstw rolnych Unii
Europejskiej. Wpływ rozszerzenia UE**

**Uwagi metodyczne do wyników
gospodarstw rolnych w 2007 r.
objętych FADN**

**Analiza struktury produkcji i wyników ekonomicznych gospodarstw rolnych Unii Europejskiej.
Wpływ rozszerzenia UE**

DG AGRI L.3. Sophie HELAINE – 5-ta rocznica Polskiego FADN 08.09.2009

Wstęp

- Rozszerzenie UE w 2004 ⇨
  - + 1 million gospodarstw reprezentowanych w FADN
  - + zróżnicowanie
    - Status prawny
    - Wielkość...
  - ↪ Miarodajność dochodu z tradycyjnego, rodzinnego gospodarstwa rolnego

2

Struktura produkcji

1. Typy rolnicze w EU (2007)

	Uprawy polowe	Uprawy trwałe	Ziemie starejsze (z wyłączeniem kierownicy)	Coropadkowe iniszne
EU-10	19%	7%	18%	48%
EU-2	16%	2%	27%	50%
EU-15	21%	34%	23%	16%
EU-27	20%	23%	23%	29%

2007 Wyniki wstępne
 Źródło: DG AGRI EU FADN

2. Osobowość prawna

2007 Wyniki wstępne

Źródło: DG AGRI EU FADN

5

Średnia powierzchnia gospodarstwa z osobowością prawną (w ha)

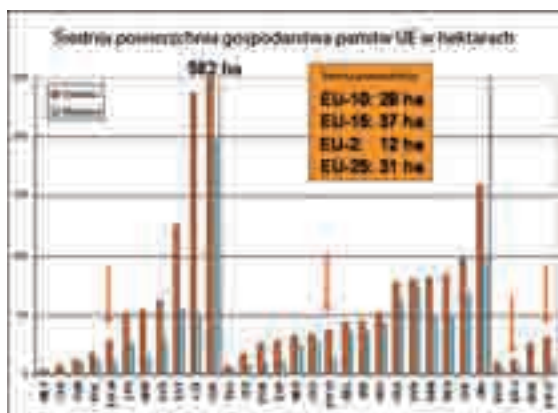
	Gospodarstwa indywidualne	Spółki	Inne
EU-10	20	21	567
EU-15	31	86	82
EU-2	7	75	194
EU-27	24	85	133

2007 Wyniki wstępne

Źródło: DG AGRI EU FADN

6

3. Powierzchnia

2007 Wyniki wstępne

Źródło: DG AGRI EU FADN

7

3. Powierzchnia

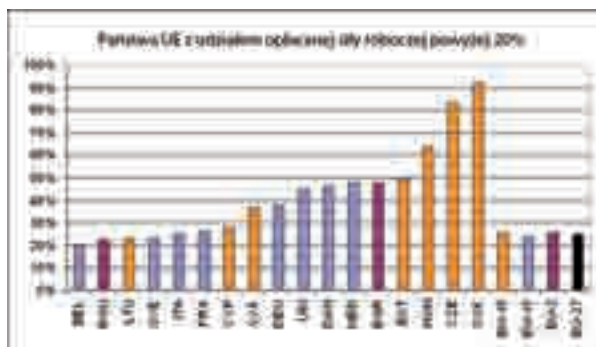
	P5	Mediana	P95	Max
EU-10	2.6	11	67	9 651
MLT	0.0	2	9	30
SVK	30.4	195	2 382	7 165
EU-15	1.3	12	139	7 845
ELL	1.2	4	22	180
UK	13.7	96	449	7 845
EU-2	0.1	4	20	11 109
EU-27	1.0	9	116	11 109

2007 Wyniki wstępne

Źródło: DG AGRI EU FADN

8

4. Siła robocza

2007 Wyniki wstępne

Źródło: DG AGRI EU FADN

9

4. Siła robocza

- Gospodarstwa bez pracy członków rodziny:
  - 32% na Słowacji
  - 14% w Czechach
  - 9% w Rumuni
  - 8% na Węgrzech...

10

Wybór gospodarstw Typologia i ważenie

Wybór gospodarstw

- Słowacja pole obserwacji : 5% gospodarstw wytwarzających 90% SGM...
- Rumunia i Bułgaria: próg 1 ESU i ciągle mniej niż 30% gospodarstw oraz mniej niż 80% SGM

12

Ważenie

- Różnorodność gospodarstw w klasach dużej wielkości ekonomicznej
  - ✖ Grupowanie według klas wielkości 9 i 10
  - ✖ Specyficzne ważenie dla bardzo dużych gospodarstw?
- ↳ Nowa typologia = 14 klas wielkości ekonomicznej
- Brak warstwowania dla gospodarstw z osobowością prawną...

13

Analiza ekonomiczna

Nowe wskaźniki dochodu/nadwyżki

Dochód rodziny rolniczej

Dochód netto z gospodarstwa

+ odsetki

- Koszty pracy rodziny

- Koszty ziemi własnej

- Koszty kapitału

= Zysk (przed opodatkowaniem)

15

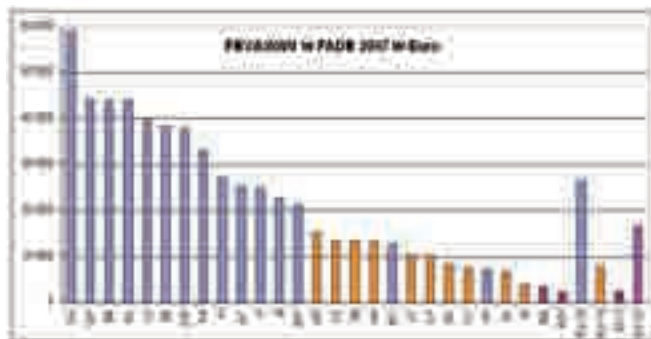
Dochody w FADN 2007 w €

2007*	EU-10	EU-15
FNVA	15 200	40 200
FNI	10 800	27 600
ZYSK	4 600	2 800
FNVA/AWU	7 900	26 300
ZYSK/AWU	2 400	1 800

* Wyniki wstępne

16

Dochody w FADN 2007

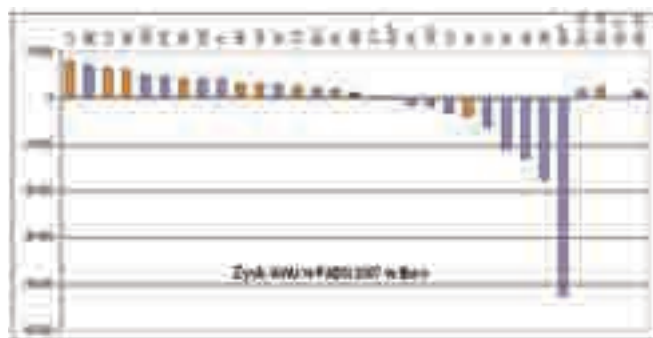

Źródło: DG AGRI EU FADN

* Wyniki wstępne

17

Dochód w FADN 2007

Źródło: DG AGRI EU FADN

* Wyniki wstępne

18

Dziękuję za uwagę

Uwagi metodyczne do wyników gospodarstw rolnych w 2007r. objętych FADN

Sophie Helaine

Komisja Europejska, Dyrekcja Generalna ds. Rolnictwa (DG AGRI L.3)

Abstrakt

Tabela nr 1 przedstawia porównanie pomiędzy głównymi wskaźnikami dochodu dla gospodarstw rolnych objętych FADN za rok 2007.

W 2007 r. średnia wartość **FNVA/AWU** dla UE-27 wynosiła 16 800 €, oscylując pomiędzy 26 300 € w przypadku UE-15 a 7 900 € w przypadku UE-10 oraz 2 500 € w UE-2. W porównaniu z 2006 r. w UE-15 jest ona wyższa o 14%, a w UE-10 o 34%. Wysokie ceny głównych produktów rolnych mogą wyjaśnić lepsze wyniki za rok 2007. Różnice między grupami UE są na przeciętnym poziomie, natomiast między państwami członkowskimi są one duże. W 2007 r. najwyższą średnią wartość FNVA/AWU odnotowano w Danii na poziomie 58 900 €, a najniższą w Rumunii na poziomie 2 300 €

W UE-27 **zysk** (przed opodatkowaniem) osiągnął poziom 1 500 € za AWU w 2007 r. Różnice w zysku nie są znaczne pomiędzy grupami UE: 1 800 € w przypadku UE-15, 2 400 € w przypadku UE-10 oraz 0 € w przypadku UE-2. Niektóre państwa członkowskie, takie jak Dania, Szwecja, Holandia i Irlandia, mają bardzo negatywne wyniki.

Należy przypomnieć, że dochody netto w gospodarstwach rolnych w Danii są również bardzo niskie. Główną tego przyczyną jest fakt, iż płace za godzinę i czynsz za ha należą tu do najwyższych w UE, a spadkobiercy muszą odkupić od rodziców gospodarstwo rolne. W konsekwencji czynniki własne są również bardzo kosztowne. Koszty gruntów również stanowią znaczne obciążenie w Holandii i Irlandii. W Szwecji i Holandii główną siłą napędową ujemnych dochodów są koszty pracy.

Tabela 1: Wskaźniki średnich dochodów w FADN za rok 2007

	Wartość dodana netto	Dochód netto z gosp.rolnego	Zysk	Przeływ środków pieniężnych**	Wartość dodana netto/AWU	Dochód z rodzinnego gosp. rol./FWU***	Zysk/AWU	Przeływ środków pieniężnych /AWU
BE	84 500	59 600	13 700	47 900	43 800	38 700	7 100	24 800
DK	91 200	2 500	-65 600	54 800	58 900	3 000	-42 400	35 300
DE*	86 700	47 900	9 100	44 500	37 700	30 900	4 000	19 400
EL*	14 900	13 100	2 500	14 200	12 700	12 500	2 200	12 100
ES*	28 800	24 100	6 700	22 800	21 300	22 000	4 900	16 900
FR	63 000	39 900	8 500	39 400	33 000	28 400	4 500	20 600
IE	25 600	21 000	-12 300	22 700	22 600	19 800	-10 900	20 100
IT	34 800	28 000	5 600	31 500	24 800	26 500	4 000	22 400
LU	66 500	50 800	-5 400	34 300	40 100	36 200	-3 200	20 700
NL	121 300	44 900	-35 700	55 700	43 800	31 100	-12 900	20 100
AT	40 400	32 800	4 500	27 400	25 400	22 200	2 800	17 200
PT	11 600	9 200	-2 200	6 700	7 200	6 800	-1 400	4 200
FI	39 600	28 200	-8 800	18 700	27 100	23 200	-6 000	12 800
SE	57 700	29 300	-26 100	26 100	38 400	25 400	-17 400	17 400
UK*	104 600	59 800	-4 000	45 200	44 100	45 800	-1 700	19 100
CY	12 100	8 500	300	10 000	10 200	7 300	200	8 400
CZ	111 200	39 200	20 200	26 300	13 500	16 700	2 500	3 200
EE	36 800	24 700	17 000	14 900	13 400	12 600	6 200	5 400
HU	24 700	11 300	5 700	16 400	13 200	14 200	3 000	8 800
LT	20 900	19 000	15 700	13 500	10 500	11 500	7 900	6 800
LV	17 500	13 800	15 100	8 000	7 600	8 000	6 500	3 500
MT	29 000	24 600	5 800	22 300	15 300	14 700	3 100	11 800
PL	11 700	9 900	3 500	8 300	6 700	6 500	2 000	4 800
SK	141 900	11 800	68 500	55 900	8 400	20 800	4 100	3 300
SI	6 800	6 100	-6 400	3 400	3 900	3 700	-3 700	1 900
BG	8 500	4 800	2 900	4 600	3 500	2 600	1 200	1 900
RO*	4 800	3 200	-300	2 600	2 300	1 700	-100	1 300
EU-15	40 200	27 600	2 800	27 900	26 300	23 400	1 800	18 300
EU-10	15 200	10 800	4 600	9 500	7 900	7 100	2 400	5 000
EU-2	5 300	3 400	100	2 900	2 500	1 800	0	1 400
EU-27	28 800	19 800	2 600	19 600	16 800	14 900	1 500	11 500

* Wyniki wstępne

** Przeływ środków pieniężnych z uwzględnieniem transakcji kapitałowych, dłużnych i operacji zaciągania i udzielania pożyczek.

*** Dochody z rodzinnych gospodarstw rolnych są obliczane jedynie w przypadku gospodarstw wykorzystujących do prac członków rodziny.
Źródło: DG AGRI EU FADN

Poza tym uporządkowanie państw członkowskich według wskaźnika zysk/AWU jest całkowicie odmienne w porównaniu z uporządkowaniem według wskaźnika FNVA/AWU. W Danii w 2007 r. odnotowano najniższy zysk na AWU na poziomie -42 400 €, a na Litwie najwyższy na poziomie 7 900 €. Czy wynika z tego zatem wniosek, że rolnicy w Danii są mniej wydajni niż rolnicy na Litwie lub że wielu z nich zaprzestanie jutro produkcji? Nie, analiza tych wyników jest o wiele bardziej skomplikowana.

Poziom zysków jest bezpośrednio związany z **kosztami pracy członków rodziny** stanowiącymi 21% kosztów całkowitych (w których uwzględniono koszt czynników własnych) w UE-15. Udział kosztów pracy członków rodziny w kosztach całkowitych zależy od płacy za godzinę w danym państwie członkowskim (patrz załącznik nr 2), od udziału pracy nieopłaconej i od sumy innych kosztów. Na przykład najwyższą płacę za godzinę odnotowano w Danii (21 €/godz.), ale koszty pracy członków rodziny stanowią „tylko” 11% kosztów

całkowitych. Natomiast w Grecji, gdzie pracownikom płaci się 3,5 €/godz., koszty pracy członków rodziny stanowią blisko 40% kosztów całkowitych.

Koszty pracy członków rodziny są wyceniane w celu porównania gospodarstw rolnych wykorzystujących wyłącznie opłacaną siłę roboczą do gospodarstw rolnych bazujących głównie na pracy członków rodziny. Należy jednak pamiętać, że przeprowadzenie wiarygodnej wyceny stanowi trudne zadanie, ponieważ zapisy liczby godzin przepracowanych w gospodarstwie rolnym mogą być przeszacowane, a ustalenie odpowiedniego wynagrodzenia za pracę członków rodziny nie jest łatwe. Rolnicy mogą rzeczywiście zgadzać się na wynagrodzenie niższe niż średnia płaca w rolnictwie. Uprawianie roli może być traktowane jako sposób na życie lub rolnicy mogą korzystać z innych źródeł dochodu dla ich gospodarstw domowych (inne formy działalności zarobkowej związane z gospodarstwem rolnym, małżonek pracujący poza gospodarstwem).

Interpretacja wyników dotyczących **kosztów kapitału własnego** jest trudna. W Finlandii, na Słowacji, w Rumunii, Bułgarii, na Węgrzech, w Polsce, na Litwie i na Łotwie (patrz Tabela 2) szacunkowe koszty kapitałowe są ujemne, ponieważ wycena opiera się na rzeczywistej stopie procentowej, tzn. stopie procentowej pomniejszonej o stopę inflacji, a w tych państwach członkowskich stopa inflacji była wyższa od stopy procentowej. Zjawisko to wyjaśnia, dlaczego najwyższe zyski odnotowuje się na Litwie i Łotwie, podczas gdy w tych państwach członkowskich wskaźnik FNVA/AWU i przepływ środków pieniężnych na AWU są raczej ograniczone. Natomiast w Danii przepływ środków pieniężnych wskazujący zdolność gospodarstw rolnych do oszczędzania i samofinansowania jest bardzo wysoki.

Konkludując, zysk przydaje się przy porównywaniu między sobą państw członkowskich. Niemniej jednak dodatkowe wskaźniki dochodów i przepływ środków pieniężnych powinny zawsze być uwzględniane, aby ukazać szerszy obraz sytuacji. Zysk ujemny (przed opodatkowaniem) jest możliwy do zaakceptowania przez rolników w okresie kilku lat, o ile pogodzą się oni z faktem, że nie wszystkie czynniki produkcji, w szczególności ich pracy, mają w pełni pokrycie w wynagrodzeniu.

---

¹ Dlatego też wprowadzono ograniczenie w wysokości 3 000 godzin na AWU.

Tabela 2: Średnie koszty na gospodarstwo rolne w FADN za rok 2007

	a	b	c	d	e	f	g	h	i = a+b+c+e+f+g	j = i+h+d
	Zużycie pośrednie	Amortyzacja	Płace	Praca członków rodziny	Dzierżawa	Grunty własne	Kapitał własny	Oddażki	Łącznie koszty bez czynników własnych	Łącznie koszty z czynnikami własnymi
BE	118 200	23 400	8 600	36 400	7 400	3 300	6 200	7 400	164 900	203 400
DK	191 100	33 300	26 500	35 000	14 000	32 900	300	48 400	313 300	333 100
DE*	143 200	26 300	17 800	25 600	13 100	7 700	5 500	5 700	206 200	239 300
EL*	7 700	2 600	1 000	8 500	800	1 200	800	0	12 200	22 700
ES*	17 500	2 600	3 400	14 200	1 000	2 600	600	200	24 700	41 900
FR	84 500	24 100	10 000	26 400	10 000	2 200	2 800	4 200	132 800	160 000
IE	28 400	8 400	1 400	21 400	1 800	8 700	3 200	1 200	41 300	73 300
IT	23 400	6 500	5 500	18 200	1 400	2 400	1 700	200	36 900	59 100
LU	90 200	44 400	5 100	28 700	7 900	8 400	19 100	8 500	156 000	203 700
NL	237 800	45 200	36 500	46 100	10 700	23 000	11 500	28 000	358 200	410 800
AT	39 800	14 900	1 500	20 600	2 200	4 900	2 800	1 800	60 200	86 700
PT	13 100	3 700	2 000	9 700	500	800	1 000	200	19 400	30 700
FI	65 600	23 000	5 100	30 400	3 300	6 900	-400	3 800	100 800	134 000
SE	116 200	22 200	11 400	42 300	8 800	9 000	4 200	8 200	166 800	214 100
UK*	157 000	25 800	27 500	36 300	10 200	16 600	11 000	7 900	228 400	284 400
CY	17 700	4 100	2 800	7 200	800	400	500	100	25 500	33 600
CZ	221 100	30 300	61 900	13 300	9 100	1 400	4 300	3 400	325 800	341 400
EE	54 800	9 400	10 300	11 000	700	600	-4 000	2 400	77 600	82 900
HU	48 400	8 000	9 100	4 900	2 900	1 400	4 000	2 000	70 400	73 900
LT	19 100	4 000	1 900	7 000	900	600	-4 300	700	26 600	29 200
LV	29 400	5 500	4 100	7 400	400	600	-9 300	1 400	40 800	38 100
MT	40 100	3 400	3 500	17 300	200	0	1 500	600	47 800	66 100
PL	15 600	3 600	1 100	6 400	200	700	-800	200	20 800	26 900
SK	350 700	148 600	114 200	9 200	14 500	1 300	-67 200	9 800	637 800	571 300
SI	15 300	5 500	500	11 100	200	600	800	100	21 700	34 100
BG	11 400	1 600	2 200	2 400	1 300	200	-600	300	16 800	18 400
RO*	6 100	1 100	1 300	4 500	300	400	-1 500	100	8 900	12 200
EU-15	45 400	10 300	6 600	18 600	3 600	4 000	2 200	2 500	68 400	90 700
EU-10	23 300	5 100	3 200	6 700	700	800	-1 200	500	32 800	38 500
EU-2	6 800	1 100	1 400	4 300	400	400	-1 400	100	9 900	13 000
EU-27	33 800	7 600	5 000	13 600	2 400	2 700	900	1 600	50 400	65 900

* Wyniki wstępne

Źródło: DG AGRI EU FADN

Wycena kosztów własnych czynników stałych

• **Koszty pracy członków rodziny:** są wyceniane na podstawie płac, które właściciel gospodarstwa rolnego musiałby zapłacić, jeśli zatrudniłby pracowników do wykonywania prac wykonywanych przez członków rodziny.

Koszty te są wyceniane jako średnia płaca regionalna za godzinę uzyskana z bazy danych FADN², pomnożona przez liczbę godzin przepracowanych przez członków rodziny w gospodarstwie rolnym.

Ogólnie przyjmuje się, że liczba godzin przepracowanych przez członków rodziny jest czasem przeszacowana. Dlatego też w metodzie tej stosuje się 3 000 godzin na roczną jednostkę pracy (jest ona równa 8,2 godz. dziennie, 365 dni w roku i odpowiada mniej więcej czasowi, jaki rolnik zajmujący się hodowlą krów mlecznych może spędzić³).

• **Koszt ziemi własnej:** jest wyceniany na podstawie dzierżawy, którą właściciel gospodarstwa rolnego musiałby zapłacić, jeśli dzierżawiłby uprawianą ziemię.

Koszt ten jest wyceniany jako iloczyn powierzchni posiadanych gruntów i opłacanej dzierżawy za ha w tym samym gospodarstwie rolnym lub jeśli ziemia w ramach gospodarstwa rolnego nie jest dzierżawiona jako iloczyn powierzchni posiadanych gruntów i średniej dzierżawy opłacanej za ha w tym samym regionie i w tym samym typie rolniczym⁴.

• **Koszt kapitału własnego:** koszt kapitału własnego (upraw trwałych, budynków, maszyn i wyposażenia, gruntów leśnych, zwierząt hodowlanych i zapasów roślin uprawnych) jest wyceniany na podstawie odsetek, jakie właściciel musiałby zapłacić, jeśli musiałby pożyczyć wszystkie pieniądze na zakup swoich aktywów.

Odsetki płacone na rzecz kapitału nie są znane, ponieważ informacja ta jest opcjonalna. Niemniej jednak aby uwzględnić rzeczywistą stopę procentową dla gospodarstwa rolnego, wyliczana jest „ważona” stopa procentowa jako średnia ważona stopy procentowej dla zobowiązań oraz długoterminowej stopy procentowej ogłaszanej przez Eurostat dla wartości netto. Ważona stopa procentowa jest korygowana o stopę inflacji⁵. Należy zauważyć, że w państwach członkowskich, w których inflacja jest na niskim poziomie, wycena kosztów kapitału własnego może w ostateczności dać wynik ujemny.

Wreszcie, wartość kapitału własnego jest wyceniana jako średnia wartość aktywów (wycena zamknięcia plus otwarcia podzielona przez 2) pomnożona przez stopę procentową skorygowaną o inflację.

W przypadku Luksemburga i Estonii, w których nie ma stopy procentowej dla 10-letnich obligacji stosuje się stawkę obliczaną w oparciu o FADN (odsetki całkowite/ zobowiązania całkowite w wartości wykazanej na stan końcowy). W przypadku Czech i Rumunii stosuje się stopę procentową dla 5-letnich obligacji.

Cały kapitał obrotowy nie jest wyceniany, ponieważ w niektórych państwach członkowskich ta zmienna nie jest wiarygodna. Niemniej jednak wartość zapasów roślin uprawnych jest brana pod uwagę.

---

² Jeśli nie ma wystarczającej ilości gospodarstw rolnych (mniej niż 20) z najemnymi pracownikami na poziomie regionalnym uwzględnia się średnią krajową.

³ Ograniczenie metody wyceny polega na tym, że jeśli rolnik otrzymywałby pensję, prawdopodobnie pracowałby mniej.

⁴ Jeśli w danym regionie w przypadku danego typu rolniczego nie ma wystarczającej ilości gospodarstw rolnych (mniej niż 20), stosuje się krajową stawkę dzierżawy za ha dla danego typu rolniczego (stosuje się klasyfikację TF8)

⁵ Stopa inflacji opiera się na indeksach cen Eurostatu dla składników majątku trwałego brutto (dostępne od 1996 r.).

Stopa inflacji stosowana w przypadku wyceny kosztów kapitału

(wycena oparta na indeksach cen Eurostatu dla informacji na temat składników majątku frwaltego brutto 2000 = 100 (w oparciu o euro)).

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
AT	-1.1%	-1.6%	0.5%	1.0%	1.6%	1.0%	0.6%	0.7%	1.3%	2.1%	2.2%	3.2%	3.0%
BE	-1.1%	-2.4%	1.0%	2.5%	2.1%	0.6%	-0.6%	1.2%	2.6%	1.4%	3.7%	2.2%	2.3%
BG	-10.9%	19.3%	8.5%	2.7%	1.4%	4.6%	0.6%	-0.6%	4.7%	5.1%	7.9%	8.1%	9.8%
CY	3.6%	4.3%	2.2%	2.1%	2.2%	2.5%	3.3%	1.4%	4.6%	5.8%	3.8%	3.2%	4.4%
CZ	7.2%	2.1%	4.3%	1.0%	7.4%	5.5%	8.2%	-2.4%	1.6%	7.3%	6.4%	3.0%	12.1%
DE	-2.6%	-3.1%	-1.2%	-0.7%	0.3%	-0.8%	-1.1%	-1.2%	0.3%	0.0%	0.5%	2.6%	1.1%
DK	-0.2%	-1.1%	-0.4%	1.8%	0.8%	2.6%	2.0%	0.5%	0.9%	1.6%	1.4%	4.7%	2.4%
EE	7.1%	3.4%	-0.3%	2.6%	2.9%	6.0%	0.9%	0.6%	3.3%	4.0%	8.7%	7.1%	-0.7%
ES	4.2%	0.0%	0.8%	4.2%	7.2%	3.7%	4.7%	5.0%	5.4%	5.8%	5.2%	2.7%	1.5%
FI	-1.7%	1.4%	-0.2%	2.6%	3.7%	2.0%	-2.3%	-1.5%	1.3%	3.6%	3.3%	4.5%	3.9%
FR	1.2%	-1.5%	0.2%	0.7%	1.9%	1.5%	1.3%	1.2%	3.0%	3.0%	4.0%	2.9%	3.9%
GR	6.5%	5.4%	-1.5%	4.5%	0.1%	1.3%	1.6%	2.0%	1.3%	2.0%	2.7%	2.1%	3.3%
HU	4.1%	7.2%	-2.0%	3.3%	5.7%	8.9%	8.0%	-1.0%	4.2%	4.0%	-0.8%	7.9%	2.8%
IE	6.7%	12.4%	2.7%	7.8%	9.6%	7.7%	4.4%	4.9%	6.1%	3.4%	6.0%	1.4%	-5.5%
IT	11.8%	4.3%	1.2%	1.6%	2.9%	2.1%	2.9%	1.5%	2.7%	3.0%	2.7%	2.6%	3.2%
LT	7.6%	17.0%	-1.0%	0.2%	13.4%	4.2%	0.8%	0.2%	0.6%	5.6%	6.4%	8.9%	7.2%
LU	-0.9%	-1.5%	0.1%	1.6%	2.8%	2.7%	0.5%	-0.3%	0.2%	2.6%	0.4%	1.5%	2.0%
LV	16.3%	5.2%	-1.2%	13.2%	19.3%	1.0%	-9.9%	-8.1%	1.8%	5.1%	12.9%	26.3%	13.3%
MT						3.9%	2.2%	-3.4%	0.5%	-0.8%	6.5%	3.8%	6.3%
NL	-1.6%	-3.0%	-0.1%	1.8%	3.1%	3.1%	2.8%	1.5%	1.1%	1.3%	2.0%	1.9%	2.1%
PL	8.3%	4.4%	4.2%	-2.5%	11.7%	10.3%	-4.5%	-10.9%	-0.7%	13.3%	4.5%	6.7%	10.3%
PT	3.1%	2.2%	0.9%	2.7%	4.5%	2.4%	2.4%	1.2%	2.4%	2.5%	2.8%	2.2%	2.1%
RO					21.2%	10.5%	2.3%	0.5%	5.8%	23.4%	10.4%	15.6%	1.5%
SE	8.6%	-0.5%	-1.5%	3.3%	7.4%	-6.0%	2.9%	-0.2%	-0.2%	-0.5%	2.2%	2.3%	-0.9%
SI	-1.2%	1.1%	3.6%	-0.1%	-0.7%	-0.3%	0.0%	0.9%	4.0%	4.3%	2.5%	3.9%	4.2%
SK	9.5%	6.0%	1.9%	-5.8%	11.1%	4.7%	5.5%	5.5%	6.6%	6.5%	5.7%	11.5%	10.1%
UK	3.7%	16.8%	1.5%	3.4%	8.8%	-1.8%	0.3%	-7.1%	4.2%	1.4%	2.2%	1.1%	-13.1%

Note: For Greece 1996 to 2000 the calculation is based on the price indexes for Gross domestic product

Uwaga: w przypadku Grecji w latach 1996-2000 wycena jest oparta na indeksach cen dla produktu krajowego brutto.

Stopa procentowa – Dochody z 10-letnich obligacji rządowych

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
BE	6.49	5.75	4.75	4.75	5.59	5.13	4.99	4.18	4.15	3.43	3.81	4.06
BG	-	-	-	-	:	:	8.26	6.42	5.25	3.8	4.01	4.42
CZ	-	-	-	-	6.94	6.31	4.87	:	:	:	:	:
DK	7.19	6.25	4.94	4.92	5.64	5.08	5.06	4.31	4.3	3.4	3.81	4.02
DE	6.22	5.64	4.57	4.49	5.26	4.8	4.78	4.07	4.04	3.35	3.76	4.02
EE	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
IE	7.29	6.29	4.8	4.71	5.51	5.01	5.01	4.13	4.08	3.33	3.74	4.04
GR	14.62	10.17	8.47	6.3	6.1	5.3	5.12	4.27	4.25	3.58	4.07	4.29
ES	8.74	6.4	4.83	4.73	5.53	5.12	4.96	4.12	4.1	3.39	3.78	4.07
FR	6.31	5.58	4.64	4.61	5.39	4.94	4.86	4.13	4.1	3.41	3.8	4.07
IT	9.4	6.86	4.88	4.73	5.58	5.19	5.03	4.25	4.26	3.56	4.05	4.26
CY	-	6.93	6.74	7.36	7.55	7.65	5.37	4.7	6.08	5.16	4.12	4.51
LV	:	:	:	:	:	:	:	:	4.85	3.53	4.16	5.63
LT	-	-	-	-	-	-	5.97	5.22	4.43	3.73	4	4.58
LU	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
HU	-	-	-	9.91	8.55	7.94	7.09	6.83	8.19	6.6	7.12	6.74
MT	:	:	:	:	5.75	6.11	5.74	4.98	4.68	4.57	4.32	4.73
NL	6.15	5.58	4.63	4.63	5.4	4.96	4.89	4.12	4.09	3.37	3.78	4.07
AT	6.32	5.68	4.71	4.68	5.56	5.07	4.97	4.15	4.15	3.39	3.8	4.05
PL	-	-	-	9.53	11.79	10.68	7.32	5.78	6.92	5.23	5.26	5.5
PT	8.56	6.36	4.88	4.78	5.59	5.16	5.01	4.18	4.14	3.44	3.91	4.18
SI	-	-	-	-	-	-	-	-	2.49	3.81	3.9	4.54
SK	-	-	-	-	8.33	8.05	6.91	4.99	5.02	3.52	4.42	4.49
FI	7.08	5.96	4.79	4.72	5.48	5.04	4.98	4.13	4.11	3.35	3.78	4.05
SE	8.02	6.62	4.99	4.99	5.37	5.11	5.3	4.64	4.42	3.39	3.7	3.93
UK	7.94	7.13	5.6	5.01	5.33	5.01	4.91	4.58	4.93	4.46	4.37	4.94

Source: Eurostat

Źródło: Eurostat

**Praca i dzierżawa gruntów w gospodarstwach rolnych
objętych FADN za rok 2007**

	Gospodarstwa bez pracy członków rodziny	Udział opłacanych pracowników (godz.)	Wynagrodzenie za godz.	Udział dzierżawionych gruntów	Dzierżawa za ha
BE		18%	9.3	74%	227
DK		43%	20.9	29%	591
DE*	2%	38%	9.3	71%	220
EL*		11%	3.5	43%	262
ES*	0%	20%	6.2	34%	104
FR		27%	11.9	84%	152
IE		6%	9.4	17%	241
IT	0%	23%	7.3	39%	208
LU		15%	9.3	51%	193
NL		44%	13.8	40%	813
AT		7%	6.1	31%	207
PT		16%	3.8	32%	59
FI		14%	11.9	35%	183
SE		21%	17.0	53%	169
UK*		42%	11.7	43%	151
CY		28%	3.8	64%	166
CZ	14%	82%	4.4	88%	44
EE	6%	48%	3.5	60%	10
HU	8%	64%	3.5	67%	81
LT	0%	22%	2.1	60%	28
LV	3%	35%	2.4	45%	13
MT	3%	16%	4.4	81%	89
PL	0%	14%	2.1	27%	49
SK	32%	93%	3.9	96%	26
SI		4%	3.6	32%	67
BG	5%	48%	1.0	89%	56
RO*	9%	18%	1.4	41%	80
EU-15	0%	23%	8.9	53%	183
EU-10	1%	25%	3.1	51%	47
EU-2	8%	22%	1.3	54%	69
EU-27	2%	23%	5.8	53%	151

* Wyniki wstępne

Rainer Meyer

Federalne Ministerstwo Żywności, Rolnictwa i Ochrony
Konsumenta w Niemczech (BMELV).
- Dochody z rolnictwa/FADN

Wpływ rozszerzenia UE w 2004 r. na rolnictwo w Niemczech

Konferencja międzynarodowa z okazji 5-lecia funkcjonowania
Polskiego FADN

Wpływ rozszerzenia UE w 2004 r. na rolnictwo w Niemczech

Rainer Meyer
Federalne Ministerstwo Żywności, Rolnictwa i Ochrony Konsumenta w
Niemczech (BMELV).

8 września 2009 – Polska

² Dziękuję za zaproszenie. Tematem,
który poruszymy jest rolnictwo.

Wpływ rozszerzenia UE w 2004 r. na rolnictwo w Niemczech

3

Etapy rozszerzenia UE (2004 r. na żółto)

Wpływ rozszerzenia UE w 2004 r. na rolnictwo w Niemczech

© Eurostat 2006

4

Podstawowe informacje

Rozszerzenie UE w 2004 r. o 10 państw członkowskich (PC):

Spóźniona reforma Wspólnej Polityki Rolnej UE (WPR)

Reforma w 2003 r.

- Szanse i zmiany związane z rozszerzeniem UE w 2004 r;
- Zmiana orientacji rolnictwa - Niemcy - Nowe państwa członkowskie
- Nowe rynki dla niemieckich rolników/ przemysłu spożywczego/handlu
- Wdrożenie w ostatniej chwili norm UE w 2004 r.
  - eksport produktów w UE - PC
  - normy krajowe
- Dopłaty UE/ dotacje

Podsumowanie

- ogółem: wszyscy zyskują

- wszystkie strony zainteresowane

- rolnicy/przemysł spożywczy/handlu i polityka

Wpływ rozszerzenia UE w 2004 r. na rolnictwo w Niemczech

© Eurostat 2006

5

Reforma WPR w 2005 r.

- **Oddzielenie płatności otrzymywanych przez rolników od produkcji.** (*decoupling*)
- **Pełne oddzielenie** płatności bezpośrednich od produkcji ma nastąpić **jak najszybciej** (od 1 stycznia 2005 r.)
- **Kwoty płatności niezwiązanych z produkcją** będą zależały od :
  - ✓ **kwot płatności otrzymanych w przeszłości (model standardowy)**
  - ✓ lub **powierzchni uprawianych gruntów (model regionalny)** – jednolita płatność na 1 ha użytków rolnych.

Od roku 2005 państwa członkowskie zobligowane są do zmniejszenia kwot płatności bezpośrednich (2005: 3%, 2006: 4%, od 2007: 5%) na rzecz rozwoju obszarów wiejskich (obowiązkowa modulacja).

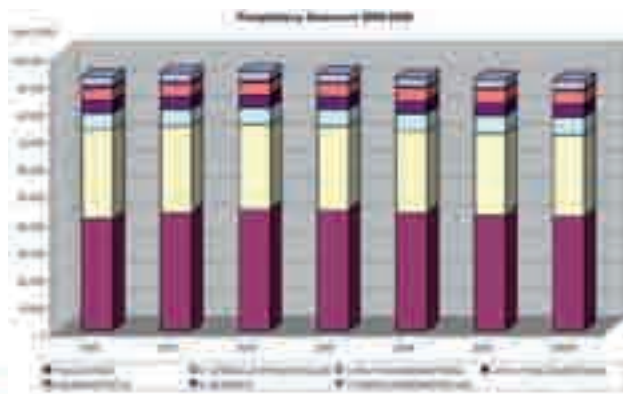
Wpływ rozszerzenia UE w 2004 r. na rolnictwo w Niemczech

© Eurostat 2005

6

Budżet UE

- wieloletni zakres finansowania
- zakres finansowania na lata 2000-2006

Wpływ rozszerzenia UE w 2004 r. na rolnictwo w Niemczech

© Eurostat 2005

7

Siedem etapów rozszerzenia FADN w Europie w latach 1965-2007

FADN w Europie – 2004 (zielony)

Wpływ rozszerzenia UE w 2004 r. na rolnictwo w Niemczech

© Eurostat, 2007

8

Wpływ rozszerzenia UE w 2004 r. na rolnictwo w Niemczech

© Eurostat, 2007

9

Rolnictwo w Niemczech – Badanie struktury gospodarstw rolnych (FSS) 2007 r.

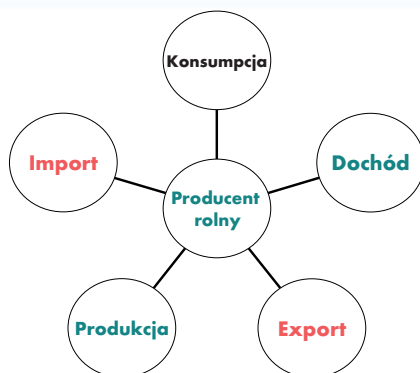
- 374 000 jednostek rolniczych, leśnych i związanych z rybołówstwem
- 1,2 mln osób pracujących; spadek o około 1% rocznie
- 20 mld euro PKB-rolnictwo (0,9% PKB w Niemczech).

w FSS	2005 w 1 000	2007 w 1 000	Zmiany roczne (%)
Gospodarstwa indywidualne	366,3	350,1	- 2,2
Gospodarstwa-cały etat	164,4	157,5	- 2,1
Gospodarstwa w niepełnym wymiarze godzin	201,9	192,6	- 2,3
Oddzierżawa gruntów rolnych (%)	62,4	61,8	.
Pracownicy ogółem	1 276,4	1 251,4	- 1,0
W tym: członkowie rodziny	782,7	728,6	- 3,5
Stali pracownicy niebędący członkami rodziny	187,4	186,6	- 0,2
Pracownicy tymczasowi nie będący członkami rodziny	306,3	336,3	+ 4,8

Wpływ rozszerzenia UE w 2004 r. na rolnictwo w Niemczech

10

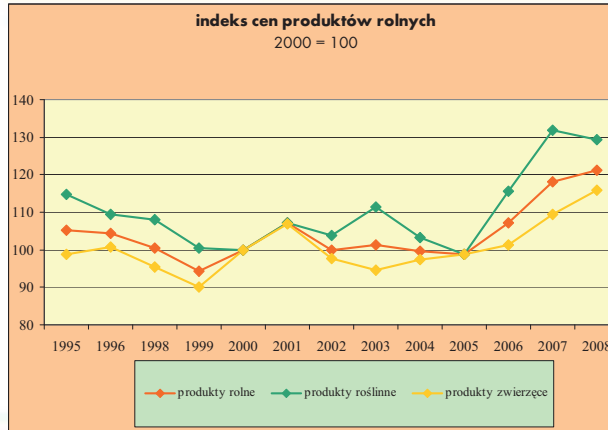
Dane dotyczące rolnictwa:

Wpływ rozszerzenia UE w 2004 r. na rolnictwo w Niemczech

11

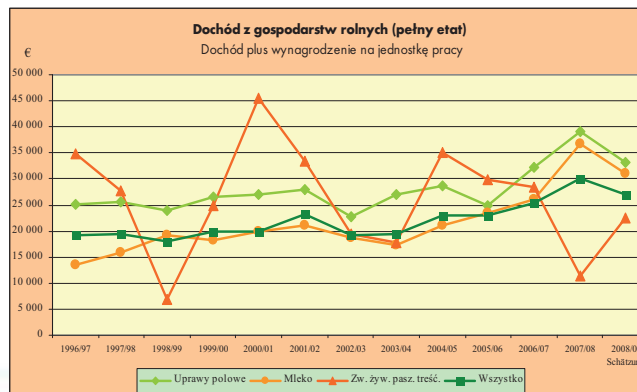
Niemcy: Wskaźnik wysokości cen produktów rolnych

Wpływ rozszerzenia UE w 2004 r. na rolnictwo w Niemczech

12

- Niemcy - Dochód plus wynagrodzenie - rolnik (pełny etat) 1996-2008
- Rodzaj gospodarstwa: Uprawy polowe/Mleko/Zwierzęta żywione paszami treściwymi/Wszystko

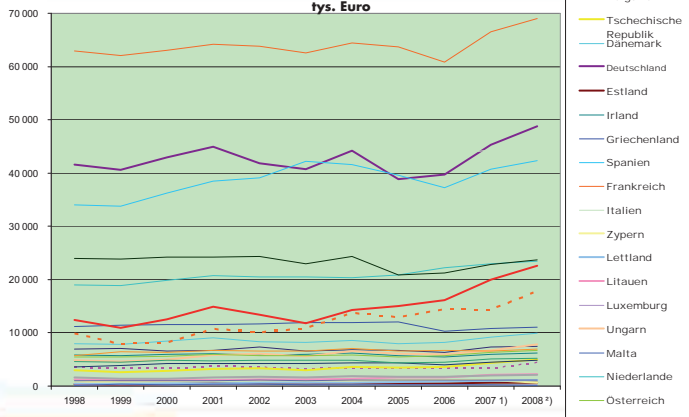

Wpływ rozszerzenia UE w 2004 r. na rolnictwo w Niemczech

13

EAA (Rachunki ekonomiczne dla rolnictwa) – Produkcja rolna – wszystkie Państwa Członkowskie
 Nowe Państwa Członkowskie -10 wzrost produkcji rolnej - od 2004 r.

Produkcja rolna w UE-PC 27
 tys. Euro

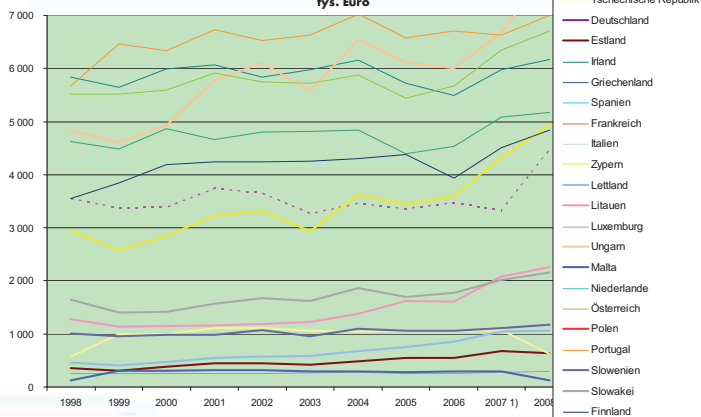

Wpływ rozszerzenia UE w 2004 r. na rolnictwo w Niemczech

14

EAA Produkcja rolna – mniejsze Państwa Członkowskie
 Nowe PC: wzrost produkcji

Produkcja rolna w UE-PC 27
 tys. Euro

Wpływ rozszerzenia UE w 2004 r. na rolnictwo w Niemczech

15

Investycje w nowych państwach członkowskich

Pfeifer&Langen,
Niemiecka spółka produkująca cukier;
w Polsce Zachodniej;
264 000 ton cukru

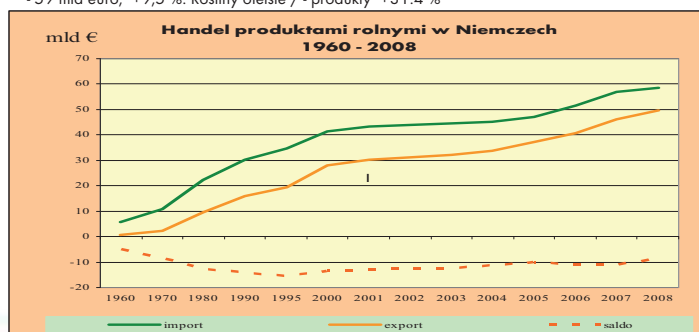
British Sugar Poland;
+150 000 ton cukru;
wartość brutto 233 mln euro;
400 pracowników.

Wpływ rozszerzenia UE w 2004 r. na rolnictwo w Niemczech

16

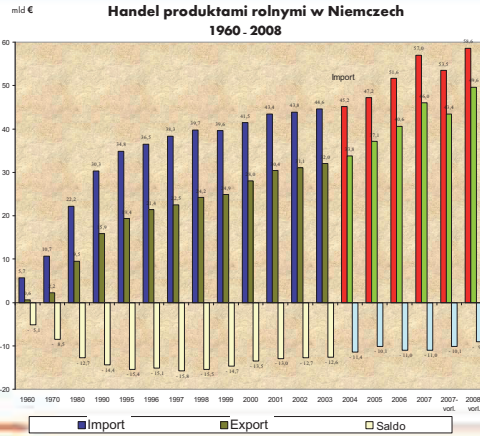
Handel produktami rolnymi w Niemczech: 20% sprzedaży produktów rolnych stanowi eksport

- **Eksport produktów rolnych w 2008 r.** - 53 mld euro
- od 1990 r. ponad 2 razy, od 1980 r. ponad 4 razy
- **Import produktów rolnych w 2008 r.** - 60 mld euro
- 59 mld euro; +9,5%: Rośliny oleiste / - produkty +31.4%

Wpływ rozszerzenia UE w 2004 r. na rolnictwo w Niemczech

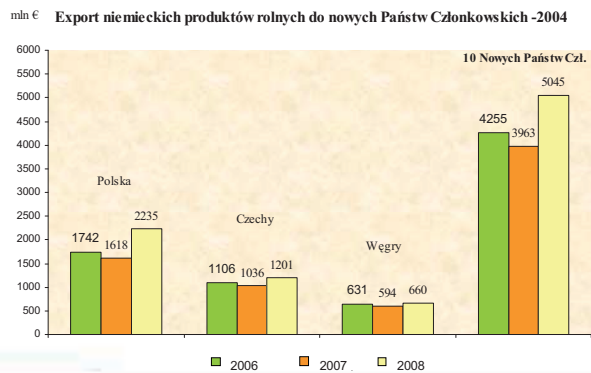
Handel produktami rolnymi w Niemczech; **wzrost**

Wpływ rozszerzenia UE w 2004 r. na rolnictwo w Niemczech

Handel produktami rolnymi - wraz z wejściem nowych PC do UE - szybki wzrost

Eksport do 12 nowych PC 2008 r.: 5,67 mln euro; +30,2 %, głównie Polska/Czechy

Wpływ rozszerzenia UE w 2004 r. na rolnictwo w Niemczech

Handel zagraniczny w Niemczech

Styczeń – Czerwiec 2008 i 2009 r. - mld € -

	Handel			Produkty rolne		
	Import	Export	saldo	Import	Export	saldo
Świat						
Styczeń-Czerwiec 2008	407,6	511,2	+103,6	28,9	24,3	- 4,6
Styczeń-Czerwiec 2009	333,5	391,2	+ 57,8	28,2	23,0	- 5,2
%	- 18,2	- 23,5		- 2,5	- 5,6	
z czego:						
UE-27						
Styczeń-Czerwiec 2008	242,4	330,1	+ 87,7	19,7	19,5	- 0,2
Styczeń-Czerwiec 2009	195,3	249,8	+ 54,5	19,2	18,4	- 0,7
%	- 19,4	- 24,3		- 2,7	- 5,6	
z czego:						
UE-PC-12						
Styczeń-Czerwiec 2008	47,5	59,9	+ 12,4	2,0	2,7	+ 0,7
Styczeń-Czerwiec 2009	39,4	42,8	+ 3,5	2,1	2,6	+ 0,5
%	- 17,2	- 28,5		+ 4,8	- 2,1	

Wpływ rozszerzenia UE w 2004 r. na rolnictwo w Niemczech

UE-27 ... i więcej • UE-Projekt Twinningowy

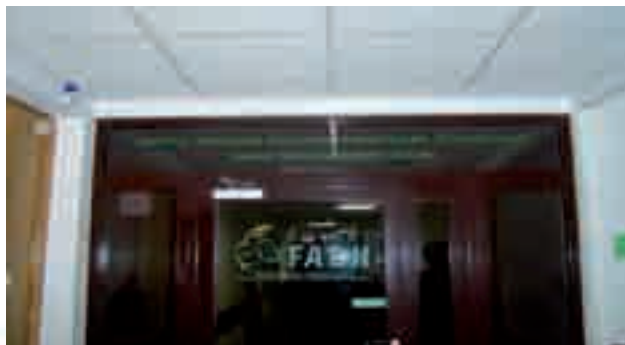

- pomoc przedakcesyjna
- Rozwój instytucjonalny
- Zakres
- główny wkład
- administracja Państw Członkowskich
- misje innych specjalistów
- imprezy szkoleniowe, wizyty promocyjne
- reformy idące w kierunku osiągnięcia pożądanego celu

Wpływ rozszerzenia UE w 2004 r. na rolnictwo w Niemczech

21

**Życzymy powodzenia Polskiemu FADN
i dziękujemy za owocną współpracę
wszystkim osobom w Polskim FADN**

Wpływ rozszerzenia UE w 2004 r. na rolnictwo w Niemczech

© Eurostat 2006

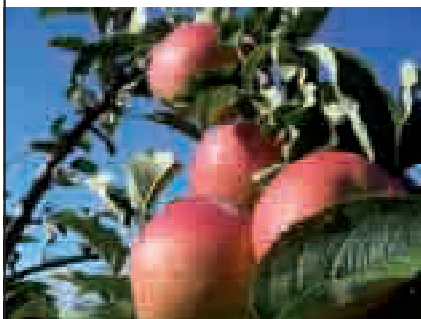
22

Wpływ rozszerzenia UE w 2004 r. na rolnictwo w Niemczech

© Eurostat 2006

**Dziękuję za uwagę
Czy są jakieś pytania?**

Wpływ rozszerzenia UE w 2004 r. na rolnictwo w Niemczech

Lech Goraj, Heinrich Hockmann

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej

- Państwowy Instytut Badawczy, Polska

Instytut Rozwoju Rolnictwa w Centralnej i Wschodniej Europie I,
Niemcy

**Zmiany strukturalne, produktywność
i wydajność czynnika produkcji:
wstępne wyniki badań
na podstawie danych Polskiego FADN**

Zmiany strukturalne, produktywność i wydajność czynnika produkcji: wstępne wyniki badań na podstawie danych Polskiego FADN

Lech Goraj

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej

- Państwowy Instytut Badawczy (IERGiŻ - PIB), Warszawa, Polska

Heinrich Hockmann

Instytut Rozwoju Rolnictwa w Europie Środkowej

i Wschodniej im. Leibniza (IAMO), Halle, Niemcy

Abstrakt

1. Wprowadzenie

Celem niniejszej pracy jest analiza na podstawie bazy danych FADN zarówno zakresu zmian strukturalnych w polskim rolnictwie, jak i czynników go determinujących. Bazę tą stanowi zbiór danych z 8 484 gospodarstw rolnych uzyskanych w latach 2004 - 2007 r. Przyjrzymy się szczegółowo gospodarstwom o różnych rodzajach produkcji rolniczej pod kątem ich specjalizacji i wielkości ekonomicznej. Ponadto omówimy, jakie rodzaje przemian strukturalnych mogą ewentualnie zajść, jeśli zaobserwowane trendy będą się utrzymywać w kolejnych latach.

Siłą napędową zmian strukturalnych są różnice w produktywności czynników, a zatem różny zwrot z nakładów. Z kolei na produktywność czynników wpływ ma szereg elementów takich jak rozmiar gospodarstwa, korzyści i niekorzyści skali, wpływ postępu technologicznego, zasoby ludzkie i umiejętności zarządzania osób odpowiedzialnych za funkcjonowanie gospodarstw.

Zgodnie z planem naszych badań, praca ta zorganizowana jest w następujący sposób: pierwsza część stanowi przybliżenie kwestii zmian strukturalnych, w drugiej zajęliśmy się wpływem różnych wyznaczników produktywności w poszczególnych rodzajach specjalizacji produkcyjnych, ostatnia część zawiera natomiast krótkie podsumowanie i zakończenie w postaci nakreślenia/przybliżenia założeń polityki.

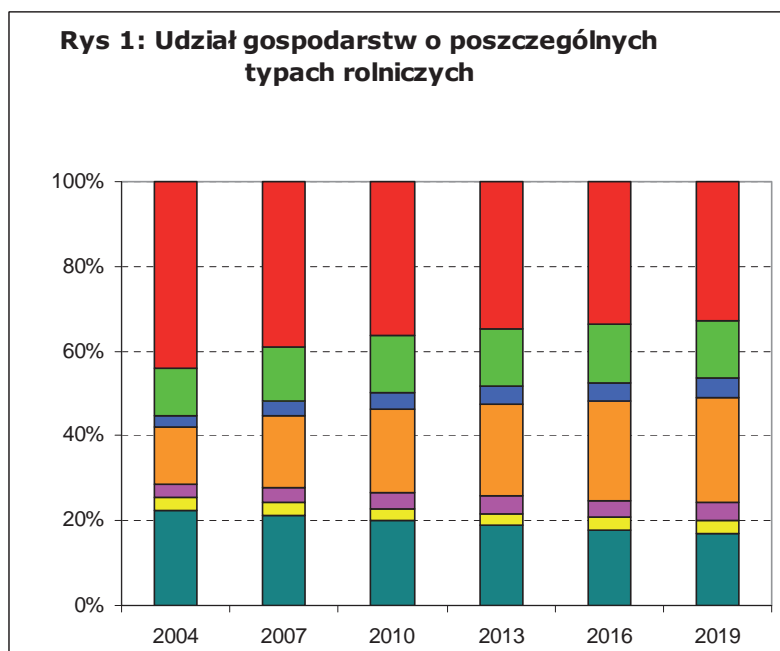
2. Macierze przejścia dla przewidywania zmian strukturalnych

Analizę zmian strukturalnych przeprowadzono przy użyciu macierzy przejścia. Na podstawie powiązań w poszczególnych grupach gospodarstw rolnych (wielkość i specjalizacja) w różnych okresach zaobserwowano migracje pomiędzy grupami. W następnym etapie poszczególne rodzaje reakcji dostosowawczych zebrano i podzielono przez liczbę gospodarstw w grupie, aby obliczyć udział gospodarstw, które przeszły z jednej grupy do innej. W rezultacie otrzymano elementy macierzy przejścia. Pomnożenie macierzy przejścia przez liczbę gospodarstw na początku badanego okresu dało rozkład gospodarstw w grupach

na koniec badanego okresu. Utworzone macierze przejścia można wykorzystywać do wiarygodnego przewidywania rozwoju strukturalnego. Ponadto jeśli dostępne są dane z odpowiednio długiego okresu, otrzymane obserwacje można wykorzystać do oceny stabilności określonych macierzy przejścia. Ponieważ posiadane dane Polskiego FADN wywołują w macierzach niewielkie zmiany, oceniliśmy zmiany strukturalne przy wykorzystaniu prawdopodobieństw przejść dla okresu 2004-2007 r.

2.1. Tendencje: wzrost liczby gospodarstw mleczarskich, spadek gospodarstw mieszanych

Zgodnie z opracowaną metodologią przyjrzelśmy się najpierw stopniowi specjalizacji gospodarstw rolnych. W tym celu wybrano niezbędne kryterium grupowania gospodarstw w postaci głównego rodzaju produkcji rolniczej zgodnie ze Wspólnotową Typologią Gospodarstw Rolnych - unijnym systemem klasyfikacji. Otrzymane wyniki przedstawiono na Rys. 1. Ogólnie rzecz biorąc liczby ukazują, że rolnictwo polskie charakteryzowało się stosunkowo niskim stopniem specjalizacji w 2004 r., około 50% gospodarstw należało do grupy gospodarstw mieszanych. Inne istotne typy rolnicze to uprawy polowe, a także produkcja mleka i chów zwierząt ziarnożernych. Jeszcze przed 2007 r. zaobserwowano wyraźne zmiany: liczba gospodarstw o produkcji mieszanej i specjalizujących się w uprawach polowych spadała, a odsetek gospodarstw mlecznych wzrastał. Jeśli te trendy utrzymają się w najbliższych latach, przed końcem 2019 r. tylko około 30% gospodarstw rolnych będzie funkcjonowało bez wyraźnej specjalizacji. Udział gospodarstw wyspecjalizowanych w chowie krów mlecznych będzie prawie dwa razy większy, podczas gdy udział gospodarstw specjalizujących się w chowie zwierząt ziarnożernych pozostanie na tym samym poziomie.

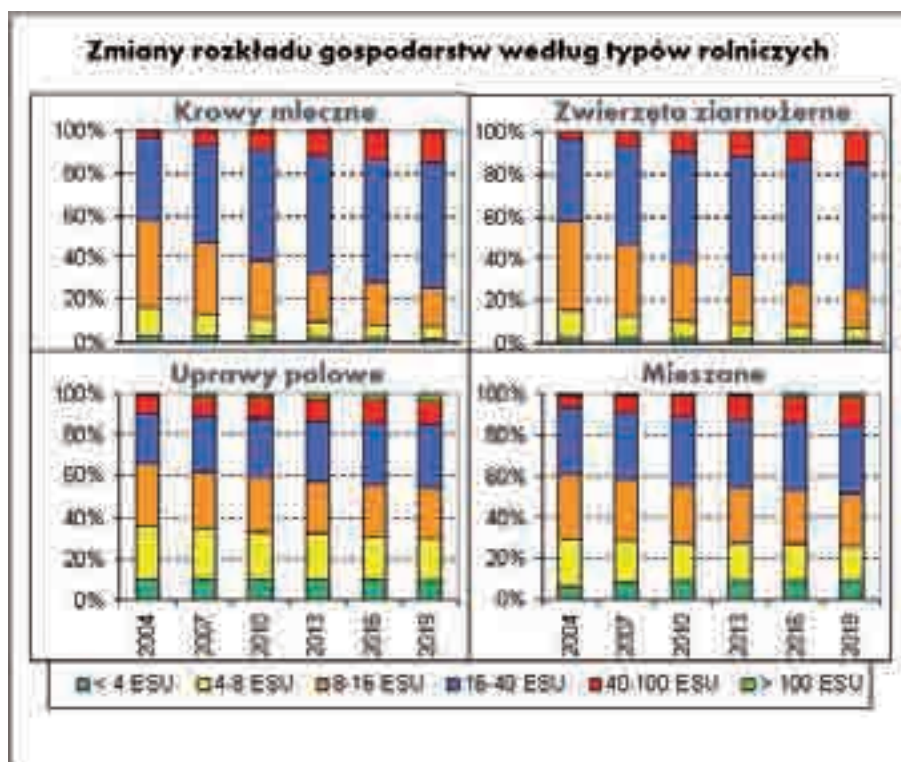

Źródło: Obliczenia własne

2.2. Dynamiczny wzrost na rynkach mleka, żywca wieprzowego i drobiu

Przemiany w wielkości ekonomicznej gospodarstw rolnych przeanalizowano w czterech głównych typach rolniczych (uprawy polowe, krowy mleczne, zwierzęta ziarnożerne i gospodarstwa mieszane). Dla celów klasyfikacji rozmiary gospodarstw określono w europejskich jednostkach wielkości (ESU), które liczone są na podstawie standardowych nadwyżek bezpośrednich.

Rys. 2 przedstawia przedziały dla poszczególnych grup. Zgodnie z Rys. 2 w 2004 r. małe gospodarstwa przeważały we wszystkich typach produkcji rolniczej. Udział gospodarstw poniżej 16 ESU wynosił około 60%. Niewiele było gospodarstw dużych (>100 ESU). Na początku badanego okresu rozkład wielkości w obrębie specjalizacji był raczej podobny. Tylko w przypadku upraw polowych i gospodarstw mieszanych udział małych gospodarstw wielkości (<8 ESU) był wyższy niż w innych typach produkcji.

Źródło: Obliczenia własne

Biorąc pod uwagę uzyskane wyniki obliczeń spodziewamy się, że tendencje zauważone w okresie 2004-2007 r. utrzymają się, a w najbliższych latach rozkład grup wielkości gospodarstw rolnych dla tych typów produkcji pozostanie prawie bez zmian. Oczekuje się, że produkcja zwierzęca będzie się dostosowywać szybciej, ale też wzrost rozmiarów w różnych grupach wielkości ekonomicznej będzie nierówny: rozwiną się szczególnie większe gospodarstwa (>16 ESU) kosztem gospodarstw średnich (8-16 ESU). Ponadto, niewielkie będą tendencje do tworzenia dużych gospodarstw o wielkości ponad 100 ESU. W rezultacie trend ten oznacza utrzymanie dwubiegowej struktury rolnictwa w Polsce.

2.3. Wstępna interpretacja

Przedstawiona wyżej procedura jest gotowym instrumentem do analizowania zachodzących procesów dostosowawczych w rolnictwie. Jednakże istnieje kilka głównych słabych punktów, które mogą ograniczyć trafność interpretacji wyników. Po pierwsze, w związku z tym, że zastosowano dane nominalne nie jest możliwe definitywne określenie, czy zmiany strukturalne nastąpiły w wyniku dostosowywania cen, czy ilości. W związku z naszymi wynikami można zakładać, że zarówno rosnące znaczenie produkcji mleka jak i spadek liczby gospodarstw mieszanych były spowodowane głównie wzrostem cen mleka po akcesji Polski do UE, a nie procesem dostosowań strukturalnych. Z powodu niepełnych informacji statystycznych nie byliśmy w stanie zbadać zasadniczego wpływu zmian cen. W tym kontekście można oczekiwać na przykład, że zmiany strukturalne odbędą się kosztem sektora mlecznego z powodu ograniczenia ceny mleka.

Po drugie, równie trudno jest odpowiednio rozpatrywać zmiany w warunkach instytucjonalnych. Mówiąc bardziej precyzyjnie, podejście to nie obejmuje wyraźnie reform polityki, ogólnych jej ograniczeń i przyszłych zmian w warunkach instytucjonalnych takich jak przemiany w polityce. Aby zrekomensować tę lukę metodologiczną potrzebna jest wiedza ekspercka, która umożliwiłaby przynajmniej jakościową ocenę reakcji dostosowawczych. Ponadto wiedza ekspercka jest również pomocna w ewaluacji macierzy przejścia. Poprawki są niezbędne zawsze gdy np. w tym samym badanym okresie zmiana strukturalna, która zaszła z opóźnieniem, jest rekompensowana lub gdy określone ograniczenie zanika. Zanikające przeszkody należy traktować w taki sam sposób.

W tym kontekście, wyniki systemu kwot mlecznych są szczególnie godne uwagi. Z powodu zmniejszenia produkcji, możliwości potencjalnego rozwoju są dalekie od pełnego wykorzystania. Zmiany strukturalne będą zatem rzadziej miały znaczenie, ponieważ w 2015 r. przewidywane jest wygaśnięcie systemu kwot mlecznych.

Pomimo tych ograniczeń prezentowane podejście zapewnia wartościowy wgląd w proces przemian strukturalnych, a w ten sposób dostarcza założenia dla polityki rolnej. Przede wszystkim efekt wzrostu wielkości gospodarstw kosztem gospodarstw średnich wskazuje różne role produkcji rolnej dla poszczególnych rodzin. W tym miejscu, oprócz maksymalizacji przychodu poprzez powiększenie wielkości gospodarstwa, kluczowe znaczenie ma stabilizacja dochodu dzięki różnorodności czynników produkcji w małych gospodarstwach.

3. Mierzenie różnic w produktywności

Analizując siły napędowe zmian strukturalnych podstawowa jest produktywność czynnika i jej wyznaczniki. Ogólnie rzecz ujmując można zakładać, że w długiej perspektywie czasu przeważające staną się tylko te gałęzie produkcji rolnej i te rozmiary gospodarstw, które będą w stanie zapewnić wyższe pokrycie czynnika, a w ten sposób powiązane są z wyższą produktywnością czynnika.

Idąc dalej, zakładamy, że produkcja gospodarstw rolnych zależy od wielkości nakładów na dany czynnik (godziny pracy, wykorzystane użytki rolne, wielkość nakładów pośrednich, zsumowana kwota amortyzacji i wydatki na usługi jako wskaźnik wielkości kapitału). Dalsze czynniki to m.in. jakość nakładów na czynnik, zmiany techniczne, inne cechy charakterystyczne gospodarstwa i stopień wykorzystania potencjału produkcyjnego, czyli efektywność nakładów na czynnik. Wskaźniki jakości wykorzystywane do szacunkowych obliczeń. Obejmują jakość gleby, zaangażowane zasoby ludzkie, wyrażone w rocznych jednostkach pracy i wiek aktywów trwałych. Jakość nakładów pośrednich zmierzono jako udział materiału siewnego wytworzonego w gospodarstwie w całej wielkości tego nakładu. Wpływy postępu technicznego

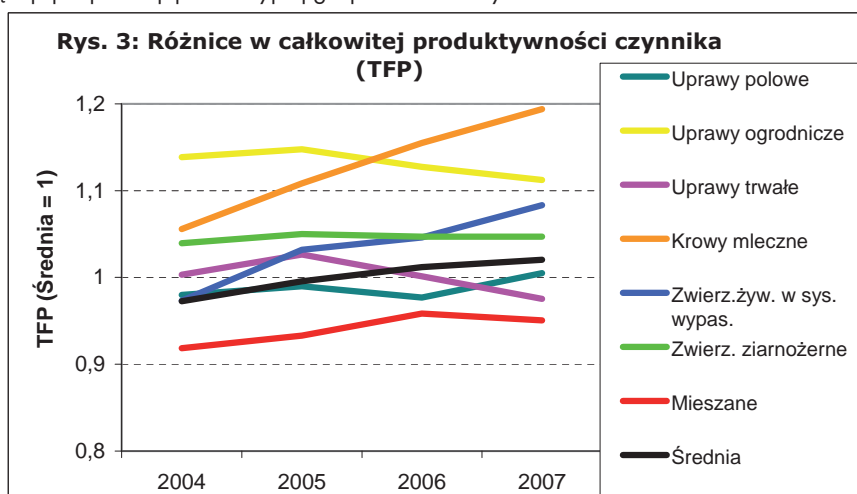
odzwierciedlono przez zmienną trendu. Cechy charakterystyczne gospodarstwa obejmują umiejętności zarządcze osób odpowiedzialnych za funkcjonowanie gospodarstwa, a także czynniki ekonomiczne i położenie geograficzne. Ponieważ nie można bezpośrednio obserwować tych czynników, ich wpływ na poziom produkcji oszacowano dzięki specjalnej procedurze szacowania przyjmując w próbkę normalny rozkład tych zmiennych.

Biorąc pod uwagę formę funkcjonowania, założyliśmy funkcję logarymiczną produkcji, aby odpowiednio odzwierciedlić podstawową strukturę produkcji. Wszelkie wartości pieniężne zmniejszono z jednej strony po to, aby oddzielić skutek cenowy i ilościowy, a z drugiej, żeby jednocześnie wyeliminować skutek cenowy.

Otrzymane wyniki wykorzystano dla obliczenia indeksu nakładów. Dlatego przeprowadzono normalizację mając na celu zagwarantowanie, że w każdym momencie badanego okresu indeks dawał każdemu gospodarstwu pozycję porównywalną do średniej wartości próby. W podobny sposób z wielkości produkcji otrzymano indeks produkcji. W końcu, z obu indeksów można było policzyć produktywność czynnika, który jest ilorazem indeksów produkcji i nakładów. Procedura normalizacyjna nie tylko pozwala na opisanie zmian w produktywności, ale także wynikających z nich wyraźnych różnic w produktywności gospodarstw.

3.1. Przemiany strukturalne powodowane przez produktywność

Rys. 3 przedstawia ogólny zarys średnich zmian produktywności w odniesieniu do różnych typów rolniczych. W badanych gospodarstwach rolnych produktywność czynnika produkcji lekko wzrosła w badanym okresie. Jednakże wyniki ukazują wyraźne różnice między typami rolniczymi produkcji pod kątem poziomu jak i rozwoju czynnika produkcji. Zarówno w przypadku produkcji mleka (typ: krowy mleczne) jak i trzody chlewnej i drobiu (typ: zwierzęta ziarnożerne) produktywność ukształtowała się powyżej średniej, dla upraw polowych - była na poziomie średniej, podczas gdy gospodarstwa mieszane znajdowały się na dole skali. Szacowane różnice w produktywności pokrywają się z rozwojem strukturalnym omówionym powyżej do takiego stopnia, że typy produkcji o wysokiej produktywności doświadczyły znacznego wzrostu rozmiaru gospodarstw, zgodnie z tym, czego oczekiwano. Ponadto, właśnie w niskim poziomie produktywności gospodarstw mieszanych można upatrywać powodów rosnącej specjalizacji produkcyjnej gospodarstw rolnych

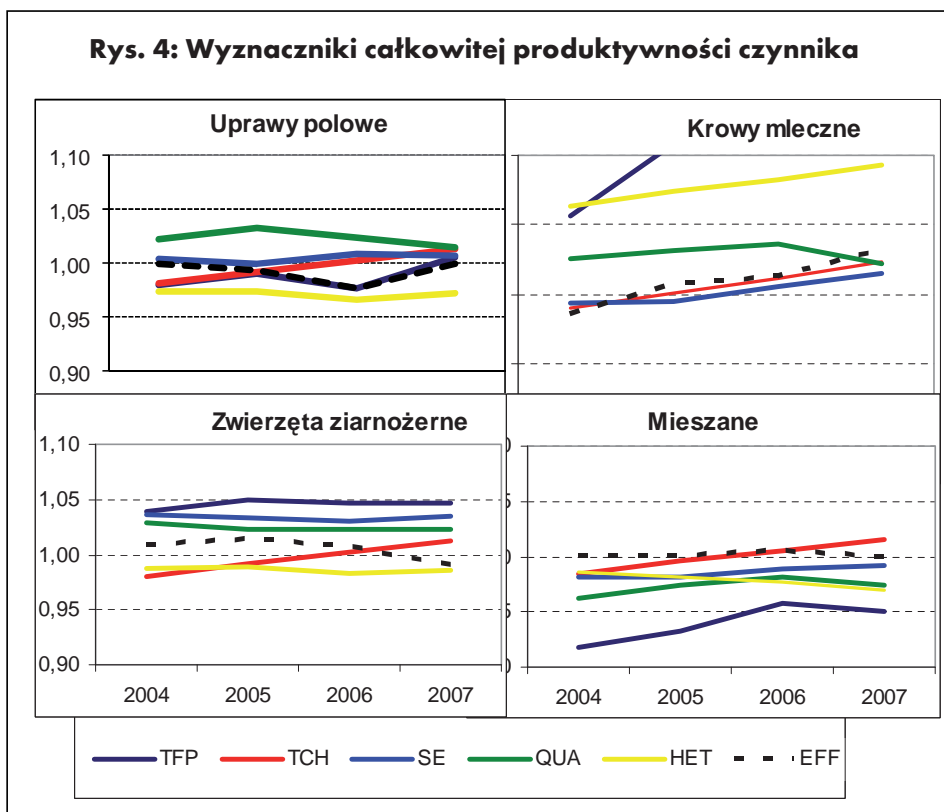

Źródło: Obliczenia własne

3.2. Powody różnic w produktywności

Ta część stanowi omówienie tego, w jaki sposób nakład czynnika (SE), jakość czynnika (QUA), postęp techniczny (TCH), różnorodność operacyjna (HET) i wydajność (EFF) wpływają na różnice między typami rolniczymi. Technicznie rzecz ujmując produktywność czynnika (TFP) stanowi wynik tych wpływów. Ze względów praktycznych wyznaczniki wyliczono jako znormalizowane indeksy, w ten sposób dostarczając informacji o tym, jak silny był wpływ każdej zmiennej na produktywność czynnika i jego rozwój. Wyniki przeprowadzonych obliczeń przedstawiono na Rys. 4.

Postęp techniczny (TCH) miał pozytywny wpływ na wszystkie rodzaje specjalizacji produkcji rolniczej. Wyniki wskazują brak wyraźnej różnicy w poziomie lub przedziale czasu, w ten sposób sugerując, że innowacje nie mają wyraźnego wpływu na specjalizację. Ponadto postęp techniczny miał tylko średni wpływ na zmiany w produktywności. To samo odnosi się do wykorzystania potencjałów produkcyjnych, czyli wydajności (EFF). Jednakże skutek EFF na typ produkcji jest różny. Pomimo korzyści dla produkcji mleka, a także chowu trzody chlewnej i drobiu, zmiany były rozbieżne. W przypadku EFF zaobserwowano pozytywny trend dla gospodarstw mleczarskich, a negatywny dla chowu trzody chlewnej i drobiu. Ponadto zaobserwowaliśmy średnie lub duże zapasy niewykorzystanej produktywności w gospodarstwach mieszanych i specjalizujących się w uprawach polowych, chociaż w drugim przypadku zauważono wahania.

Źródło: Obliczenia własne

W porównaniu ze zmianami technologicznymi i wydajnością, korzyść skali (SE) zachowywała się nieco inaczej. Wskazując stopień uświadomionych korzyści skali, SE wywarła największy wpływ na produkcję trzody chlewnej i drobiu oraz na gospodarstwa mieszane. SE zmniejszała produktywność gospodarstw mieszanych, co w oczywisty sposób wykazuje, że te gospodarstwa nie mogą zwiększać rozmiarów z powodów technologicznych ograniczeń. Natomiast produkcja trzody chlewnej i drobiu skorzystała na korzyści skali; jest to wynik zgodny z doświadczeniami innych krajów, gdzie postęp organizacyjny i biologiczno-techniczny doprowadził do wzrastającej standaryzacji produkcji, a dzięki temu do szerokiej industrializacji procesów produkcyjnych. Ponadto różnica ta wskazuje w tych państwach na rosnącą koncentrację produkcji w rolnictwie na dużą skalę. W polskim rolnictwie obserwuje się podobne zmiany. Udział gospodarstw nastawionych na chów trzody chlewnej i drobiu jest stosunkowo stały (Rys. 1), podczas gdy rozmiar gospodarstw wzrósł znacznie w przypadku obu tych specjalizacji (Rys. 2).

W gospodarstwach mieszanych sytuacja rozwijała się inaczej. Gospodarstwa tego typu nie tylko doświadczały niekorzyści skali związanych z SE, ale także osiągnęły wyniki poniżej średniej dla czynnika jakości (QUA). Powody stojące za słabymi wynikami QUA są dwoiste: na czynnik jakości QUA, istotny wpływ mają, po pierwsze naturalne warunki takie jak jakość gleby, po drugie - decyzje przedsiębiorcy, co należy postrzegać w kontekście rynkowym lub pozycji tych gospodarstw na rynku. Ogólnie rzecz biorąc, gospodarstwa mieszane są mniej zintegrowane z rynkami nakładów pośrednich. W znacznie większym stopniu, niż inne typy rolnicze polegają one na przykład na nasionach, materiale siewnym i paszach wytwarzanych w gospodarstwach. Poza tym, obserwowane różnice w jakości są bezpośrednio związane z brakiem inwestycji w zasoby ludzkie i kapitał rzeczowy we wcześniejszych latach. Analiza nie pozwala na różnicowanie między tymi wpływami, jednak można wysnuwać przypuszczenia, że zmniejszający się udział gospodarstw mieszanych (Rys. 1) wskazuje na to, że zróżnicowana produkcja rolnicza jest dla polskiego rolnictwa perspektywą długoterminową. W rzeczywistości wzmagająca się specjalizacja, prawdopodobnie nastąpi w wyniku przyszłych inwestycji wielu gospodarstw rolnych.

Biorąc pod uwagę różnorodność operacyjną (HET), gospodarstwa mleczarskie mogą doświadczać oczywistych korzyści w porównaniu z innymi gospodarstwami. Jednakże, tak jak w przypadku innych wskaźników, nie można wyodrębnić pojedynczych powodów. Z jednej strony, można zakładać, że kierownicy gospodarstw mleczarskich wykorzystują bardziej przydatne umiejętności zarządcze, różne niż w przypadku osób zarządzających innymi typami rolniczymi. Jednak takie wytłumaczenie wymaga dalszych omówień, ponieważ niejasną pozostaje kwestia tego, czemu ta różnica w umiejętnościach jest widoczna w przypadku produkcji mleka. Natomiast gospodarstwa specjalizujące się w produkcji mleka wykazują wyższy stopień integracji pionowej w porównaniu z innymi gałęziami produkcji. Jest to przewaga, która w oczywisty sposób wspiera przepływ know-how z zakładów mleczarskich do rolników. Co więcej, przeniesienie produkcji mleka do regionów stosunkowo bardziej korzystnych zwiększa pozytywny wpływ HET w sektorze produkcji mleka. Interpretacja ta jest spójna z obserwowanymi w ubiegłych latach zmianami w polskim sektorze mleczarskim. Dodatkowo nasze wyniki wspierają pogląd, że HET jest zbiorem różnych wyznaczników. Dlatego też, aby uzyskać szczegółowe informacje o rozkładzie umiejętności zarządczych i ich wpływu na zmiany produkcyjne i strukturalne, potrzebne są dalsze badania skupiające się wyraźnie na różnych czynnikach lokalizacji geograficznej.

4. Podsumowanie: zmiany strukturalne i warianty polityki rolnej

W najbliższych latach cały czas zachodzić będą przemiany strukturalne w polskim rolnictwie. Należy oczekiwać, że gospodarstwa rolne będą doświadczać rosnącej specjalizacji, jeśli ryzyko rynkowe i produkcyjne będą utrzymywać się na bezpiecznym poziomie. Wśród poszczególnych typów rolniczych, to produkcja mleka skorzysta na tej zmianie najwięcej. Podobnie jak w przypadku specjalizacji, postępować będzie wzrost wielkości ekonomicznej gospodarstw, aczkolwiek będzie się to odbywać w sposób bardziej zróżnicowany, lub mówiąc precyzyjniej, dwoisty, ponieważ wzrost rozmiarów odbywać się będzie kosztem gospodarstw średnich. Na tym etapie należy dostosować założenia i instrumenty polityki rolnej, aby możliwe było osiągnięcie na podobnym poziomie różnych celów działalności rolnej w obu rodzajach gospodarstw- bardzo małych i dużych.

Poza tym polityka rolna powinna być wystarczająco elastyczna, aby zawierać w sobie wszystkie istotne wyznaczniki zmian produktywności, w sposób zarówno wszechstronny, ale też odpowiednio zróżnicowany, aby zapewnić polskiemu rolnictwu podstawy dla optymalnego rozwoju. Oznacza to jednak, że osoby tworzące założenia polityki powinny być skłonne do przygotowania ram gospodarczych, instytucjonalnych i organizacyjnych, wewnątrz których gospodarstwa rolne, niezależnie od ich form i specjalizacji, będą mogły w pełni wykorzystywać swój potencjał wzrostu.

Walenty Poczta

Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

Wpływ akcesji na przemiany strukturalne w rolnictwie polskim

5-lecie Polskiego FADN

Wpływ akcesji na przemiany strukturalne w rolnictwie polskim

Influence of Polish accession to the EU on structural adjustments in Polish agriculture

Prof. dr hab. Walenty Poczta

Pułtusk 06.09.2009 - 08.09.2009

Czy akcesja Polski do UE wpłynęła na strukturę sektora rolnego?

Did the Polish accession to the EU influence the structure of Polish agriculture?

Czy sytuacja strukturalna i czynniki kształtujące sytuację produkcyjno-ekonomiczną rolnictwa w okresie poakcesyjnym sprzyjają jego umiejscowieniu w sektorze rolnym UE?

Do the structure and the factors influencing productivity and economic condition of Polish agriculture in the after-accession period help to place it in the European agricultural sector?

Zakres analizy (prezentacji):

Analysis covers:

- Struktura gospodarstw rolnych (farm structure):
  - na podstawie struktury obszarowej (based on area structure)
  - na podstawie wielkości ekonomicznej (based on economic size)
- Zmiany strukturalne w zakresie skali wywarzania w gospodarstwach rolnych (structural changes in production scale)
- Wpływ akcesji na sytuację produkcyjno-dochodową rolnictwa polskiego (impact on the production and economic situation)

Podstawowe źródła danych:

Data sources:

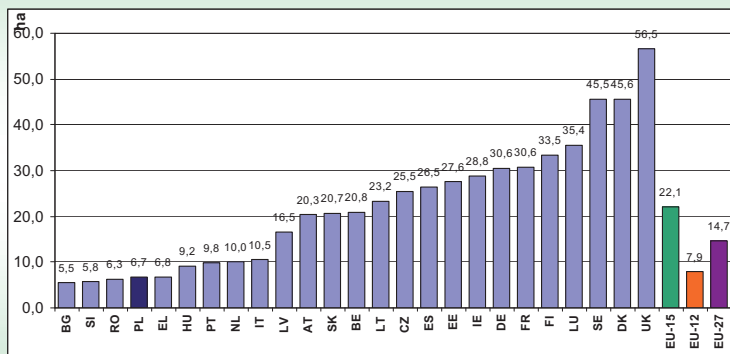
- *Charakterystyka gospodarstw rolnych 2002* opublikowana po Powszechnym Spisie Rolnym 2002 r. (GUS)
(*Characteristics of agricultural holdings 2002* published after the Agricultural Census 2002 (CSO),
- *Charakterystyka gospodarstw rolnych 2005* (GUS) (*Characteristics of agricultural holdings 2005*) (CSO),
- *Charakterystyka gospodarstw rolnych 2007* (GUS)
(*Characteristics of agricultural holdings 2007*) (CSO),
- Rachunki Ekonomiczne dla Rolnictwa - RER (Eurostat)
(Economics Accounts for Agriculture EEA) (Eurostat)
- Inne: Eurostat i GUS (Central Statistical Office – CSO)

**Struktura gospodarstw rolnych
na podstawie
struktury obszarowej
(Farm structure based on area
structure)**

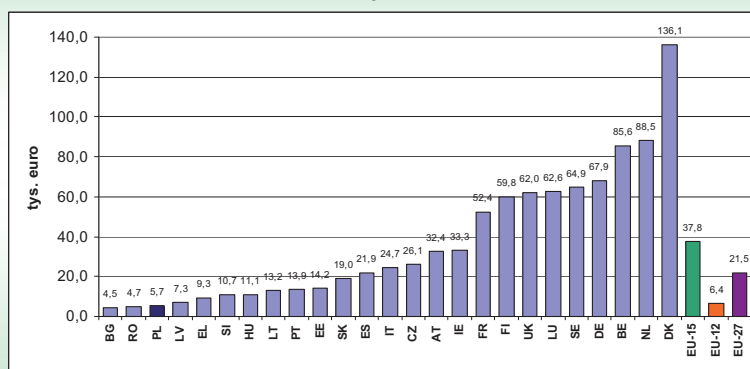
Powierzchnia UR, pełnozatrudnieni i nakłady kapitałowe w rolnictwie polskim i relacje między nimi w latach 2002-2007
(Agricultural land area, full-time employees and capital inputs in Polish agriculture and main relations between production factors in 2002-2007)

Lata (Years)	Powierzchnia UR ogółem (tys. ha) (UAA in 000 ha)	Roczna jednostka pracy (w tys. AWU) (in 000 AWU)	Nakłady kapitałowe (amortyzacja+ zużycie pośrednie (mln zł, ceny stałe 2007 roku) (capital inputs (depreciation and intermediate consumption)
2002	16 899,3	2 254,8	45 861,3
2005	15 906,0	2 291,9	44 602,8
2007	16 177,1	2 299,3	50 371,0
Relacje między czynnikami produkcji (relations between production factors)			
Lata	Powierzchnia UR na 1 AWU (ha) (UAA per AWU)	Nakłady kapitałowe na 1 AWU (tys. zł) (capital inputs in 000 zł per AWU)	Nakłady kapitałowe na 1 ha UR (tys. zł) (capital inputs per 1 ha of UAA in 000 zł)
2002	7,49	20,3	2,7
2005	6,94	19,5	2,8
2007	7,04	21,9	3,1

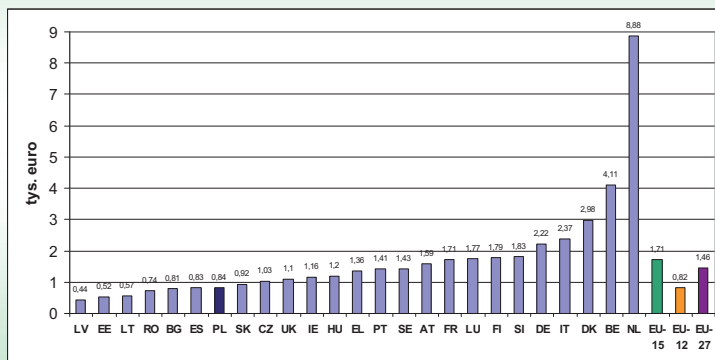
Powierzchnia UR na 1 AWU (ha) (2007r.) (UAA per one AWU)

Wartość nakładów kapitału (amortyzacja + zużycie pośrednie) na 1 AWU (tys. euro) (2007 r.) *capital inputs (depreciation + intermediate consumption) in 000 Euro per one AWU*

Wartość nakładów kapitału (amortyzacja + zużycie pośrednie) na 1 ha UR (tys. euro) (2007r.)
capital inputs (depreciation + intermediate consumption)
in 000 Euro per 1 ha of UAA

Relacje między czynnikami produkcji w rolnictwie UE w 2007 roku
(relations between production factors in 2007)

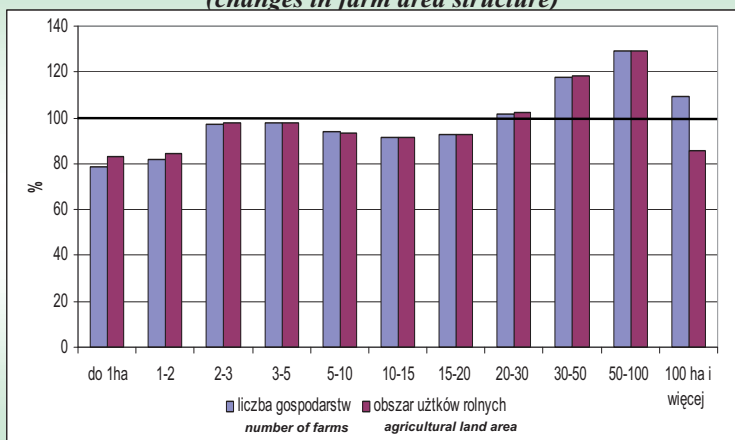
Kraje	UR na 1 AWU (ha) < 10; > 20 UAA per 1 AWU	Nakłady kapitału na 1 AWU (tys. euro, 000 euro) < 10; > 10 capital inputs per 1 AWU	Nakłady kapitału na 1 ha UR (tys. euro, 000 euro) < 1; > 1 capital inputs per 1 ha of UAA
BG	5,52	4,45	0,81
CZ	25,47	26,12	1,03
DK	45,60	136,10	2,98
EE	27,57	14,21	0,52
FR	30,63	52,44	1,71
ES	26,46	21,88	0,83
NL	9,97	88,51	8,88
LT	23,24	13,21	0,57
LV	16,52	17,34	0,44
DE	30,55	67,91	2,22
PL	6,73	5,66	0,84
PT	9,83	13,85	1,41
RO	6,28	4,65	0,74
SK	20,67	18,98	0,92
SI	5,82	10,68	1,83
HU	9,21	11,08	1,20
UK	56,54	62,04	1,10
IT	10,46	24,74	2,37
EU 27	14,72	21,53	1,46

Zmiany w strukturze obszarowej gospodarstw rolnych (liczba gospodarstw) changes in farm area structure (number of farms)						
Wyszczególnienie	Gospodarstwa rolne (farms)					
	2002		2007		różnica (tys.) (2007-2002) difference	2007 (2002=100)
	liczba (tys.) (number)	struktura (%) (structure)	liczba (tys.) (number)	struktura (%) (structure)		
Powyżej 1ha razem	1 956 141	100,0	1 808 044	100,0	-148 097	92,4
w tym:						
1-2 ha	517 040	26,4	422 610	23,4	-94 430	81,7
2-3	281 161	14,4	273 779	15,1	-7 382	97,3
3-5	348 689	17,8	340 485	18,8	-8 204	97,6
5-10	426 869	21,8	400 152	22,1	-26 717	93,7
10-15	182 685	9,3	166 595	9,2	-16 090	91,2
15-20	83 938	4,3	77 597	4,3	-6 341	92,4
20-30	64 265	3,3	65 351	3,6	1 086	101,7
30-50	31 678	1,6	37 372	2,1	5 694	117,9
50-100	12 394	0,6	15 995	0,9	3 601	129,1
100 ha i więcej	7 422	0,4	8 109	0,5	687	109,3
Przeciętna powierzchnia gospodarstw (ha UR) (average farm area)						
Ogółem (in total)		5,8	6,3		0,5	108,6
Powyżej 1ha UR (farms > 1 ha)		8,4	8,8		0,4	104,8

Zmiany w strukturze obszarowej gospodarstw rolnych (użytki rolne) changes in farm area structure (agricultural land)						
Wyszczególnienie	Powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwach farm agricultural land area					
	2002		2007		różnica (tys. ha) (2007-2002) (difference)	2007 (2002=100)
	tys. ha (area in 000 ha)	struktura (%) (structure)	tys. ha (area in 000 ha)	struktura (%) (structure)		
Powyżej 1ha	16 502,8	100,0	15 846,3	100,0	-656,5	96,0
w tym:						
1-2 ha	725,3	4,4	613,4	3,9	-111,9	84,6
2-3	685,0	4,2	667,7	4,2	-17,3	97,5
3-5	1 354,2	8,2	1 323,2	8,4	-31,0	97,7
5-10	3 031,6	18,4	2 838,2	17,9	-193,4	93,6
10-15	2 216,0	13,3	2 021,8	12,8	-194,2	91,2
15-20	1 440,4	8,7	1 335,2	8,4	-105,2	92,7
20-30	1 541,2	9,3	1 572,1	9,9	30,9	102,0
30-50	1 181,4	7,2	1 397,2	8,8	215,8	118,3
50-100	829,9	5,0	1 071,6	6,8	241,7	129,1
100 ha i więcej	3 497,8	21,2	3 005,8	19,0	-492,0	85,9

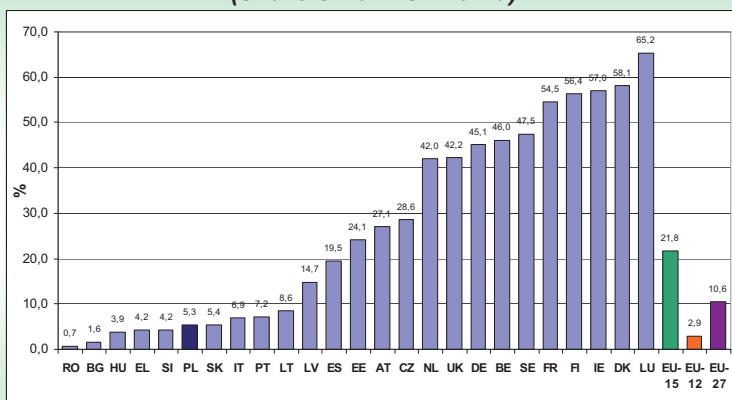
Zmiany w strukturze obszarowej gospodarstw rolnych w latach 2002-2007 (2002=100)

(changes in farm area structure)

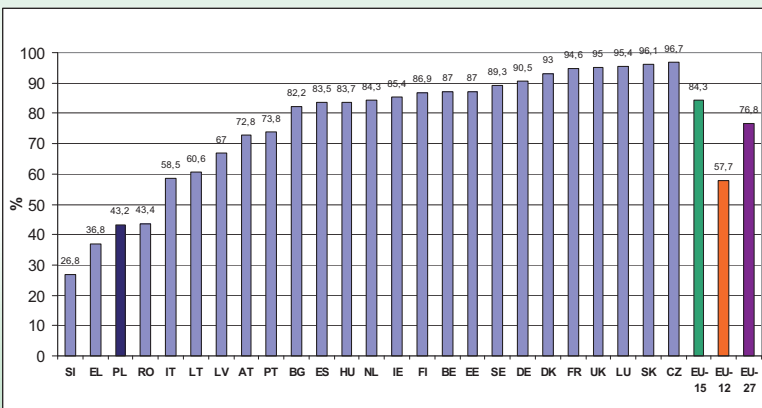

Udział gospodarstw powyżej 20 ha (2007)

(share of farms >20 ha)

Udział użytków rolnych w gospodarstwach powyżej 20 ha (share of UAA owned by farms > 20ha)

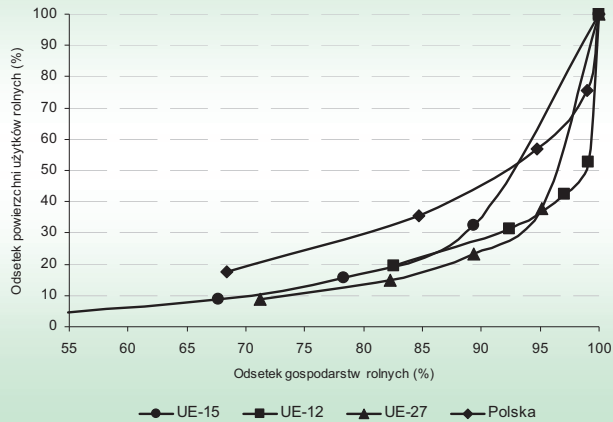

Struktura gospodarstw rolnych oraz użytkowania ziemi w krajach Unii Europejskiej w 2007 roku (structure of farms and land use in EU member countries in 2007)

Kraj	Gospodarstwa w grupach obszarowych >20 ha (%) < 15 ; > 40 (farms by area groups > 20 ha)		Powierzchnia UR w grupach obszarowych > 20 ha (%) < 30 ; > 80 (UAA by area groups > 20 ha)	
	20-50 ha	> 50 ha	20-50 ha	> 50 ha
	BG	0,6	1,0	3,1
CZ	11,5	16,9	4,0	92,7
DK	23,6	34,4	12,7	80,3
EE	12,9	11,2	10,0	77,0
FR	19,3	35,2	13,5	81,1
ES	10,3	9,2	13,9	69,6
NL	27,4	14,6	36,6	47,6
LT	5,6	3,0	14,7	45,9
LV	10,0	4,7	18,0	49,0
DE	22,1	23,0	16,1	74,4
PL	4,3	1,0	18,9	24,3
PT	4,0	3,2	10,5	63,3
RO	0,4	0,3	3,4	40,0
SK	1,6	3,8	1,8	94,3
SI	3,7	0,5	16,0	10,8
HU	2,0	1,9	9,0	74,7
UK	16,3	25,9	9,7	85,3
IT	4,7	2,2	19,6	38,9
EU 27	5,7	4,9	14,8	62,0

Krzywa koncentracji Lorenza dla skumulowanych odsetków liczby gospodarstw rolnych i powierzchni gospodarstw rolnych w Polsce i pozostałych krajach UE w 2007 roku

(Lorenz curve – cumulated shares of farm number and farm area)

Struktura gospodarstw rolnych na podstawie wielkości ekonomicznej

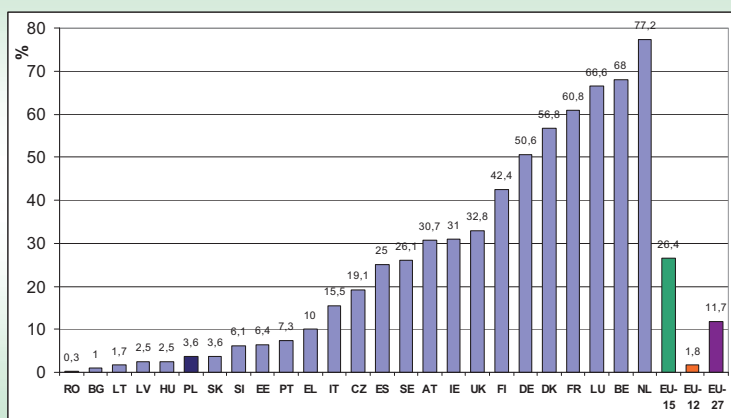
(Farm structure based on economic size)

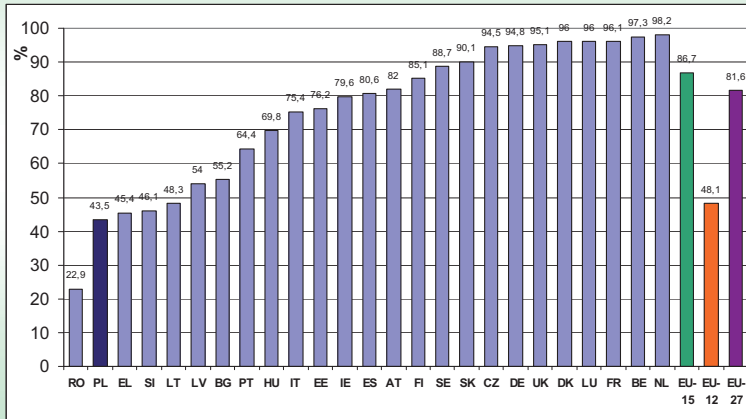
Liczba i struktura gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej w Polsce
(number and structure of farms by economic size group)

Klasy wielkości ekonomicznej (ESU) (economics size group)	Gospodarstwa według klas wielkości ekonomicznej (farms by economics size group)					różnica (tys.) (2007-2002) difference	2007 (2002=100)
	2002		2007				
	(tys.) number in 000	struktura (%) structure	(tys.) number in 000	struktura (%) structure			
Ogółem (total)	2 172,2	100,0	2 390,9	100,0	218,7	110,1	
0-2	1 427,2	65,7	1 624,2	67,9	197,0	113,8	
2-4	280,4	12,9	299,8	12,5	19,4	106,9	
4-6	148,4	6,8	138,6	5,8	-9,8	94,1	
6-8	91,2	4,2	83,0	3,5	-8,2	91,0	
8-12	100,5	4,6	95,7	4,0	-4,8	95,2	
12-16	48,6	2,2	50,6	2,1	2,0	104,1	
16-40	62,9	2,9	80,3	3,4	17,4	127,7	
40-100	9,6	0,4	14,6	0,6	5,0	152,1	
100-250	2,3	0,1	2,9	0,1	0,6	126,1	
powyżej 250	1,1	0,05	1,3	0,05	0,2	118,2	

Udział gospodarstw powyżej 16 ESU
(share of farms > 16 ESU)

Udział nadwyżki bezpośredniej wytworzonej w gospodarstwach powyżej 16 ESU (share of SGM produced in farms > 16 ESU)

Struktura gospodarstw rolnych oraz nadwyżki bezpośredniej w UE w 2007r. (structure of farms and SGM in EU member countries in 2007)

Kraj/ Country	Struktura gospodarstw rolnych według wielkości ekonomicznej (%) < 1 ; > 10 (structure of farms by economic size)		Standardowa nadwyżka bezpośrednia (%) < 20 ; > 80 SGM	
	40-100 ESU	> 100 ESU	40-100 ESU	> 100 ESU
	BG	0,3	0,3	10,8
CZ	4,6	6,4	6,9	82,6
DK	14,3	22,9	11,5	78,3
EE	1,6	1,4	13,4	51,5
FR	27,1	14,1	34,7	50,8
ES	7,1	2,8	23,1	37,0
NL	25,3	35,2	15,8	78,4
LT	0,4	0,2	9,7	27,5
LV	0,6	0,3	12,4	2,1
DE	20,2	12,0	26,4	58,5
PL	0,5	0,2	8,9	14,0
PT	2,0	0,8	18,5	29,1
RO	0,1	0,0	4,1	14,9
SK	0,9	1,5	7,4	78,8
SI	0,9	0,3	8,3	18,2
HU	0,6	0,4	11,0	47,3
UK	12,1	9,8	21,1	66,1
IT	4,0	1,7	19,1	37,5
EU-27	3,8	2,0	22,4	45,1

Wnioski dot. struktury rolnictwa

- W Polsce pod względem obszarowym dominują gospodarstwa małe i średnie - takich gospodarstw jest ponad 90%, a użytkują one ponad 55% zasobów użytków rolnych,

Majority of Polish farms is small and medium – over 90% of total number, which use over 55% of agricultural land

- Można sformułować wniosek, że znaczenie segmentu gospodarstw małych i średnich w polskim rolnictwie z punktu widzenia zrównoważonej sytuacji ekonomicznej i społecznej na polskiej wsi jest nadmierne,

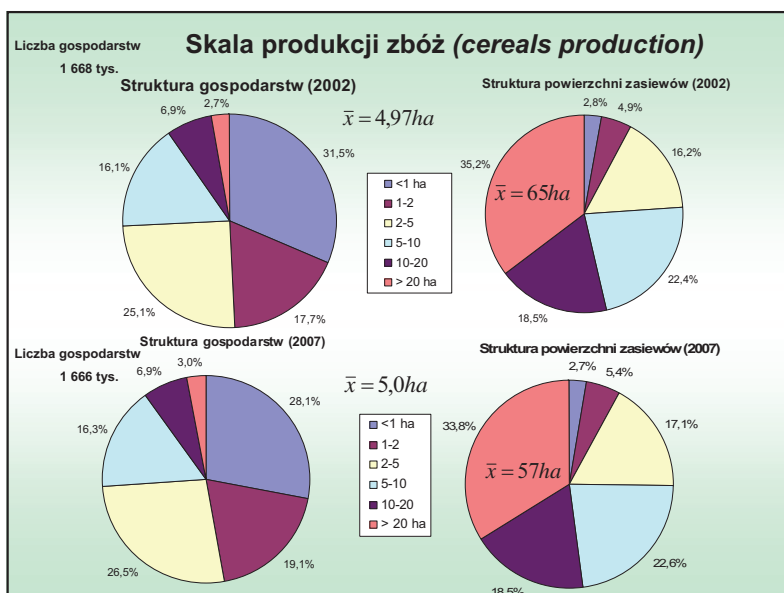
One can claim that meaning of small and medium farms in Polish agriculture is to high from the economic and social point of view

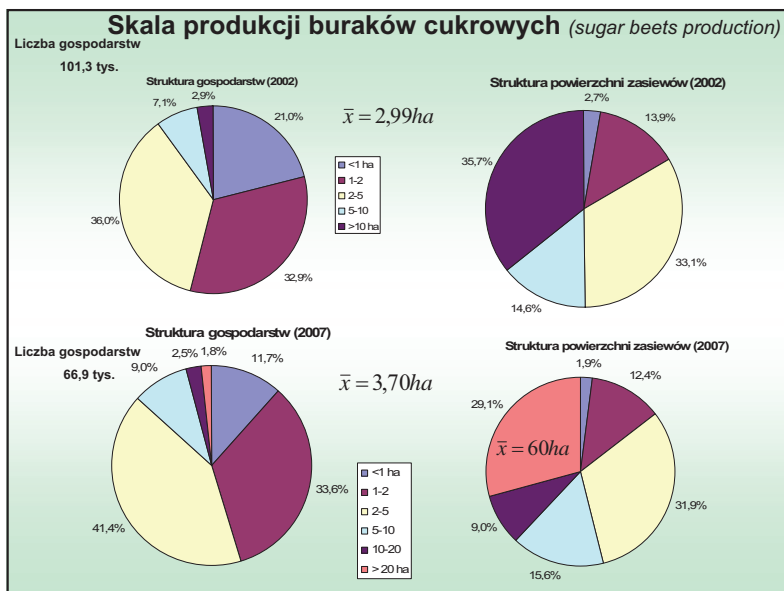
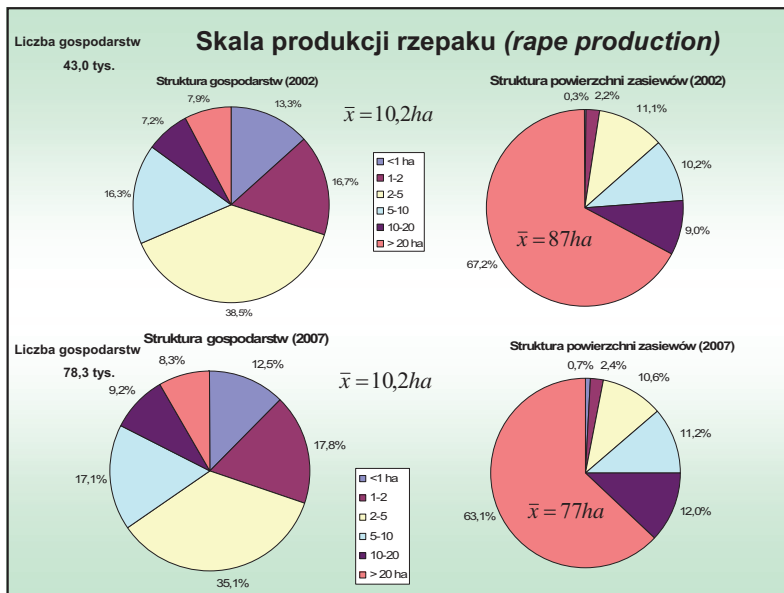
- Nadreprezentacja gospodarstw małych i średnich może wywoływać dysfunkcjonalność (*It can cause following problems*) :
  - **produkcyjno-rynkową** - perturbacje w wielkości produkcji rolnej, głównie roślinnej a co za tym idzie skutkować niedostatecznym zaopatrzeniem produkcji zwierzęcej i przemysłu w surowce rolne, a to będzie wymuszać import zaopatrzeniowy i pogorszenie salda hz (*problems with cereals production – not enough supply to satisfy demand of livestock producers and food industry, which may rise import and deteriorate balance of trade*)

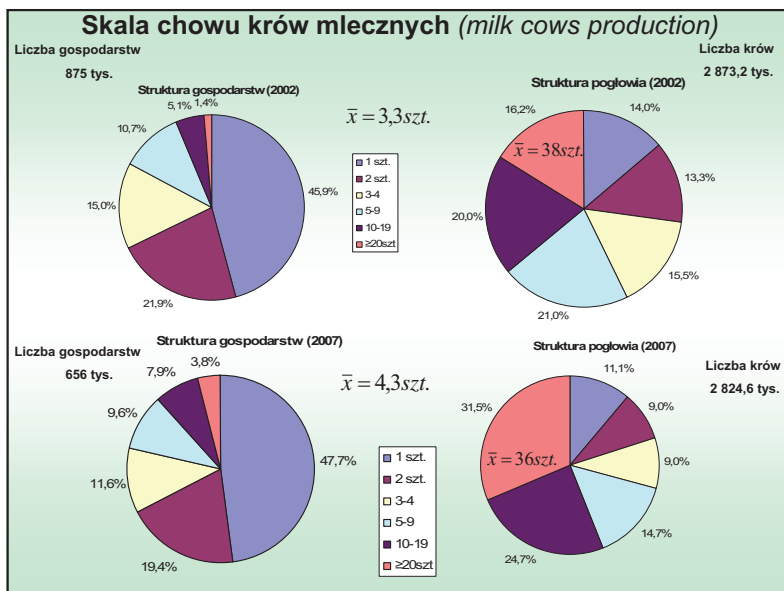
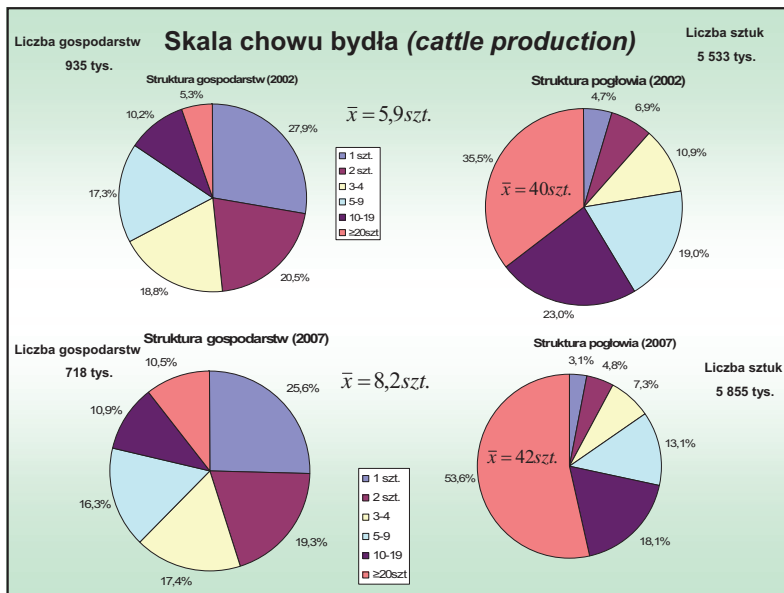
Wnioski c.d.

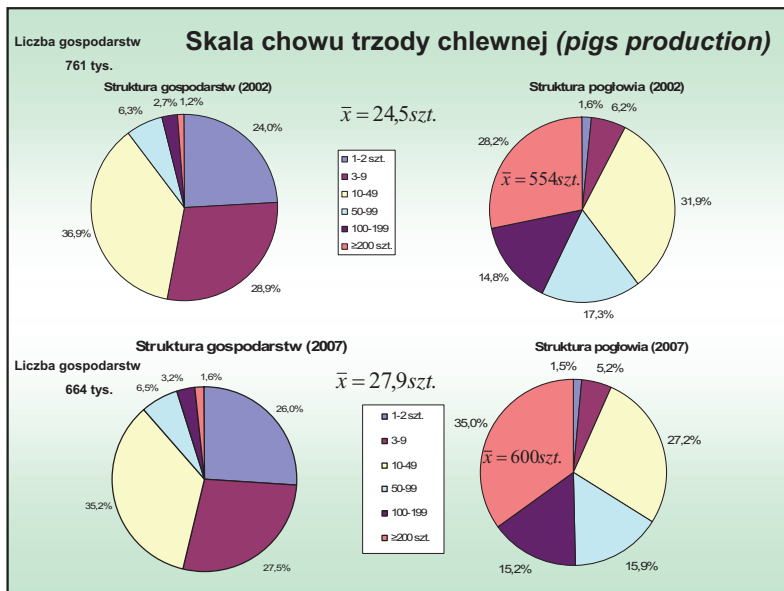
- **ekologiczną** - część gospodarstw małych i średnich, których znaczenie dla kształtowania sytuacji ekonomicznej rodzin ich użytkowników jest ograniczone, nie wypełnia standardów dobrej praktyki rolniczej i wcale nie przyczynia się do udziału w wypełnianiu funkcji ekologicznej i kształtowaniu krajobrazu (*nie sprosta wymogom cross compliance*), (*small and medium farms have problems with being environmental friendly and do not contribute to the landscape, they will have problems with cross compliance requirements*)
- **społeczną** – dysfunkcjonalność produkcyjna i ekologiczna powodować może marginalizację części obszarów wiejskich i występowanie dysparytetu dochodowego (*problems with income disparity*)
- Nadmierne rozdrobnienie - wbrew temu co często próbuje się udowodnić - wcale nie przyczynia się do szeroko rozumianego zrównoważonego rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich, (*such a structure of Polish agriculture does not contribute to the sustainable development of agriculture and rural areas*)
- Dla lepszego wpasowania polskich gospodarstw rolnych w rolnictwo europejskie konieczne są nadal zasadnicze przekształcenia strukturalne, także w zakresie struktury obszarowej gospodarstw (*in order to fit in the European agriculture, Polish agriculture still needs some crucial structural adjustments*)

Zmiany strukturalne w zakresie skali wytwarzania w gospodarstwach rolnych (Structural changes in the production scale)

Wnioski dot. zmian strukturalnych w zakresie skali wytwarzania

- Akcesja z UE wywołała na ogół pozytywne zmiany w zakresie skali wytwarzania i przyspieszyła procesy koncentracji wytwórczej w rolnictwie;
(impact of the Polish accession to the EU on the production scale seems to be positive)
- Dość dynamiczne zmiany zachodzą w przypadku *(one can notice some dynamic changes in production of):*
  - produkcji roślinnej w produkcji rzepaku i buraków cukrowych *(rape and sugar beets)*,
  - natomiast w produkcji zwierzęcej – głównie w chowie bydła i krów mlecznych *(cattle and milk cows)*;
- Przemiany strukturalne w zakresie skali wytwarzania, aczkolwiek też umiarkowane, przebiegają dynamiczniej od zmian w strukturze agrarnej i ekonomicznej *(structural changes in production scale are more dynamic than those in area and economic)*.

Skutki produkcyjne i dochodowe integracji Polski z UE dla sektora rolnego

*(Impact of Polish integration with the EU on
production and incomes in agricultural
sector)*

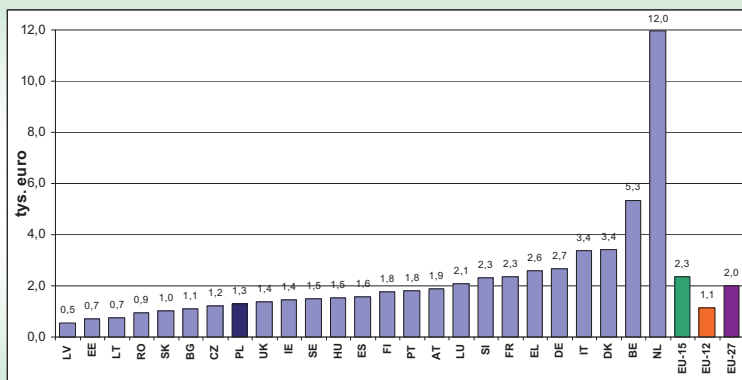
Produkcja rolnicza (<i>agricultural production</i>)		
Wyszczególnienie	2000-2003	2004-2008
1. Produkcja sektora rolnego - wolumen (ceny stałe 2000 roku) (mld zł - średnio w roku) (<i>agricultural production – constant prices</i>)	51,8	59,1
		+14,1% (50% przyrost produkcji +50% dotacje do produktu)
2. Nominalny wzrost cen produkcji sektora rolnego (<i>nominal price growth</i>)	100,0	114,8
3. Produkcja sektora rolnego (ceny bieżące) (mld zł - średnio w roku) (<i>agricultural production – current prices</i>)	52,0	68,2
4. Realny wzrost cen produkcji sektora rolnego (<i>real price growth</i>)	100,0	102,5
5. Realny przyrost wartości produkcji (114,1*102,5/100=117,0) (<i>real production growth</i>)	100,0	117,0

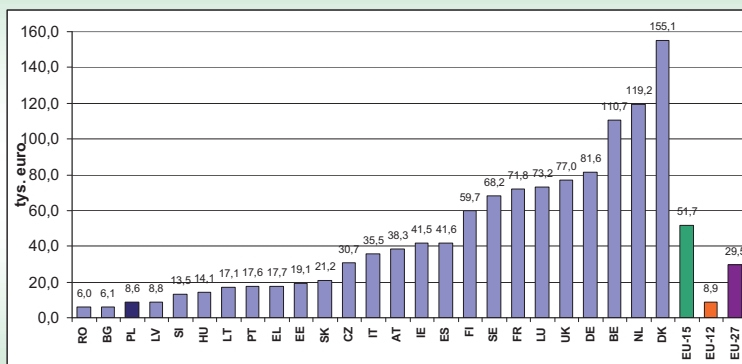
Zużycie pośrednie w sektorze rolnym (<i>intermediate consumption in agriculture</i>)		
Wyszczególnienie	2000-2003	2004-2008
1. Zużycie pośrednie - wolumen (ceny stałe 2000 roku) (mld zł - średnio w roku) (<i>intermediate consumption – constant prices</i>)	31,5 +3,0%	32,4
2. Nominalny wzrost cen zużycia pośredniego (<i>nominal price growth</i>)	100,0	121,5
3. Zużycie pośrednie sektora rolnego (ceny bieżące) (mld zł - średnio w roku) (<i>intermediate consumption – current prices</i>)	32,6	40,7
4. Realny wzrost cen zużycia pośredniego (<i>real price growth of intermediate consumption</i>)	100,0	108,3
5. Realny przyrost wartości zużycia pośredniego ($103,0 \cdot 108,3 / 100 = 111,5$) (<i>real value growth of intermediate consumption</i>)	100,0	111,5

Dochody sektora rolnego i udzielone subwencje (<i>incomes and subsidies in agriculture</i>)		
Wyszczególnienie	2000-2003	2004-2008
1. Dochód przedsiębiorcy rolnego (ceny bieżące) (mld zł - średnio w roku) (<i>Agricultural income – current prices</i>)	9,4 +134%	22,0
2. Dynamika dochodów przedsiębiorcy rolnego (ceny stałe) (<i>Agricultural income dynamics – constant prices</i>)	100,0	208,5
3. Razem dotacje dla sektora rolnego (ceny bieżące) (<i>subsidies – current prices</i>) (mld zł - średnio w roku) w tym: dotacje do produktów (<i>production subsidies</i>) pozostałe dotacje (<i>other</i>)	0,9 0,4 0,5	9,9 4,0 5,9
4. Udział dotacji w dochodzie przedsiębiorcy rolnego (ceny bieżące) (%) (<i>share of subsidies in income – current prices</i>)	9,2	45,0

Produktywność ziemi (produkcja na 1 ha UR) Land productivity (production per 1 ha of UAA)

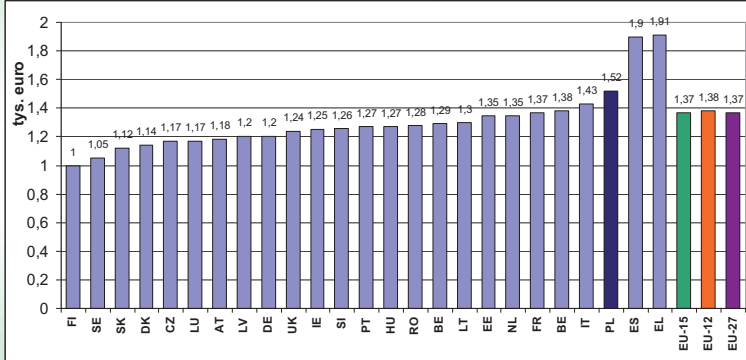

Produktywność pracy (produkcja na 1 AWU) Productivity of labor (production per 1 AWU)

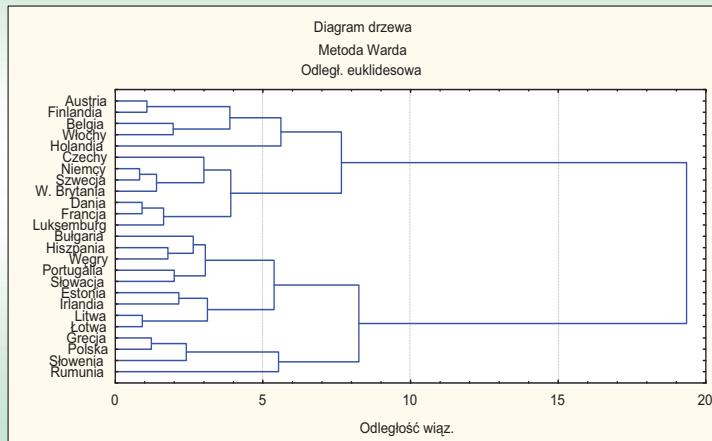

Produktywność nakładów kapitału (produkcja w euro na 1 euro nakładów)

Productivity of capital inputs (production in Euro per one Euro of capital input)

Analiza skupień krajów UE ze względu na wybrane cechy charakteryzujące sektor rolny w 2007 r (cluster analysis – chosen variables characterizing agricultural sector)

Analiza skupień krajów UE ze względu na wybrane cechy
charakteryzujące sektor rolny w 2007 r. (metoda Warda)
(cluster analysis – chosen variables characterizing agricultural sector)

	Udział w PKB (%) (share in GDP)	Udział w zatrud. (%) (share in employment)	UR/osobę (ha) (UAA per person)	UR/gosp. (ha) (UAA per farm)	Ciagniki na 100 gosp. (szt.) (tractors per 100 farms)	Prod/ha (euro) (production per ha)	WDB/AWU (euro) (gross value added/AWU)	UR>50ha (ha) (agri. land >50 ha)
I GRUPA								
I podgrupa: AT, FI, BE, IT, NL								
Średnia	1,2	3,8	0,20	22,8	192,5	3381,6	23202,6	47,1
II podgrupa: CZ, DE, SE, UK, DK, FR, LU								
Średnia	0,6	2,5	0,34	57,2	233,9	2077,7	22209,5	82,0
II GRUPA								
I podgrupa: BG, ES, HU, PT, SK								
Średnia	2,2	6,5	0,41	12,6	31,5	1402,1	5295,9	76,9
II podgrupa: EE, IE, LT, LV								
Średnia	1,8	7,7	0,80	24,4	94,8	855,6	6901,7	54,5
III podgrupa: EL, PL, SI, RO								
Średnia	2,8	13,1	0,41	5,3	45,1	1762,0	3968,7	19,3

WNIOSKI KOŃCOWE

- Słabością polskiego rolnictwa jest skupienie znaczącej części potencjału produkcyjnego (zasobów) w gospodarstwach rolnych prowadzących produkcję na małą skalę,
(*production potential is owned mainly by small and medium farms, which seems to be a main disadvantage of Polish agriculture*)
- Ta wadliwość strukturalna przekłada się częstokroć na wadliwość technologiczną, a oba obszary wadliwości implikują niską produktywność czynników produkcji,
(*structural problems implies technological problems and low productivity of production factor*)
- Ta mikroekonomiczna słabość większości gospodarstw rolnych determinuje sektorową słabość rolnictwa polskiego na JRE,
(*this microeconomic weakness of the majority of Polish farms determines weakness of the Polish agricultural sector on the Single Common Market*)

WNIOSKI KOŃCOWE cd.

- Mimo iż rolnictwo polskie w warunkach akcesji osiągnęło istotny postęp produkcyjno-ekonomiczny jego konkurencyjność zasobowa (strukturalna) nie jest silnym fundamentem konkurencyjności międzynarodowej

(although Polish agriculture after integration with the EU reached significant production and economic progress, its structural competitiveness can not be considered as a basis for the international competitiveness)

- Sektor rolny w Polsce wymaga dalszych przemian w zakresie struktur agrarnych i wytwórczych, a WPR UE powinna być istotnym ich stymulatorem

(Polish agricultural sector still requires a lot of improvement in area and production factors structure. CAP might be a good stimulant for these improvements)

Dziękuję za uwagę !

(Thank you for attention!)

Dyskusja

Po zakończeniu wszystkich prezentacji drugiego dnia konferencji uczestnicy zostali zaproszeni do dyskusji.

Szczególnie aktywną osobą był prof. dr hab. Wojciech Józwiak, Przewodniczący Rady Naukowej Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowego Instytutu Badawczego. W swoich pytaniach do prelegentów profesor nawiązał do zmian w metodologii FADN związanych z przystąpieniem 12 nowych członków w latach 2004 – 2007, prosząc Sophie Helaine o wyjaśnienie czy w obrębie FADN nie myli się przedsiębiorstw z gospodarstwami i czy w każdym kraju UE stosuje się takie rozróżnienie? Według profesora należy rozróżnić gospodarstwa wchodzące w skład dużych przedsiębiorstw, podlegające jednemu właścicielowi. Kierując pytanie do Rainer'a Meyer'a profesor Józwiak poprosił o opinię na temat wpływu kryzysu ekonomicznego oraz akcesji 10 krajów w 2004 na rolnictwo niemieckie. Czy większy jest wpływ kryzysu na rolnictwo niemieckie, czy też wpływ akcesji nowych krajów do Unii. Ponadto profesor Józwiak poprosił o uściślenie informacji na temat sposobu amortyzacji środków trwałych w rachunkowości rolnej prowadzonej w Niemczech. Odnosząc się do prezentacji Heinrich'a Hockmann'a profesor zakwestionował celowość przygotowywania prognoz rolnictwa na podstawie danych jedynie z czterech lat obrachunkowych. Zwrócił również uwagę, że w zaprezentowanym modelu nie uwzględniono wpływu zmian klimatycznych na przemiany strukturalne, produktywność i efektywność. Ponadto poddał w wątpliwość czy rzeczywiście gospodarstwa specjalizujące się w produkcji mleka mają przed sobą tak dobre perspektywy, biorąc pod uwagę spadające z roku na rok się plony siana.

Sophie Helaine na postawione przez prof. Józwiaka pytanie odpowiedziała, że definicje stosowane w FADN dotyczące gospodarstwa rolnego są identyczne, jak te używane do celów FSS (Farm Structure Survey).

Z kolei Rainer Meyer na pytanie dotyczące amortyzacji wyjaśnił, że w Niemczech w przypadku budynków jest możliwość naliczania amortyzacji już w trakcie trwania inwestycji, nawet jeśli budynek nie jest użytkowany.

Profesor Hockmann w odpowiedzi na pytanie skierowane przez prof. Józwiaka podkreślił, że zaprezentowany model jest nadal na etapie budowy i istnieje możliwość jego modyfikacji. Został on przygotowany, aby sprawdzić dostępne dane i zapoznać się ze wstępnymi wnioskami wynikającymi z ich analizy. Zespół badawczy wraz z Profesorem Hockmannem zdaje sobie sprawę z ograniczeń wynikających z krótkiego szeregu czasowego analizowanych danych, niestety inne dane na tym poziomie nie są dostępne.

Po skończonej dyskusji przewodniczący konferencji dr Lech Goraj podziękował uczestnikom konferencji za przybycie i udział, organizatorom oraz tłumaczom, mając nadzieję na dalszą owocną współpracę w ramach systemu FADN.

Program konferencji

06.09.2009

- 18.00 Wyjazd autokaru do Pułtuska sprzed siedziby IERiGŻ-PIB, ul. Szkolna 2/4
19.30 Kolacja

07.09.2009

- 07.30 - 09.00 Śniadanie
09.00 - 10.00 Otwarcie konferencji przez pełnomocnika ds. FADN Lecha Goraję,
Dyrektora IERiGŻ-PIB Andrzeja Kowalskiego oraz Burmistrza Pułtuska
10.00 - 11.00 „Wyzwania dla rolnictwa polskiego po uzyskaniu statusu członka UE”
- Andrzej Kowalski
„Stan gospodarstw rolnych po akcesji wg danych FADN”:
• Czechy - Josef Hanibal
11.00 - 11.30 Przerwa kawowa
11.30 - 13.30 • Estonia - Eduard Matveev
• Łotwa - Valda Bratka
• Litwa - Rima Daunyte
• Słowenia - Tomaz Cor
13.30 - 15.00 Obiad
15.00 - 16.30 • Węgry - Szilárd Keszthelyi
• Polska - Lech Goraj
„Gospodarstwa rolne Polski północnej po wstąpieniu do UE”
- Grażyna Karmowska
16.30 - 18.00 Dyskusja
19.00 Uroczysta kolacja

08.09.2009

- 07.30 - 09.00 Śniadanie
09.00 - 10.30 „Analiza struktury produkcji i wyników ekonomicznych gospodarstw
rolnych Unii Europejskiej. Wpływ rozszerzenia UE” - Sophie Helaine
„Wpływ rozszerzenia UE w 2004 roku na rolnictwo niemieckie”
- Rainer Meyer
„Zmiany strukturalne, produktywność i efektywność: wstępne wyniki
FADN” - Heinrich Hockmann
10.30 - 11.00 Przerwa kawowa
11.00 - 12.30 „Wpływ akcesji na przemiany strukturalne w rolnictwie polskim”
- Walenty Poczta
Dyskusja
12.30 - 12.45 Zakończenie konferencji
13.00 Obiad
14.00 Wyjazd do Warszawy

Zamek w Pułtusku, w którym odbywała się konferencja

Od lewej: Lech Goraj - Pełnomocnik
Dyrektora d.s. Polskiego FADN,
Andrzej Kowalski - Dyrektor IERiGŻ-PIB

Od lewej: Lech Goraj, Tomaz Cor,
Rima Daunyte, Valda Bratka,
Eduard Matveev

Uczestnicy konferencji

Sophie Helaine DG AGRI
Komisja Europejska

Druk i oprawa: Dział Wydawnictw IERiGŻ-PIB

ISBN: 978-83-7658-198-9